

การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี
พุทธศาสนิกชนวัดบางนาก

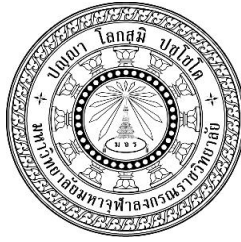
A FOLLOWING THE PUÑÑAKIRIYĀ-VATTHU OF BUDDHIST:

A CASE STUDY OF BUDDHISTS AT WAT BANGNA NOK

พระครูปลัดกิตติวัฒน์ (เมธวัจ สีสกุลิโต)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

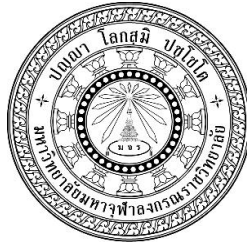
การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี
พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก

พระครูปลัดกิตติวัฒน์ สีสกุลิโต (จิรเสวตพิทักษ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Following the Puññakiriya-Vatthu of Buddhist:
A Case Study of Buddhists at Wat Bangna Nok

Phrakhrupalad Kittiwatana Silapusito (Jirasawetpitak)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชนวัดบาง
นานอก” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระราชรัตนมณี, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาวิโรจน์ คุตติโร, ดร.)

ดร.สุภาภรณ์ ๑๐/๕/๒๕๖๒

กรรมการ

(ดร.สุภาภรณ์ เดชะนามเมือง)

กรรมการ

(ดร.สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์)

กรรมการ

(พระเทพสุวรรณเมธี, ดร.)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดร.สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์

ประธานกรรมการ

พระเทพสุวรรณเมธี, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูปลัดกิตติวัฒน์ สีลภูสโธ)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานนอก
ผู้วิจัย	: พระครูปลัดกิตติวัฒน์ (เมธวัจน์ สีลภูสีโต)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: ดร. สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์, ศศ.บ. (ภาษาไทย), บธ.ม. (บริหารธุรกิจ), ศน.ม. (พุทธศาสนศึกษา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) : พระเทพสุวรรณเมธี, ดร., ป.ธ.๘, พธ.บ. (ปรัชญา), ศศ.ม. (สันสกฤต), พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุตามคัมภีร์พุทธศาสนา เพื่อศึกษาการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานนอก และศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไข การวิจัยเป็นเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) คือ พุทธศาสนิกชนวัดบางนานนอก จำนวน ๓๔๑ คน

ผลการวิจัย พบว่า พุทธศาสนิกชนวัดบางนานนอก มีการปฏิบัติ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๓๓$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านการให้ทาน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๔๑$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า พุทธศาสนิกชนวัดบางนานนอก จะคอยแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการทำบุญให้แก่ผู้อื่น อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการรักษาศีล โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๓๗$) พบว่า การไม่นอกใจคู่ครองหรืออยากแย่งชิงคู่ครองของคนอื่นมาเป็นของตน อยู่ในระดับมาก ด้านการเจริญภาวนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๒๐$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า เข้าร่วมกิจกรรมเมื่อทางวัดจัดปฏิบัติธรรมรักษาศีลอุโบสถ ได้ฝึกสมาธิฝึกจิตให้สงบตามหลักของพุทธศาสนา ในเรื่องความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก พบว่า พุทธศาสนิกชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก มีผู้ตอบถูกต้องทั้งหมด ๓๔๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ และที่ตอบผิดมากที่สุดคือ การให้ทานด้วยเงิน เป็นการให้ทานที่ดีที่สุดตามหลักพุทธศาสนา ตอบผิดร้อยละ ๑๗.๙ และตอบถูกคิดเป็นร้อยละ ๘๒.๑

Thesis Title : A Following the Puññakiriyā-Vatthu Of Buddhist: A Case Study of Buddhists At Wat Bangna Nok

Researcher : Phrakhrupalad Kittiwattana (Methawat Sīlaphūsito)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Dr. Supitcha Pornpitchanarong, B.A. (Thai), M.B.A (Business), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies).

: Phratepsuwanmethee, Dr., Pali VIII, B.A. (Philosophy), M.A. (Sanskrit), Ph.D. (Buddhist Studies).

Date of Graduation : March 13, 2018

ABSTRACT

The purpose of this thesis was to study the practice of Ways of Making Merit in Buddhists Scriptures. The case study for Buddhism at Bangna-nok Temple, featured problems, troubles, and solutions. The method of this thesis was Quantitative Research. The researcher used simple random sampling for 341 Buddhists of Bangna-nok Temple.

The research found that the Buddhists of Bangna-nok Temple practicing in overview was more ($\bar{x}$ = 4.33). Observation in each field was found that the level of Buddhists of Bangna-nok Temple for giving alms was more ($\bar{x}$ = 4.41), research in deeper criteria found that the level of Buddhists of Bangna-nok Temple suggesting other to make a merit in overview was most ($\bar{x}$ = 4.33). The level of observing the precepts in overall was more. The level of being honest to their spouses and not stealing steal other's spouses for oneself was more. The level of meditation in overview was more ($\bar{x}$ = 4.20).

Examination in each criteria was found that the Buddhist constituents have attended activities of the temple for observing the Eight Precepts and practice meditation based on Buddhist principles. The knowledge and comprehension of the Way of Making Merit for Buddhists at Bangna-nok Temple was found that Buddhists

of Bangna-nok Temple had knowledge and understood the bases of the meritorious action principle. There were 341 respondents answering correctly (100%), and the most wrong answer was that giving money was the best giving alms based on Buddhist principle. The percentage of wrong answers was 17.9% and percentage of correct answers was 82.1%.

กิตติกรรมประกาศ

เกล้าฯ ขอประทานโอกาสกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง กรรมการมหาเถรสมาคม ประธานกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม เป็นอย่างสูง ที่พระเดชพระคุณฯ ได้เมตตาเปิดการเรียนการสอนหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนานี้ขึ้น เพื่อให้โอกาสในการศึกษา อันส่งผลให้เกล้าฯ ได้เข้ามาศึกษาเป็นรุ่นที่ ๒

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีนั้น ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระเทพสุวรรณเมธี, ดร. (สุชาติ กิตติปัญโญ) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เป็นอย่างสูงที่เมตตาให้คำปรึกษา แนะนำ และแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มาโดยตลอด ขอเจริญพรขอบคุณ ดร.สุพิชฌาย์ พรพิชมรงค์ ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำเพิ่มเติมเพื่อความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นของวิทยานิพนธ์ นอกจากนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่กรุณาประสาทความรู้ในด้านต่าง ๆ อันเป็นพื้นฐานสำคัญของวิทยานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณพระราชรัตนโสภณ เจ้าคณะเขตพระโขนง-บางนา เจ้าอาวาสวัดบางนานอก ที่เมตตาให้โอกาส ให้กำลังใจ สนับสนุน ตลอดจนคอยแนะนำแนวทางการศึกษาเล่าเรียนตลอดมา

ขอขอบคุณ คณะเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ทุกท่าน ที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินการต่าง ๆ และกัลยาณมิตรเพื่อนนิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา รุ่น ๒ ทุกท่านที่ช่วยเป็นกำลังใจให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วง ตลอดจนเอื้อเฟื้อข้อมูลในการทำวิจัย ตลอดจนเป็นผู้เป็นเจ้าของผลงานทางวิชาการอันทรงคุณค่าทุกท่าน ที่ผู้วิจัยนำมาอ้างอิงประกอบในการทำวิจัยในครั้งนี้

คุณงามความดีในการศึกษาค้นคว้าและการจัดทำวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอน้อมนำมาบูชาสักการะแด่พระรัตนตรัย และบูชาคุณบุพการี บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ ตลอดทั้งครูอาจารย์และท่านผู้เป็นเจ้าของตำราที่ได้กรุณาประสิทธิประสาทวิชาความรู้ ยังผลให้ผู้วิจัยได้ประสบความสำเร็จในการศึกษาด้วยดี

พระครูปลัดกิตติวัฒน์ สีสกุลโสโต (จิรเศวตพิทักษ์)

๕ มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญแผนภูมิ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
 บทที่ ๑ บทนำ	 ๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๖
๑.๖ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
 บทที่ ๒ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	 ๘
๒. ความหมายและประเภทของบุญกิริยาวัตถุ ๓	๘
๒.๑ ความหมายของบุญกิริยาวัตถุ	๘
๒.๒ บุญกิริยาวัตถุ ๓	๑๐
๒.๒.๑ ทานมัย	๑๐
๒.๒.๒ ศีลมัย : วิธีทำบุญด้วยการรักษาศีล	๒๑
๒.๒.๓ ภาวนามัย : ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา	๓๐
๒.๓ พฤติกรรมการทำบุญของพุทธศาสนิกชน	๔๓
๒.๔ ข้อมูลพื้นที่ทำการวิจัย	๔๘
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๑
๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย	๕๖

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๕๘
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๕๘
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๕๘
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๕๙
๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล	๖๒
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๖๕
๔.๑ ข้อมูลทั่วไป	๖๕
๔.๒ แสดงจำนวนและค่าร้อยละของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักบุญกิริยาวัตถุ ของพุทธศาสนิกชน วัดบางนาค	๖๘
๔.๓ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์	๗๐
๔.๔ ผลการทดสอบสมมติฐานการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษา เฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาคที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน	๗๓
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๘๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๖
๕.๒ ผลการเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษา เฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชน วัดบางนาค ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน	๘๙
๕.๓ อภิปรายผลการวิจัย	๙๑
๕.๔ ข้อเสนอแนะ	๙๓
บรรณานุกรม	๙๔
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๙๘
ภาคผนวก ข ผลการวิเคราะห์ความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม	๑๐๓
ภาคผนวก ค จดหมายเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๐๕
ภาคผนวก ง ผลการวิเคราะห์แบบประเมินการตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)	๑๑๐
ภาคผนวก จ รายนามผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจคุณภาพเครื่องมือ	๑๑๒
ภาคผนวก ฉ จดหมายขออนุญาตแจกแบบสอบถาม	๑๑๓
ภาคผนวก ช รูปกิจกรรมวัดบางนาค	๑๑๔
ภาคผนวก ซ จดหมายขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลตัวอย่าง (Try Out)	๑๑๙

ប្រវត្តិស្ត្រីរ៉ឺម

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ ๔.๑	แสดงจำนวนและค่าร้อยละข้อมูลทั่วไป	๖๖
ตารางที่ ๔.๒	แสดงจำนวนและค่าร้อยละของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักบุญกิริยา วัตถุของพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก	๖๘
ตารางที่ ๔.๓	แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการ ปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชน วัดบางนานอก โดยภาพรวม	๗๐
ตารางที่ ๔.๔	แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการ ปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชน วัดบางนานอก ด้านการให้ทาน	๗๑
ตารางที่ ๔.๕	แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการ ปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชน วัดบางนานอก ด้านการรักษาศีล	๗๒
ตารางที่ ๔.๖	แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการ ปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชน วัดบางนานอก ด้านการเจริญภาวนา	๗๓
ตารางที่ ๔.๗	แสดงผลเปรียบเทียบการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษา เฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก จำแนกตามเพศ	๗๔
ตารางที่ ๔.๘	แสดงผลเปรียบเทียบการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษา เฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก แตกต่างกัน จำแนกตามอายุ	๗๕
ตารางที่ ๔.๙	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ด้านการเจริญภาวนา จำแนกตามอายุ	๗๖
ตารางที่ ๔.๑๐	แสดงผลเปรียบเทียบการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษา เฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก แตกต่างกัน จำแนกตาม สถานภาพ	๗๗
ตารางที่ ๔.๑๑	แสดงผลเปรียบเทียบการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษา เฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก แตกต่างกัน จำแนกตามระดับ การศึกษา	๗๘
ตารางที่ ๔.๑๒	แสดงผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของ	๗๙

	พุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค โดย ภาพรวม จำแนกตามระดับการศึกษา	
ตารางที่ ๔.๑๓	แสดงผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของ พุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ด้านการ ให้ทาน จำแนกตามระดับการศึกษา	๘๐
ตารางที่ ๔.๑๔	แสดงผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของ พุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ด้านการ รักษาศีล จำแนกตามระดับการศึกษา	๘๑
ตารางที่ ๔.๑๕	แสดงผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของ พุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ด้านการ เจริญภาวนา จำแนกตามระดับการศึกษา	๘๒
ตารางที่ ๔.๑๖	แสดงผลเปรียบเทียบพุทธศาสนิกชนที่มีอาชีพต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยา วัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัด บางนา นอก จำแนกตามอาชีพ	๘๓
ตารางที่ ๔.๑๗	แสดงผลเปรียบเทียบพุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพต่างกัน มีการ ปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชน วัด บางนาค จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน	๘๔
ตารางที่ ๔.๑๘	แสดงสรุปผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย	๘๕

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อชื่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬารามราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬารามราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ การอ้างอิงใช้ระบุ เล่ม/ข้อ /หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๖/๑๐ หมายถึง ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๑๖ หน้า ๑๐

พระสุตตันตปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๙	ที.สี.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
๑๐	ที.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
๑๔	ม.อุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๓	อง.สตุตก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
	อง.อฏฐก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๔	อง.ทสก.	(บาลี) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาตปาลี	(ภาษาบาลี)
	อง.ทสก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ขุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
	ขุ.อิติ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
๒๖	ขุ.เถร.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

การใช้อักษรย่อคัมภีร์อรรถกถาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อ้างอิงอรรถกถาโดยใช้อักษรย่อเหมือนกันทั้งหมด ตามที่บัณฑิตวิทยาลัยกำหนด และระบบอ้างอิงระบุคำย่อคัมภีร์/ลำดับเล่ม (ถ้ามี) / ข้อ(ถ้ามี)/หน้า เช่น ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๗๖/๒๔๐ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงคลวิลาสินี สีลกขนธวรรค คอฎฐกถา ภาษาบาลี เล่ม ๑ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๒๔๐ ฉบับมหาจุฬารามราชวิทยาลัย

การอ้างอิงอรรถกถาภาษาไทยผู้วิจัยกำหนดอักษรย่อ โดยอนุวัดตามตัวเลขประจำเล่ม อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัย เช่น ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๘๙ หมายถึง พระสูตร และอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๒ หน้า ๘๙ ฉบับมหาวิทยาลัย ๒๕๒๕

อรรถกถาพระสูตรต้นปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ม.มฺว.อ.	(ไทย) = มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปณณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.อ.	(บาลี) = องคุตตรนิกาย มโนรธปุรณี ปญจกนิปาตอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก.อ.	(ไทย) = อังคุตตรนิกาย มโนรธปุรณี ปญจกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.จரிய.อ.	(บาลี) = ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี จரியปิฎกอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.จரிய.อ.	(ไทย) = ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี จரியปิฎกอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนามีมาคู่กับชนชาติไทยอย่างยาวนานนับตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้แผ่เข้าสู่บริเวณที่เป็นประเทศไทย ปัจจุบันนี้นักปราชญ์ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเชื่อกันว่าพระพุทธศาสนาน่าจะมาตั้งและเผยแผ่ครั้งแรกในสุวรรณภูมิ คือ จังหวัดนครปฐมในปัจจุบันนี้^๑ สิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานให้เห็นว่า พระพุทธศาสนากับคนไทยมีประวัติศาสตร์คู่กันมายาวนานนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างแนบแน่น พระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทหล่อหลอมวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านานดังที่มีจารึกไว้ตั้งแต่สมัยสุโขทัย หลักฐานที่แสดงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศาสนสถานและศาสนวัตถุ ตลอดจนสิ่งพิมพ์ ศิลาจารึก และคัมภีร์ต่าง ๆ สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ส่วนทางด้านจิตใจและพฤติกรรมนั้น พระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมชีวิตจิตใจและลักษณะนิสัยของพุทธศาสนิกชนชาวไทยให้เป็นผู้มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตา มีเมตตจิตต่อกัน

หลักการทำบุญในพระพุทธศาสนา เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ มีหลักใหญ่ ๆ อยู่ ๓ ประการ คือ ทาน ศีล ภavana ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการสืบทอดอายุของพระพุทธศาสนา เพราะการทำบุญได้ครบทั้ง ๓ ประการ เป็นการปลูกฝังศีลธรรม และการเรียนรู้หลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ด้วยอุปนิสัยที่คนไทยชอบทำบุญ จึงทำให้เมืองไทย เป็นสยามเมืองยิ้ม เพราะมีความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ รักเสรีภาพและความสงบ รู้จักเสียสละ ซื่อสัตย์สุจริต มีเมตตากรุณา และโอบอ้อมอารีต่อคนทุกชาติ ทุกภาษา ทั้งนี้เพราะคนไทยได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติและตั้งตนไว้ชอบในกรอบของพระพุทธศาสนาโดยดีตลอด และทาน คือการทำความดีที่เรียกว่า บุญ และเป็นอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ เมื่อเราให้ทานจิตใจเราย่อมรู้สึกสงบ สว่าง และมีความสุขกับจิตใจที่ผ่องแผ้ว นั่นก็คือบุญที่เกิดจากการทำทานนั่นเอง ดังเช่นใน นิธิกัณทสูตร ได้เปรียบเทียบบุญเหมือนกับขุมทรัพย์ ซึ่งบุคคลฝังไว้ด้วยการทำความดีหรือกุศลกรรม ขุมทรัพย์หรือบุญนี้จะให้ผลตอบแทนตามที่ตนปรารถนา ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าได้แสดงความวิเศษแห่งขุมทรัพย์คือบุญไว้ดังนี้ ขุมทรัพย์ทั่วไปเป็นอันตรายอาจจะถูกพระราชายึดไปบ้าง อาจจะถูกโจรปล้นบ้าง อาจจะถูกน้ำพัดพาไปบ้าง ฝังไว้แล้วลึมห้าง ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักขโมยไปบ้าง แต่ขุมทรัพย์ คือ บุญ ปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ

^๑ บุญมี แทนแก้ว, ประวัติศาสตร์ต่าง ๆ และปรัชญาธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒.

เหล่านั้น ขุมทรัพย์ คือ บุญอันได้แก่ การให้ทาน รักษาศีล และฝึกตน เป็นของติดตามตนไปทุกแห่งทุกหนเป็นของเฉพาะตัวโจรก็รักไปไม่ได้^๒

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้หลักศาสนาเข้ามามีอิทธิพลต่อสังคม ทั้งทางหลักธรรมและการปฏิบัติทางศาสนา อันเป็นความเชื่อและวิถีชีวิตของคนในสังคมให้เป็นอย่างเดียวกัน ซึ่งพุทธศาสนาได้ทำหน้าที่ในการจัดระเบียบสังคม อบรมให้คนในสังคมเป็นคนดี คิดดี ทำดี เพื่อสร้างบุญสร้างกุศลให้สังคมและตนเองมีความสุข บุคคลทั้งหลายที่ตั้งมั่นใน ความดีอย่างมั่นคง ย่อมได้รับผลตอบแทนทั้งในชาตินี้และชาติต่อ ๆ ไปแน่นอน คำว่า บุญ ในที่นี้ได้แก่การกระทำใด ๆ ที่มีวัตถุประสงค์ที่จะชำระล้างความโกรธ ความโลภ และความหลงทั้งปวง ถือกันว่า การสร้างคุณงามความดีโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน เป็นการทำบุญอย่างผู้มีปัญญา ผู้ใดทำบุญโดยหวังสิ่งตอบแทน อันได้แก่ ความสุข ลาภ ยศ สรรเสริญ ถือว่าผู้นั้นทำบุญโดยไม่ละโทษ โทษดังกล่าว ได้แก่ โทษจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏนั่นเอง การสร้างบุญไม่ว่าจะละโทษหรือไม่ ล้วนเป็นสิ่งที่ควรกระทำอย่างสม่ำเสมอ เพราะผลประโยชน์ที่จะได้รับจากกองบุญมีมากมายมหาศาล ถ้าเปรียบเทียบกับเงินฝากเข้าบัญชีธนาคารแล้ว ผู้สร้างกองบุญได้ดอกผลมากมายกว่า การฝากเงินในธนาคารมากนัก ที่เห็นได้ทันที คือ บุญกุศลที่ได้สะสมไว้สามารถนำ ติดตัวไปในชาติหน้าต่อ ๆ ไปได้ แต่ทรัพย์สินทั้งหลายที่มีไม่ว่าจะเป็นบ้าน ที่ดิน และโภคทรัพย์ต่าง ๆ ที่ได้สะสมไว้เป็นกรรมสิทธิ์ จะต้องสลายกลายเป็นของคนอื่นในทันทีที่หมดลมหายใจ ยิ่งแก่ตัวเท่าไร เวลาที่เราจะได้เสวยสุขทางโลกก็น้อยลงไปทุกที การฉลองวันเกิดจึงเสมือนหนึ่งเป็นการฉลองวันตายที่ใกล้เข้ามา

การทำบุญ คือ การทำความดี การประกอบกรรมดี การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อเพิ่มพูนความดี และเพื่อกำจัดความเห็นแก่ตัวออกไปจากใจ การทำบุญในปัจจุบันมักเข้าใจเพียงว่าตักบาตร ถวายสังฆทาน ถวายเงินให้วัดเท่านั้นจึงจะชื่อว่าทำบุญ แท้จริงการทำ เช่นนั้น เป็นการทำบุญเพียง ๑ อย่างใน ๑๐ อย่างเท่านั้น การทำบุญทางพระพุทธศาสนามีด้วยกัน ๑๐ วิธี เรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ ๑๐” หรือสิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ ๑๐ ประการ ได้แก่

๑) ทานมัย คือ ให้ทาน เป็นการให้ การสละหรือการเผื่อแผ่แบ่งปัน ไม่ว่าจะเป็นทอง ข้าวของเครื่องใช้หรือสิ่งอื่นใด และไม่ว่าแก่ใครก็ถือเป็นบุญทั้งสิ้น

๒) สิลมัย คือ การรักษาศีล หรือสิลมัย เป็นการปฏิบัติทางกายและวาจา เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ หรืออาจจะหมายถึงการรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยการรักษาศีลเป็นการฝึกฝนมิให้ไปเบียดเบียนผู้อื่น ในขณะเดียวกันก็เป็นการลด ละ เลิกความชั่ว มุ่งให้กระทำความดีอันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตมิให้ตกต่ำลง

^๒ รายละเอียดใน พ.ร.บ. (ไทย) ๒๕/๑-๑๖/๑๗-๒๐.

๓) ภาวนามัย คือ การเจริญภาวนา หรือภาวนามัยเป็นการทำบุญอีกรูปแบบ ที่มุ่งพัฒนาจิตใจและปัญญา ทำให้จิตใจสงบเห็นคุณค่าสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงซึ่งในข้อนี้หลายคนอาจจะทำเป็นประจำอยู่แล้ว เช่น นั่งสมาธิ วิปัสสนา แต่หลายคนอาจจะคิดว่าเป็นเรื่องยากเกินกำลัง

๔) อปายนมัย คือ การอ่อนน้อมถ่อมตน หรือ อปายนมัย เป็นการประพฤติตนเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน จะถือเป็นบุญอย่างหนึ่ง

๕) เวยยาวัจจมัย คือ การช่วยขนขวายทำให้กิจที่ชอบ หรือไวยวัจจมัย พุดง่าย ๆ ว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือแก่สังคมรอบข้างในการทำกิจกรรมความดีต่าง ๆ

๖) ปัตติทานมัย คือ การให้ผู้อื่นมาร่วมทำบุญกับเรา หรือปัตติทานมัย กล่าวคือ ไม่ว่าจะทำบุญอะไรก็เปิดโอกาสให้คนอื่นได้มาร่วมทำบุญด้วย ไม่ซีหนียว

๗) ปัตตานุโมทนามัย คือ การอนุโมทนาส่วนบุญ หรือปัตตานุโมทนามัย คือการยอมรับหรือยินดีในการทำความดีหรือทำบุญของผู้อื่น เมื่อใช้ไปทำบุญมาก็รู้สึกชื่นชมยินดีไปด้วยโดยไม่คิดอิจฉาริษยาหรือระแวงสงสัยในการทำความดีของผู้อื่น

๘) ธัมมัสสวนมัย คือ การฟังธรรม หรือธรรมสวนมัย การฟังธรรมจะทำให้ได้สิ่งจะทำให้ได้ฟังเรื่องที่ดีมีประโยชน์ทั้งต่อสติปัญญาและการดำเนินชีวิต ซึ่งการฟังธรรมนี้ไม่จำเป็นต้องไปฟังที่วัดหรือจากพระท่านโดยตรง แต่อาจจะฟังจากเทปซีดี หรือเป็นการฟังจากผู้รู้ต่าง ๆ และธรรมในที่นี้ก็ได้ หมายถึง แต่เฉพาะหลักธรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงเรื่องจริง เรื่องดี ๆ ที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้และปัญญา ผลบุญข้อนี้จะทำให้ผู้ฟังเกิดการรู้แจ้งเห็นจริงอย่างยิ่งขึ้น

๙) ธัมมเทศนามัย คือ การแสดงธรรม หรือธรรมเทศนามัย คือ การให้ธรรมะหรือข้อคิดที่ดีดีแก่ผู้อื่นด้วยการนำธรรมะหรือเรื่องดี ๆ ที่เป็นประโยชน์ไปบอกต่อหรือให้คำแนะนำให้ได้รับรู้จักวิธีการดำเนินชีวิตที่ดี

๑๐) ทิฏฐุชุกัมม์ คือ การทำความเห็นให้ถูกต้องเหมาะสมหรือ ทิฏฐุชุกกรรม คือ การไม่ถือทิฐิ เอาแต่ความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ แต่ให้รู้จักแก้ไข ปรับปรุงพัฒนาความเห็น และความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามธรรมอยู่เสมอให้คิดและประพฤติตนให้ถูกต้องบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๑๐ ประการ เป็นการทำบุญที่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ในพระพุทธศาสนา โดยไม่ต้องจ่ายเงินทองมากมาย มีบุญกิริยาประการเดียว คือการให้วัตถุทานเท่านั้นที่ต้องใช้เงินทองบุญกิริยาที่เหลืออีก ๙ ประการไม่ต้องใช้เงินทอง เพราะฉะนั้นทุกคนสามารถที่จะสั่งสมบุญได้มากขึ้นในชีวิตประจำวัน

ในสภาพสังคมปัจจุบันการบูชาเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิมมาก คือ แทนที่จะบูชาเหมือนสมัยก่อนที่มุ่งถึงการขอความเห็นอกเห็นใจ แต่กลับเป็นการขอร้องอ้อนวอนให้ช่วยเหลือ ให้มีโชคลาภวาสนา ให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บ มุ่งผลเพียงรอกินหารจากสิ่งที่ตนบูชาหรือคนที่ตนบูชาเท่านั้น อันเป็นผลให้เข้าไม่ถึงเนื้อแท้ของการบูชาอย่างแท้จริง การบูชาที่ถูกต้องนั้นย่อมเป็นผลให้ผู้กระทำการบูชามีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ความก้าวหน้า ความเจริญ ความเป็นสุข และผลของการบูชานั่นเอง

ที่เรียกว่า มงคล คือความดีงาม ส่วนการบูชาการกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นตัว บางทีก็เป็นผี
 สางเทวดา ซึ่งเป็นโอปปาติกะ ถ้าเป็นกลุ่มนิสัยไม่ดีหากใครไปบนบานศาลกล่าวตกลงอะไรไว้แล้วไม่
 ทำตามสัญญา ก็อาจจะทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์โกรธและทำลายได้แต่ก็มีน้อย นอกจากเซตาคือผีเท่านั่น ส่วน
 โอปปาติกะอีกกลุ่ม คือ พวกจิตใจสูง มีพรหมวิหารธรรม ไม่ทำร้ายใครแม้ใครจะผิดสัญญาก็ไม่ทำร้าย
 ให้ผลร้ายกับใคร กล่าวได้ว่ามนุษย์ตั้งแต่โบราณมีความกลัวภัยที่เกิดจากธรรมชาติต่าง ๆ เข้าใจว่ามีสิ่ง
 ที่มีอิทธิพลเหนือตนเองนั้น จะสามารถช่วยเหลือให้พ้นภัยได้ และสามารถทำให้ตนประสบความสำเร็จ
 ด้วยจากความเชื่อดังกล่าว ได้พัฒนามาโดยลำดับซึ่งพระพุทธศาสนาก็มองในเรื่องนี้ว่า หากบูชา
 ถูกต้องย่อมได้มงคล คือ บุคคลที่ควรบูชา สิ่งที่ควรบูชา เมื่อบูชาถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา
 ศาสนาย่อมได้ความเจริญแก่ชีวิต แต่สภาพสังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปการบูชาเริ่มมีแนวโน้ม
 เปลี่ยนไปจากเดิม นิยมการบูชาขอเรื่อง อ้อนวอน ขออำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่ตนบูชา ให้ช่วยเหลือด้วย
 วิธีการต่าง ๆ

วัดนับว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของชุมชนของประเทศไทยในอดีตจนถึงปัจจุบันวัดจึง
 เป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเป็นแหล่งการศึกษาของประชาชนและทำหน้าที่เป็น
 สถาบันหลักในการฝึกอบรมพระสงฆ์ที่จะสืบต่อพระศาสนาและพลเมืองที่จะรับผิชอบสังคม วัดยังมี
 ฐานะเป็นโรงเรียนอีกด้วย แม้ปัจจุบันความเป็นศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดลงแต่ความสำคัญก็ยังคง
 อยู่ วัดจึงถือว่าเป็นสถาบันทางสังคมที่ให้ความรู้ ให้คุณธรรมแก่คนไทยมาโดยตลอด เมื่อสร้าง
 บ้านเมืองในทีใดคนไทยก็จะสร้างวัดที่นั่นคู่กับชุมชน ให้เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และให้เป็น
 สถานที่บำเพ็ญบุญกุศลประกอบพิธีกรรมทางศาสนา วัดบางนานอก เป็นวัดหนึ่งที่มีพุทธศาสนิกชน
 เข้ามาทำบุญ รักษา ศิล ปฏิบัติธรรมเป็นประจำ นอกจากนี้ยังพบอีกว่าประโยชน์ที่คนไทยคิดว่าได้รับ
 จากการทำบุญการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนา คือ ประโยชน์ทางจิตใจโดยการทำบุญมีส่วน
 อย่างมากต่อการทำให้จิตใจสงบซึ่งมีผลต่อเนื่องให้สามารถแก้ไขปัญหาปัญหาต่าง ๆ ได้ และศาสนา
 นั้นเป็นที่พึ่งทางใจที่ดีที่สุดสามารถช่วยผ่อนคลายความเครียดหากมีการปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง
 รวมทั้งพระสงฆ์ยังเป็นผู้ที่รับฟังที่ดีและเป็นผู้แนะแนวทางในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีอีก
 ด้วย^๓

จากการศึกษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาทำให้ทราบถึงความสำคัญของการปฏิบัติบุญ
 กิริยาวัตถุหลายประการ แต่สถานการณ์ปัจจุบันความคิดอ่านของคนเปลี่ยนไป เนื่องจากสภาวะทาง
 สังคมเปลี่ยนไปโดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญ ณ วัดบางนานอก แขวงบางนา เขตบางนา
 กรุงเทพมหานคร เป็นวัดหนึ่งที่มีพุทธศาสนิกชนเข้ามาทำบุญ ร่วมกิจกรรมกับทางวัดเป็นจำนวน มาก

^๓ พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาใน
 พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

อย่างต่อเนื่อง แต่ความเปลี่ยนแปลงไปด้วยเหตุปัจจัยหลายอย่าง และการศึกษาที่กว้างขึ้นแนวความคิดก็เปลี่ยนไปตามความเจริญของสังคม อาจเป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนมีความเข้าใจหลักการทางพระพุทธศาสนาคลาดเคลื่อน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะศึกษาเรื่องการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณีเฉพาะศึกษาพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก ศึกษาความเข้าใจ เรื่องบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิก ว่ามีความเข้าใจอย่างไร เป็นไปตามหลักการทางพระพุทธศาสนา หรือมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบผิดแผกไปจากเดิมมากน้อยเพียงใด และเพื่อเป็นแนวทางศึกษา และเผยแพร่พระพุทธศาสนาต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ แนวทางการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอกเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขในเรื่องการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุ ของพุทธศาสนิกชนกรณีพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก

๑.๓.๓ ปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก

๑.๔. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก ในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีขอบเขตดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุ ความสำคัญ ความหมาย บุญกิริยาวัตถุที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุในพระพุทธศาสนา ใน ๓ ด้าน คือ ๑) การให้ทาน ๒) การรักษาศีล และ ๓) การเจริญภาวนา

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าจากหลักฐานข้อมูลในคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๐๐ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ หนังสือตำรา วิทยานิพนธ์และงานเขียนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านตัวแปร

๑. **ตัวแปรต้น** ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลของพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาปฏิบัติบุญกิริยา วัตถุ ณ วัดบางนา นอก แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบุญกิริยาวัตถุ

๒. **ตัวแปรตาม** ได้แก่ การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนา นอก ประกอบด้วย ๑. ทานมัย ๒. ศีลมัย และ ๓. ภาวนามัย

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญ ณ วัดบางนา นอก แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร เดือนธันวาคม ๒๕๖๐ จำนวน ๓,๐๐๐ คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญ ณ วัดบางนา นอก แขวงสรรพาวุธ เขตบางนา กรุงเทพมหานคร จำนวน ๓๔๑ คน โดยผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (R.C. Krejcie and D.W. Morgan)^๔ ทำการเก็บข้อมูลด้วยการแจกแบบสอบถาม

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการทำวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ วัดบางนา นอก แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑. พุทธศาสนิกชนวัดบางนา นอกที่มีเพศต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุต่างกัน
๒. พุทธศาสนิกชนวัดบางนา นอกที่มีอายุต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุต่างกัน
๓. พุทธศาสนิกชนวัดบางนา นอกที่มีสถานภาพต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุต่างกัน

^๔ธานินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บิซิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๒), หน้า ๔๘ -๔๙.

๔. พุทธศาสนิกชนวัดบางนาคที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุต่างกัน

๕. พุทธศาสนิกชนวัดบางนาคที่มีอาชีพต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุต่างกัน

๖. พุทธศาสนิกชนวัดบางนาคที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุต่างกัน

๗. พุทธศาสนิกชนวัดบางนาคที่มีความรู้ความเข้าใจต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การปฏิบัติ หมายถึง การนำไปใช้ การประพจน์ การดำเนินชีวิต วิธีปฏิบัติหรือขั้นตอนการปฏิบัติ

บุญกิริยาวัตถุ หมายถึง การปฏิบัติตนในทางพระพุทธศาสนา หรือหลักการทำความดีวิธีการสร้างกุศลที่ถูกต้อง ในที่นี้หมายถึง บุญกิริยาวัตถุ ๓ ได้แก่ ๑. ทานมัย ๒. ศีลมัย และ ๓. ภาวนามัย

พุทธศาสนิกชน หมายถึง คนที่นับถือพระพุทธศาสนาและมาทำบุญที่วัด

วัดบางนาค หมายถึง สถานที่ที่ผู้วิจัยใช้เป็นพื้นที่ในการทำการวิจัยในครั้งนี้ ตั้งอยู่ที่แขวงสรรพวุธ เขตบางนา กรุงเทพมหานคร

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชนวัดบางนาค

๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชนวัดบางนาค

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง อันได้แก่ ทานมัย คือทำบุญด้วยการปันให้สิ่งของ ๑ ศีลมัย คือบุญด้วยการรักษาศีล ๑ และภาวนามัย คือบุญด้วยการเจริญภาวนา ๑ มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

๒. ความหมายและประเภทของบุญกิริยาวัตถุ ๓

๒.๑ ความหมายของบุญกิริยาวัตถุ

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรรณ จตฺตมโม) ได้จำกัดนิยามคำว่า บุญ ไว้ว่า ความสุข การบำเพ็ญบุญคือการสะสมหน่วยกิตในชีวิตของตนเอง เพื่อให้ชีวิตมีความสุข นอกจากนี้ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมอีกว่าบุญแปลว่าสง่ที่ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ มี ๓ ความหมาย คือ ในแง่ภาวะ ได้แก่ คุณธรรมที่ชำระล้างกิเลส ในแง่เหตุ ได้แก่ การทำคุณความดี ในแง่ผล ได้แก่ความสุข โดยท่านจำแนกว่า ทานเป็นกุศลอันดับหนึ่ง ศีลเป็นบุญอันดับสอง ส่วนภาวนาเป็นบุญอันดับสูงสุด^๑

พระราชนิธโรธรังสี (หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี) ได้จำกัดนิยามบุญว่า เป็นสิ่งที่ดี ทำลงไปแล้วมันสะอาด จิตใจผ่องใสและเบิกบาน “สิ่งใดที่ทำด้วยกายหรือวาจา หรือนึกคิดด้วยใจ ถ้าหากไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น”^๒

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายคำว่า บุญ หมายถึงเครื่องชำระสันดาน ความดี กรรมดี ความประพฤติชอบทางกายวาจาใจ กุศลกรรม ความสุข กุศลกรรม ส่วนบุญกิริยาวัตถุ หมายถึง สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ เรื่องที่จัดเป็นการทำบุญ ทางทำความดี บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ๑) ทานมัย คือ ทำบุญด้วยการให้ ๒) ศีลมัย คือ ทำบุญด้วยการรักษาศีลและประพฤติดี ๓) ภาวนามัย คือ ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา^๓

^๑ พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรรณ จิตฺตมโม), ทาน ศีล ภาวนา นำพาพ้นกรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แอล ซี พี เด็กคิมิบุญ, ม.ป.ป.), หน้า ๓ - ๕.

^๒ พระราชนิธโรธรังสี (หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี), ปุจฉา วิสัชนาเรื่อง...บุญเป็นหลักชัยประสพสุข, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทเพ็ญ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้จำกัดนิยามบุญกิริยาวัตถุในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมว่าเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ, เรื่องที่จัดเป็นการทำความดี, หลักการทำความดี, ทำความดี ส่วนในหนังสือสยาม สามไตร ท่านให้ความหมายไว้ว่า การทำบุญหรือประกอบความดีงาม คือการเสริมสร้างคุณสมบัติที่ดีงามเป็นประโยชน์ให้แก่ชีวิตของตน เป็นงานของแต่ละบุคคลในการศึกษาพัฒนาชีวิต^๔

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ได้จำกัดนิยามคำว่าบุญ ว่า เครื่องชำระสันทาน ความดี กุศล ความสุข ความประพาสชอบทางกา วาจาใจ และกุศลธรรม โดยพระองค์ท่านได้จำแนกว่าวิธีสร้างบุญบารมีในพระพุทธศาสนามีอยู่ ๓ ขั้นตอน คือการให้ทาน การถือศีล ละการเจริญภาวนา ที่นิยมเรียกกันว่า “ทาน ศีล ภาวนา”^๕

สมทรง บัญญัติ ได้ให้ความหมายบุญกิริยาวัตถุว่า เป็นคุณงามความดี เป็นพื้นฐานเป็นรากแก้วของความเป็นมนุษย์^๖

จากการกล่าวมาข้างต้น บุญกิริยาวัตถุ คือ สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการทำความดี เป็นรากแก้วในการทำความดี ซึ่งประกอบด้วยการบำเพ็ญบุญที่สำเร็จด้วยการให้ทาน การบำเพ็ญบุญที่สำเร็จด้วยการรักษาศีล การบำเพ็ญบุญที่สำเร็จด้วยการเจริญจิตภาวนา

ประเภทของบุญกิริยาวัตถุ

บุญกิริยาวัตถุ หรือวิธีทำบุญในทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๓ ก็มี เป็น ๑๐ ก็มี เป็น ๓ คือ

๑. ทานมัย คือ ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ
 ๒. ศีลมัย คือ ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดีมีระเบียบวินัย
 ๓. ภาวนามัย คือ ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือฝึกอบรมจิตใจเจริญปัญญา
- ส่วนบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ มีดังนี้

๑. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ
๒. ศีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี
๓. ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **สยามสามไตร**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๖, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓๘.

^๕ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, **วิธีสร้างบุญบารมี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นันทพันธ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^๖ สมทรง บัญญัติ, **วิธีทำบุญฉบับสมบูรณ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๔), หน้า ๓๖.

๔. อปจายนมัย ทำบุญด้วยการประพุดิอ่อนน้อม
๕. เวยยาวัจจมัย ทำบุญด้วยการช่วยชวนชวายเป็นรับใช้
๖. ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น
๗. ปัตตานุโมทนามัย ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น
๘. อัมมัสสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้
๙. อัมมเทสนามัย ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้
๑๐. ทิฏฐุชุกัมม ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง^๗

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ผนวกบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ เข้าเป็น ๓ คือ ข้อที่ ๔ และข้อที่ ๕ จัดเข้าในศีลมัย ข้อ ๖ และ ๗ ในทานมัย ข้อ ๘ และ ๙ ในภาวนามัย ส่วนข้อที่ ๑๐ ได้ทั้งทาน ศีล และภาวนา^๘

ดังนั้น บุญกิริยาวัตถุมี ๓ ก็มี ๑๐ ก็มี แต่โดยรวมแล้วคือมี ๓ กล่าวคือทานมัย ได้แก่ บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน ศีลมัย คือ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล และภาวนามัย คือ บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

๒.๒ บุญกิริยาวัตถุ ๓

๒.๒.๑ ทานมัย

๒.๒.๑.๑ วิธีการทำบุญด้วยการให้ทาน

วิธีบำเพ็ญทานนั้น ในสมัยพุทธกาลมีไม่มากวิธีนัก เช่น การตัดบาตร เลี้ยงพระ สร้างวัดทอดกฐิน เป็นต้น ต่อมาภายหลัง วิธีการบำเพ็ญบุญได้วิวัฒนาการไปมาก จนอาจจะกล่าวได้ว่าเป็น พุทธพาณิชย์ แต่อย่างไรก็ดี วิธีบำเพ็ญทานเหล่านั้นได้กลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของมหาชนไปแล้ว ดังที่ปรากฏมีหนังสือเกี่ยวกับหลักศาสนพิธีต่าง ๆ ได้กล่าวถึง ดังนั้น เพื่อศึกษาเข้าถึงวิธีการให้ ทาน สิ่งแรก เราควรศึกษาความหมายของการให้ทาน ดังนี้

๒.๒.๑.๒ ความหมายของทาน

คำว่า “ทาน” (ทานะ-, ทานนะ-) น. ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง การให้ (ให้แก่ชนทุกชั้น ไม่ว่าจะเป็นให้เพื่อการบูชาคุณ เพื่อตอบแทนอุปการะ หรือเพื่อการสงเคราะห์ ก็เรียกว่าทานทั้งนั้น แต่ถ้าพูดว่าทำบุญทาน คำว่า “ทาน” นั้นหมายความว่า สงเคราะห์)^๙

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), สยามสามไตร, หน้า ๙๓-๙๔.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๔.

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นามมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้จำกัดความหมายของท่านว่า ท่านแปลว่าการให้ ยกมอบแก่ผู้อื่น ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา สละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น สิ่งที่ให้ ทรัพย์สินสิ่งของที่มอบให้หรือแจกออกไป^{๑๐}

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัญ จตฺตมโ) ได้จักนิยามคำว่า ท่านไว้ว่า ท่านแปลว่าการให้ คือ ให้การสงเคราะห์ ให้การอนุเคราะห์ คำว่าสงเคราะห์คือช่วยสงเคราะห์ ช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลน และทำมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลเหล่านั้น อีกด้านหนึ่งคือช่วยเหลือการทำงาน หรือเอาใจ เอาสติปัญญาไปช่วยเหลือไม่ว่าจะอยู่ในสถานะ บทบาทอย่างก็ตาม เรียกว่าอนุเคราะห์^{๑๑}

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก องค์ที่ ๑๘ ได้ให้ความหมายการทำทานว่า การทำทานคือการสละทรัพย์สินสิ่งของสมบัติของตนที่มีอยู่ให้แก่บุคคลอื่น โดยมุ่งหวังจะจุนเจือให้ผู้อื่น ได้รับประโยชน์และความสุข ด้วยความมีเมตตาจิตของตน^{๑๒}

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายถึงศัพท์ท่านไว้ว่าคำว่า “ทาน” เป็นกิริยาศัพท์ แปลว่า ให้ เป็นนามศัพท์แปลว่า ของที่ให้ กิริยาที่ไม่คิดเอาคืนกลับมา กล่าวคือ สามัญแห่งโวหารว่า **ทาน** ในทานนั้น มีพรรณนาไว้โดยนิพพจนะว่า ทิยติเอเตนาติ = ทาน พัสตุณัน ๆ ไตเล่า มีข้าวน้ำเป็นต้น อันบุคคลทั้งหลายยอมให้ด้วยธรรมชาตินี้เป็นเหตุ เพราะเหตุนี้ ธรรมชาตินั้น จึงชื่อว่า ทาน ธรรมชาติเป็นเหตุให้ซึ่งวัตถุนี้แห่งบุคคลผู้ให้บริจาค เจตนามีไทยธรรมทานวัตถุเป็นสหาย ชื่อว่า ทาน^{๑๓}

ความหมายของท่านตามที่ได้แสดงไว้ข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า “ทาน” คือ การให้ ให้ในสิ่งที่ควรให้ ให้แก่คนที่ควรให้ การบำเพ็ญทานหากได้พิจารณาตามนี้ ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์สุข ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา อันนำมาซึ่งความสุขแก่ผู้ปฏิบัติอย่าสม่ำเสมอ ไม่เดือดร้อนในภายหลัง และสามารถชี้ชัดได้ว่า ทานที่แท้จริงนั้นจะต้อง ให้เพื่ออนุเคราะห์และบูชา ให้ในสิ่งที่ควรให้ และให้แก่คนที่ควรให้เท่านั้น

๒.๒.๑.๓ จุดประสงค์ของการให้ทาน

จุดประสงค์ของการให้ทานมี ๓ ประเภท คือ

๑. ให้เพื่อบูชาคุณ เพราะปรารถนาความกตัญญูกตเวทิตาธรรมเป็นเหตุเช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เป็นต้น

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

^{๑๑} พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัญ จิตฺตมโ), **ทาน ศีล ภาวนา นำพาพ้นกรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเสียง เพียรเพื่อพุทธศาสน์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐.

^{๑๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๖.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

๒. ให้เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่นไว้ ให้เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ตัวอย่าง เพื่อนบ้านขาดเหลืออะไรก็ช่วยกันเพื่อเชื่อมไมตรีจิต มิตรภาพจะได้พึ่งพาอาศัยกัน “เป็นมิตรดีกว่าเป็นศัตรู”

๓. ให้เพื่อเห็นแก่นมนุษยธรรม ให้เพื่อช่วยเหลือคนเดือดร้อน ตัวอย่างเช่น ช่วยเหลือคนจน คนพิการ คนเจ็บป่วย คนชรา เป็นต้น

อนึ่งจุดประสงค์ของการให้ทานนี้ พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) ได้กล่าวไว้ทั้งหมด ๕ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑. ให้เพื่อบูชาคุณ เช่น ให้แก่พระสงฆ์ พ่อแม่ หรือครูอาจารย์ ผู้มีคุณแก่ตนและสังคมโดยรวม

๒. ให้เพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น มอบเงิน ทอง หรือสิ่งของให้แก่พระสงฆ์ ศาสนา หรือ เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์แก่ชาติ

๓. ให้เพื่ออนุเคราะห์ เช่น ให้ญาติ พี่น้อง ลูกหลาน ผู้น้อย เพื่อช่วยเหลือ หรือให้ความรัก ความเอ็นดู

๔. ให้เพื่อสงเคราะห์ เช่น ให้แก่คนตกทุกข์ ได้อยาก คน ผู้ประสบภัยพิบัติ หรือให้แก่สัตว์ดิรัจฉาน เป็นต้น

๕. ให้เพื่อชำระ กิเลส เพื่อสร้างความดี เช่น ให้ทาน เพื่อสำเร็จมรรคผล หรือการบำเพ็ญทานบารมี ของพระพุทธเจ้าเพื่อสำเร็จพระโพธิญาณ^{๑๔}

จากจุดมุ่งหมายของการให้ทานทั้ง ๕ ข้อนี้ เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า ครอบคลุมเป้าหมายทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการให้ทาน จะเป็นอย่างไร ก็ดีเข้าไปในหลักนี้ทั้งสิ้น ส่วนการให้เพื่อทำคุณ คือ การให้ เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ให้เพื่อให้ผู้รับนิยมชมชอบในตัวผู้ให้ ไม่ได้มุ่งเน้นเพื่อเป็นบุญ แต่มุ่งเพื่อผลประโยชน์ก็ถือว่าเป็นทาน เพราะเข้าในลักษณะของทานที่มีโทษ

ปิ่น มุทุกันต์ ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการให้ทานดังนี้

๑. ให้เพื่อสงเคราะห์ การสงเคราะห์เป็นจุดหมายของผู้กระทำทานอย่างหนึ่ง ผู้ให้มีจิตประกอบด้วยเมตตา หวังสงเคราะห์เขาด้วยสิ่งอันเป็นประโยชน์ การสงเคราะห์นั้น แบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ

๑.๑ สงเคราะห์ด้วยอำิส (อำิสสงคโห) ได้แก่ การให้ปัจจัย ๔ มีเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ด้วยหวังจะให้เขาบริโภคแล้วมีความสุข

๑.๒ สงเคราะห์ด้วยธรรม (ธมฺมสงคโห) ได้แก่ การแนะนำ สั่งสอนให้เขารู้ สิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ ให้รู้การกระทำว่าอะไรเป็นความดีอะไรชั่ว อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ เป็นต้น

^{๑๔} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), *กฎแห่งกรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๐.

๒. ให้เพื่อบูชาคุณ การให้เพื่อบูชาคุณเป็นจุดหมายของผู้กระทำอย่างหนึ่ง ผู้กระทำทานทราบชัดว่า บุคคลนั้นเป็นผู้ทรงคุณธรรม หรือเป็นผู้มีพระคุณต่อตนเองต่อสังคม แม้ผู้รับนั้นจะไม่มี ความขัดสนในสิ่งนั้นก็ตาม แต่ท่านผู้นั้นเป็นผู้มีอุปการะต่อเรา ต่อสังคม บุคคลที่ควรบูชา ได้แก่ บิดา มารดา ครูอาจารย์ พระภิกษุสามเณร พระมหากษัตริย์ เป็นต้น

๓. ให้เพื่อทำบุญ การให้เพื่อทำบุญนี้ เป็นจุดมุ่งหมายของการให้ทานอย่างหนึ่ง เป็นการ ให้มุ่งจะปรับปรุงจิตใจให้สูงขึ้น เป็นเครื่องมือในการกำจัดความเห็นแก่ตัวได้เป็นอย่างดีและเป็น เครื่องมือในการกำจัดกิเลสอันเป็นตัวที่ทำให้จิตเศร้าหมอง (ความตระหนี่) ได้เป็นอย่างดี การให้เพื่อ ทำบุญนี้ ข้อสำคัญอยู่ที่เจตนาของผู้กระทำทาน คือ ผู้กระทำทาน จะต้องมีความบริสุทธิ์ ถ้าหาก การกระทำนั้นไม่บริสุทธิ์ก็ไม่จัดว่าเป็นการกระทำทาน ดังที่ พ.ท. ปิ่น มุทุกันต์ ได้ยกตัวอย่างในเรื่องนี้ ไว้ว่า ผู้สมัครรับเลือกตั้งผู้แทนราษฎร มีความคิดว่า ประชาชนในเขตเลือกตั้งของตนเป็นผู้สนับสนุน ศาสนาพุทธ จึงลงทุนด้วยการซื้ออัฐบริวารไปทอดกฐินในวัดที่ตั้งอยู่ในเขตเลือกตั้งนั้น ทำที่ว่าตนเป็น คนใจบุญ และที่ทำการก็ประกาศว่าทำบุญ ความจริงเขาไม่ได้สนใจเรื่องบุญอะไรเลย แต่เขามีความสนใจ ในบัตรลงคะแนนมากกว่า^{๑๕}

จากการกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า จุดประสงค์ของการให้ทานมีลักษณะแตกต่างกัน แต่ อย่างไรก็ดี จากทัศนะผู้เขียนชาญข้างต้นให้ความสำคัญการให้ทานคือการบูชาคุณ การทำประโยชน์ เพื่อบรรเทาความทุกข์ยากของคนอื่น หรือทำประโยชน์เพื่อส่วนร่วม การให้ทานคือเพื่อชำระจิตใจให้ บริสุทธิ์ กล่าวคือลดความตระหนี่เห็นแก่ตัว ถึงแม้ว่าการให้ทานมีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ก็ตามแต่โดย รวมแล้วก็เพื่อช่วยเหลือคนอื่นและลดความเห็นแก่ตัว

๒.๒.๑.๔ ประเภทของการให้ทาน

การให้ทานในพระพุทธศาสนา มีหลายประเภท ในทานสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงทาน ไว้ ๒ ประเภทคือ

๑. อามิสทาน การให้สิ่งของเป็นทาน

๒. ธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน^{๑๖}

อามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของของการให้ปัจจัย ๔ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ส่วนธรรมทาน คือ การให้คำแนะนำสั่งสอนให้รู้ดีรู้ชั่ว คือการให้แนะนำสิ่งที่ดีบอก

^{๑๕} ปิ่น มุทุกันต์, มงคลชีวิต ภาคที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: พิศ นาคะการพิมพ์, ๒๕๐๖), หน้า ๒๑๓-๒๑๔.

^{๑๖} ชู.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๔๘/๔๗๓.

ศิลปวิทยาที่ดีมีประโยชน์ในการดำเนินชีวิต รวมถึงการอธิบายให้รู้และเข้าใจในเรื่องบุญบาปให้ละสิ่งที่เป็นอกุศล^{๑๗}

ในอรรถกถาจริยาปิฎก พระอรรถกถาจารย์ จำแนกทานไว้ ๓ ประเภท คือ

๑. การให้วัตถุที่ควรให้ (วัตถุทานหรืออามิสทาน)

๒. การให้พระธรรมคำสั่งสอน (ธรรมทาน)

๓. การให้อภัยแก่คนหรือสัตว์ (อภัยทาน)^{๑๘}

อามิสทาน แบ่งได้ ๒ อย่าง คือ แบ่งตามผู้ให้ (ทายก) และแบ่งตามเจตนาของผู้ให้อามิสทานที่แบ่งตามผู้ให้มี ๓ ประการ

๑. สามิทาน การให้ของที่ดีกว่าตนเองบริโภคใช้สอย คือ ของเหล่าใดที่ตนเองไม่ค่อยได้ใช้ ก็ให้ของเหล่านั้นไปทานเช่นนี้มีผลมาก

๒. สหายทาน การให้ของที่เหมือนกับที่ตนบริโภคใช้สอย ทานเช่นนี้มีผลปานกลาง

๓. ทาสทาน การให้ของที่เลวหรือของที่ตนเองไม่ใช้แล้ว เช่น ที่ให้แก่คนใช้ หรือให้แก่สัตว์เดรัจฉาน ทานเช่นนี้มีผลน้อย^{๑๙}

อามิสทานที่แบ่งตามเจตนาของผู้ให้ มี ๒ ประเภท คือ

๑. สังฆทาน ทานเพื่อสงฆ์ ทานที่ให้เพื่อส่วนรวม ไม่เจาะจงผู้ใดผู้หนึ่ง หรือคือการถวายสิ่งของแก่หมู่พระภิกษุสงฆ์ เป็นการถวายกลาง ๆ เมื่อถวายให้แล้วถือว่าพระภิกษุสงฆ์ทุกรูปมีสิทธิ์ใช้สอยสิ่งของเหล่านั้นตามสะดวก อาจจะมีเพียงตัวแทนสงฆ์เพียงรูปเดียวมารับประเคน ก็ถือว่าเป็นสังฆทานเหมือนกัน^{๒๐}

มีทานอีกรูปแบบหนึ่งที่คล้าย ๆ สังฆทาน เป็นทานที่มีอาณาเขตกว้างขวางกว่า คือ ทานที่ให้แก่หมู่พวกที่ไม่เฉพาะกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งเรียก สาธารณทาน เป็นทานไม่จำกัดเฉพาะในรั้ววัด เป็นการให้ที่ไม่มีขอบเขต สังฆทานเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณทานเช่นนั้น^{๒๑}

^{๑๗} พระมหาสุวิทย์ วิษุเดชโก, ทาน: ก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (ปทุมธานี: มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๕.

^{๑๘} ชุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙/๓/๖๑๘.

^{๑๙} อง.ปญจก.อ. (ไทย) ๓/๘๑.

^{๒๐} สถาบันบันลือธรรม, การทำทาน: ธรรมทาน-การถวายสังฆทาน-การให้อภัยทาน, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕.

^{๒๑} พระชาย วรธมโม, ฉลาดทำบุญ, พิมพ์ครั้งที่ ๕๖, (กรุงเทพมหานคร: เคสดีไทย, ๒๕๔๙), หน้า

๒. ปาฏิปุคคลิกทาน ทานที่ให้เจาะจงแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งการถวายทานที่ให้เฉพาะพระภิกษุสงฆ์รูปนั้นรูปนี้ มีอานิสงส์น้อยกว่า สังฆทานและสาธารณทาน เพราะเป็นการจำกัดเฉพาะบุคคลว่าต้องเป็นคนนั้นคนนี้ การให้ทานแก่ส่วนรวมย่อมได้อานิสงส์มากกว่า^{๒๒}

ธรรมทาน มี ๒ ประเภท คือ วิทยาทาน และอภัยทาน

๑. วิทยาทาน คือ การให้ความรู้เป็นทาน โดยไม่หวังความรู้เลย การให้ความรู้ แบ่งได้ ๒ ประเภท คือ ความรู้ทางโลกและความรู้ทางธรรม

๒. อภัยทาน คือ การปล่อยวางความผูกโกรธให้หมดไปจากใจ

การให้อภัยหมายถึง การยอมรับตัวตนภายในแท้จริงของมนุษย์ทุกคนว่าเหมือนกัน เขาก็เหมือนเรา จากนั้นไม่ตัดสินใคร การให้อภัยจึงควรเริ่มจากตัวเราเองก่อนแล้วขยายวงไปถึงผู้อื่น เริ่มจากยอมรับตัวตนแท้จริงภายในของเรา และตัวตนภายในของคนอื่น นี่คือ ทศนคติที่ควรมีให้กับตัวเอง^{๒๓}

อภัยทานแบ่งออกเป็น ๕ อย่าง คือ

๑. ศีล ๕ อันเป็นมหาทาน เพราะชื่อว่าสร้างความไม่มีเวรไม่มีภัยแก่ตนเองคนอื่น สัตว์อื่น

๒. การให้อภัยไม่ผูกโกรธ เพื่อความสงบสุขของสังคม ควรมีธรรมะ ๕ ประการคือ ขันติเมตตา เสียสละ ให้อภัย และปล่อยวาง เป็นต้น

๓. การไม่เบียดเบียนสัตว์ โดยปล่อยให้นั้นอยู่อย่างอิสระ ไม่กักขัง

๔. การปล่อยสัตว์ให้เป็นอิสระ เรียกอภัยทานชนิดนี้ว่า ปล่อยนกปล่อยปลา

๕. การให้อภัยแก่นักโทษ โดยไม่ประหารชีวิตหรือปล่อยให้พ้น^{๒๔}

ประเภทการให้ทานมี ๒ บ้าง ๓ บ้าง ซึ่งประเภทของการให้ทาน เมื่อพิจารณาแล้วสรุปได้เป็นสองคือ อามิสทาน และธรรมทาน โดยเป้าหมายของการให้อาจะเพื่อบุคคล หรือเพื่อส่วนรวม แต่คุณภาพหรืออานิสงส์ได้มาแตกต่างกันดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

๒.๒.๑.๕ วิธีการให้ทาน

พระพุทธองค์ได้ตรัสวิธีการให้ทานไว้ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี โดยเน้นการให้อามิสทานมากกว่าอย่างอื่น

^{๒๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๙-๓๘๐/๔๒๗-๔๓๐.

^{๒๓} จักรพล ฉายากริช, **อารมณ์บำบัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๑-๑๘๒.

^{๒๔} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), **กฎแห่งทาน: ทำหนึ่งได้ร้อย ทำร้อยได้ล้าน**, (นนทบุรี: กรีนปัญญาญาณ, ม.ป.ป.), หน้า ๒๒๑-๒๒๓.

ก. วิธีการให้ทานในฝ่ายดี

ในสัปบุริสทานสูตรพระพุทธเจ้าทรงแสดงวิธีการให้ทานโดยเน้นที่ผู้ให้อีก ๕ ประการ คือ

๑. ย่อมให้ทานด้วยศรัทธา
๒. ย่อมให้ทานโดยเคารพ
๓. ย่อมให้ทานโดยกาลสมควร
๔. เป็นผู้มีจิตอนุเคราะห์ให้ทาน
๕. ย่อมให้ทานไม่กระทบผู้อื่น^{๒๕}

ในกาลทานสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระพุทธเจ้าทรงแสดงรูปแบบของทาน โดยมุ่งผู้รับ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน
๒. ให้ทานแก่ผู้ที่เตรียมจะไป
๓. ให้ทานแก่ผู้เป็นไข้
๔. ให้ทานในสมัยที่ข้าวยากหามาแพง
๕. ให้ข้าวใหม่และผลไม้แก่ผู้มีศีล^{๒๖}

ในสัปบุริสทานสูตร พบว่ามีวิธีการให้โดยเน้นที่ผู้ให้ ๕ ประการ คือ

๑. ให้โดยเคารพ (ให้ด้วยความเต็มใจ)
๒. ให้โดยอ่อนน้อม
๓. ให้ด้วยมือตนเอง
๔. ให้ของที่ไม่เป็นเดน
๕. เห็นผลที่จะมาถึงแล้วจึงให้^{๒๗}

พระพุทธเจ้า ทรงแสดงวิธีการให้สัปบุริสทาน โดยแยกเป็นสิ่งที่ให้ ผู้รับทานและเจตนาของผู้ให้ทาน รวม ๘ ประการ คือ

๑. สัตบุรุษย่อมให้ของสะอาด
๒. สัตบุรุษย่อมให้ของที่ประณีต
๓. สัตบุรุษย่อมให้ของตามกาล
๔. สัตบุรุษย่อมให้ของสมควร เป็นประโยชน์
๕. สัตบุรุษย่อมพิจารณาก่อนแล้วจึงให้ เลือกบุญญเขตที่ดี

^{๒๕} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๕๔.

^{๒๖} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๖/๕๗.

^{๒๗} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๗/๒๕๔.

๖. สัตบุรุษยอมให้เนืองนิตย์
๗. สัตบุรุษเมื่อให้ ทำจิตให้ผ่องใส
๘. สัตบุรุษครั้นให้แล้วดีใจ^{๒๘}

วิธีการให้ทานแบบฝ่ายดี หรือการให้ทานแบบสัปปุริส มีลักษณะต่าง ๆ โดยรวมแล้วคือ ให้ความเคารพโดยของบริสุทธิ สะอาดประณีต ประกอบด้วยศรัทธา มุ่งหวังเพื่อลดความเห็นแก่ตัว และช่วยเหลือเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ข. วิธีการให้ทานในฝ่ายที่ไม่ดี

ในอัสปิริสทานสูตร พระพุทธเจ้าแสดงวิธีการให้ทานที่ไม่ถูกต้องไว้ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ให้ทานโดยไม่เต็มใจ
๒. ให้ทานไม่อ่อนน้อม
๓. ไม่ให้ทานด้วยมือของตน
๔. ให้ทานของที่เป็นเดน
๕. ไม่เห็นผลที่จะพึงมาถึงแล้วจึงให้ทาน^{๒๙}

๒.๒.๑.๖ องค์ประกอบของการให้ทาน

ทานที่ให้มืผลมากหรือน้อยต้องประกอบด้วยองค์ ๓ อย่าง คือ^{๓๐}

๑. องค์ประกอบที่ ๑ “วัตถุทานที่ให้ ต้องบริสุทธิ”

วัตถุทานที่ให้ ได้แก่สิ่งของ ทรัพย์สินสมบัติ ที่ตนได้สละให้เป็นทาน จะต้องมองเป็นของที่บริสุทธิ และแสวงหาได้ด้วยความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพ ไม่ใช่ของที่ได้มาด้วยการเบียดเบียนผู้อื่น เช่น ได้มาโดยทุจริต ลักทรัพย์ ยักยอก ฉ้อโกง ปล้นทรัพย์ ชิงทรัพย์ เป็นต้น

๒. องค์ประกอบที่ ๒ “เจตนาในการให้ทานต้องบริสุทธิ”

การให้ทานนั้นโดยจุดมุ่งหมายที่แท้จริง ก็เพื่อเป็นการขจัดความโลภ ความตระหนี่เหนียวแน่น ความหวงหวอนหลงใหลในทรัพย์สมบัติของตน อันเป็นกิเลสหยาบ คือ “โลภกิเลส” และขณะเดียวกัน ก็เพื่อเป็นการสงเคราะห์ผู้อื่นให้ได้รับความสุข ด้วยเมตตาธรรมของตน อันเป็นบันไดก้าวแรกในการเจริญเมตตาพรหมวิหาร ในพรหมวิหาร ๔ ให้เกิดขึ้น ถ้าได้ให้ทานด้วยเจตนาดังกล่าวแล้ว เรียกว่า เจตนาในการทำทานบริสุทธิ เจตนาที่บริสุทธินั้น ถ้าจะบริสุทธิจริงจะต้องสมบูรณ์พร้อมด้วยกัน ๓ ระยะ คือ

^{๒๘} อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๒๕๖-๒๕๗.

^{๒๙} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๗/๒๕๓-๒๕๔

^{๓๐} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก องค์ที่ ๑๙, วิธีสร้างบุญบารมี, (นครปฐม: ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนาไตรลักษณ์, ๒๕๖๐), หน้า ๑๒-๑๕.

๑) ระยะก่อนที่จะให้ทาน ก่อนที่จะให้ ก็มีจิตโสมนัส ร่าเริง เบิกบาน ยินดีที่จะให้ทานเพื่อสงเคราะห์ผู้อื่นได้รับความสุข เพราะทรัพย์สินสิ่งของของตน

๒) ระยะที่กำลังลงมือให้ทาน ระยะที่กำลังลงมือทำทานอยู่นั้นเองก็ทำด้วยจิตโสมนัสร่าเริงยินดีและเบิกบาน ในทานที่ตนกำลังให้ผู้อื่น

๓) ระยะหลังจากที่ได้ให้ทานไปแล้ว ครั้งเมื่อได้ให้ทานไปแล้วเสร็จหลังจากนั้นก็ดี นานมาก็ดี หวนคิดถึงทานที่ตนได้กระทำไปแล้ว ครั้งใดก็มีจิตโสมนัส ร่าเริงเบิกบาน ยินดีในทานนั้น

เจตนาบริสุทธิ์ในการทำทานนั้น อยู่ที่มีการมีจิตโสมนัส ร่าเริง เบิกบาน ยินดีในทานที่ทำนั้นเป็นสำคัญ และเนื่องมาจากเมตตาจิต ที่มุ่งสงเคราะห์ผู้อื่นให้พ้นความทุกข์ และให้ได้รับความอนุเคราะห์ทานของตน นับว่าเป็นเจตนาที่บริสุทธิ์ในเบื้องต้น

แต่เจตนาที่บริสุทธิ์เพราะเหตุดังกล่าวมาแล้วนี้ จะทำให้ยิ่งบริสุทธิ์มากขึ้นไปอีก หากผู้ให้ทานนั้น ได้ทำทานพร้อมกับมีวิปัสสนาปัญญา โดยใคร่ครวญถึงวัตถุทานที่ให้ทานนั้นว่า “อันบรรดาทรัพย์สินสิ่งของทั้งปวง ที่ชาวโลกนิยมยกย่อง หวงแหนเป็นสมบัติกันด้วยความโลภนั้น แท้ที่จริงแล้วก็เพื่อเพียงแต่วัตถุธาตุที่มีอยู่ประจำโลก เป็นสมบัติกลาง ไม่ใช่ของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ

เมื่อเจตนาในการให้ทานบริสุทธิ์ผุดผ่องดี พร้อมทั้งสามระยะดังกล่าวมาแล้ว ทั้งยังประกอบไปด้วยวิปัสสนาปัญญากล่าวมาแล้ว ด้วยเจตนาที่ย่อมบริสุทธิ์อย่างยิ่ง ทานที่ได้ทำไปนั้นย่อมมีผลมาก ได้บุญมาก หากวัตถุทานที่ได้ทำเป็นของที่บริสุทธิ์ตามองค์ประกอบข้อ ๑ ด้วย ก็ย่อมทำให้ได้บุญมาก ๆ ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก วัตถุทานจะมากหรือน้อย เป็นของเหลวหรือประณีตไม่สำคัญ เมื่อเราได้ให้ทานไปตามกำลังทรัพย์ที่เรามีอยู่ ย่อมใช้ได้แต่ก็มีข้ออันควรระหวังอยู่ ก็คือการทำทานนั้นอย่าได้เบียดเบียนตนเอง เช่น มีน้อยแต่ฝืนทำให้มาก ๆ จนเกินกำลังของตนที่จะให้ได้

๓. องค์ประกอบที่ ๓ “เนื่อนาบุญต้องบริสุทธิ์”

คำว่าเนื่อนาบุญในที่นี้ ได้แก่บุคคลผู้รับการทำทาน ของผู้ทำทานนั่นเอง นับว่าเป็นของประกอบข้อที่สำคัญที่สุด แม้ว่าองค์ประกอบในการทำทานข้อ ๑ และ ข้อ ๒ จะงามบริสุทธิ์ ครบถ้วนดีแล้ว กล่าวคือ วัตถุที่ทำทานนั้น เป็นของที่แสวงหาได้มาด้วยความบริสุทธิ์ เจตนาในการทำทานก็งามบริสุทธิ์พร้อมทั้งสามระยะ แต่ตัวผู้รับการทำทานเป็นคนที่ไม่ดี ไม่ใช่ผู้ที่เป็เนื่อนาบุญที่บริสุทธิ์ เป็นเนื่อนาบุญที่เลว ทานที่ทำไปนั้น ก็ไม่ผลิดอกออกผล

๒.๒.๑.๗ อานิสงส์ของการให้ทาน

การให้ทานจะมีผลมาก หรือ น้อยย่อมขึ้นอยู่กับเนื่อนาบุญเป็นลำดับต่อไปนี้^{๓๑}

๑. ทำทานแก่สัตว์เดรัจฉาน แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ได้บุญน้อย

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒-๑๕.

๒. ให้ทานแก่นุชย์ที่ไม่มีศีล ไม่มีธรรมวินัย แม้จะให้มากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าให้ทานแก่ผู้มีศีล ๕ แม้จะให้เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๓. ให้ทานแก่ผู้มีศีล ๕ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าให้ทานแก่ผู้มีศีล ๘ แม้จะให้เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๔. ให้ทานแก่ผู้มีศีล ๘ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่า ถวายทานแก่ผู้มีศีล ๑๐ แม้แต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๕. ถวายทานแก่สามเณรซึ่งมีศีล ๑๐ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าถวายทานแก่ผู้มีศีล ๒๒๗ ข้อ

๖. ถวายทานแก่พระสมุทิสงฆ์ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่า การถวายทานแก่พระโสดาบัน แม้จะได้ถวายทานดังกล่าวเพียงครั้งเดียวก็ตาม

๗. ถวายทานแก่พระโสดาบัน แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้น้อยกว่าการถวายทานแก่พระสกทาคามี แม้จะถวายเพียงครั้งเดียวก็ตาม

๘. ถวายทานแก่พระสกทาคามีแม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่า การถวายทานแก่พระอนาคามี แม้เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๙. ถวายทานแก่พระอนาคามี แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่า การถวายทานแก่พระอรหันต์ แม้เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๑๐. ถวายทานแก่พระอรหันต์ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่า การถวายทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า แม้เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๑๑. ถวายทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่า การถวายทานแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๑๒. ถวายทานแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่า การถวายสังฆทานที่มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน แม้จะได้ถวาย สังฆทานเพียงครั้งเดียวก็ตาม

๑๓. การถวายทานมีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่า การถวายทานวิหารทาน แม้จะได้กระทำแต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๑๔. การถวายวิหารทาน แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่า การให้ธรรมทาน แม้จะได้กระทำแต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๑๕. การให้ธรรมทาน แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่า การให้อภัยทาน แม้เพียงครั้งเดียวก็ตาม

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजารย์ จตฺตมโ) ได้กล่าวถึงผลของการให้ทานที่มีผลมาก หรือ น้อย มี ๓ ประเภทดังนี้^{๓๒}

๑. ทานข้อต้น คือให้วัตถุทานสิ่งของ ให้ด้วยคาดหวังผลตอบแทน ทานประเภทนี้มี ย่อมมีอานิสงส์น้อย
๒. ทานข้อที่สองอย่างกล่าวให้แล้วไม่หวังผลตอบแทน ทานประเภทนี้มีผลมาก
๓. ทานชั้นสูงคือภาวนา ซึ่งเกิดจากบำเพ็ญจิตตภาวนาแล้ว จิตจะใส สะอาดบริสุทธิ์ ย่อมมาผลมาก

ในทักษิณาวีรังกสูตร มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ กล่าวถึงประโยชน์ของอามิสทานว่า

๑. ให้ทานแก่พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๒. ให้ทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๓. ให้ทานแก่สาวกของพระพุทธเจ้า มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๔. ให้ทานแก่ผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรรถผลให้แจ้งมีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๕. ให้ทานแก่พระอนาคามี มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๖. ให้ทานแก่ผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๗. ให้ทานแก่พระสกทาคามี มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๘. ให้ทานแก่ผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามีให้แจ้ง มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๙. ให้ทานแก่พระโสดาบัน มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๑๐. ให้ทานในผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๑๑. ให้ทานแก่นักบวชนอกศาสนา ผู้ปราศจากราคะ มีอานิสงส์แสนโกฏิอรรถภาพ
๑๒. ให้ทานแก่นักบวชผู้ทุศีล มีอานิสงส์หนึ่งแสนอรรถภาพ
๑๓. ให้ทานแก่ปุถุชนผู้ทุศีล มีอานิสงส์หนึ่งพันอรรถภาพ
๑๔. ให้ทานแก่สัตว์ดิรัจฉาน มีอานิสงส์ร้อยอรรถภาพ^{๓๓}

สีหเสนาปติสูตร อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ผู้ให้ทานนั้นย่อมได้รับอานิสงส์ ๗ ประการ คือ

๑. พระอรหันต์ย่อมอนุเคราะห์ผู้ให้ทานก่อน
๒. พระอรหันต์ย่อมเข้าไปหาก่อน
๓. พระอรหันต์ย่อมรับทานของผู้ให้ก่อน
๔. พระอรหันต์ย่อมแสดงธรรมให้ก่อน
๕. ชื่อเสียงอันดีงามของผู้ให้ทาน ย่อมฟุ้งขจรไป

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

^{๓๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๙/๔๒๗-๔๒๘.

๖. ผู้ให้ทานย่อมแก้กลัวล้าอางหาญ ไม่เก้อเขินในที่ประชุม

๗. เมื่อสิ้นชีพลง ผู้ให้ทานย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๓๔}

นิธิกัณทสูตร ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะว่า^{๓๕}

๑. ทำให้เป็นผู้มีผิวพรรณงาม มีเสียงไพเราะ มีทรวดทรงดี และมีบริวาร

๒. ทำให้เป็นพระราชาปกครองประเทศและได้รับความสุข

๓. ทำให้ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ

๔. ทำให้ได้กัลยาณมิตร ถึงความเป็นผู้รู้ (วิชา) และถึงความหลุดพ้นได้ (วิมุตติ)

๕. ทำให้ได้ปฏิสัมภิทา วิโมกข์ สวากบารมีญาณ ปัจเจกโพธิญาณ และพุทธภูมิ

ส่วนธรรมทานมีอานิสงส์ดังนี้

๑. ได้เข้าใจธรรม ได้ความเข้าใจในธรรม

๒. ได้ความรื่นเริง

๓. ได้ความอิมใจ

๔. ได้ความสบายกายสบายใจ

๕. จิตตั้งมั่นด้วยดี^{๓๖}

๒.๒.๒ ศิลมัย : วิธีทำบุญด้วยการรักษาศีล

คำสอนและหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมและสะท้อนถึง เจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมได้มากที่สุดก็คือ คำสอนและหลักปฏิบัติในชั้นศีล เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกายวาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่ชน

การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อย และเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่ชนนั้นและแก่ความผาสุกแห่งสมาธิทั้งปวงของหมู่ชน อันจะ เอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจกรรมดี ๆ ได้ ดังนั้น ศีลมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องต่อพฤติกรรมต่อสังคม เพื่อเข้าถึงประเด็นนี้ สิ่งแรกควรเข้าใจความหมายไว้ก่อน ดังนี้

๒.๒.๒.๑ ความหมาย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายว่า ศีลหมายถึงความประพฤติดีทาง กายและวาจา, การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติสำหรับความควบคุมกายและวาจา

^{๓๔} อัง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๕๗/๑๐๙-๑๑๑.

^{๓๕} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑๑-๑๕/๑๙ .

^{๓๖} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๖/๓๓ .

ให้ ตั้งอยู่ในความดีงาม, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ^{๓๗} ในหนังสือ “สยามสามไตร”^{๓๘} ได้ให้ความหมายคำว่า ความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านวัตถุและทางสังคม อย่างเกื้อกูลต่อกัน ไม่ทำร้ายเบียดเบียน และให้เอื้อต่อการพัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา^{๓๙}

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก องค์ที่ ๑๙ ได้ให้ความหมายคำว่าศีลไว้ว่า ศีล แปลว่า “ปกติ” คือสิ่งหรือกติกาที่บุคคลจะต้องระหวังรักษาตามเพศและฐานะ ศีลมีหลายระดับคือ ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และ ศีล ๒๒๗ และในบรรดาศีลชนิดเดียว ก็ยังจัดแยกออกเป็นระดับธรรมดา ศีลระดับกลาง (มัชฌิมศีล) และศีลอย่างสูงสุด (อริศีล)^{๔๐}

สำลี รักสุทธี ได้สรุปความหมายของศีลว่า ศีลคือสิ่งที่ไม่ควรประพฤติปฏิบัติสิ่งที่ควรงดเว้น ควรละเว้นไม่ปฏิบัติ ศีลแปลว่าหนักแน่น ไม่หวั่นไหว มั่นคง คือไม่หวั่นไหวต่อกิเลส ซึ่งรากศัพท์มาจาก “ศีล” แปลว่า “หิน” ศีลแปลว่า เบาลบาย โลง ว่าง เนื่องจากศีลทำให้สง่างาม มีความกล้าหาญ ขาญชัย ศีลแปลว่า ความเรียบร้อย ระเบียบ สงบ คือผลของศีลทำให้คนมีความเรียบร้อยดูงามสง่า ไม่มีปัญหา โดยสรุปคือศีลคือข้อห้าม^{๔๐}

อภิญฺญวณฺณ โพรฺธิสาน ได้กล่าวว่าศีล เป็นคำสันสกฤต ตรงกับคำบาลีว่า สีล ซึ่งมีความหมายหลายประการ ดังนี้

๑. ศีล หมายถึง “ปกติ” คือปกติแห่งกายและวาจาของบุคคล ซึ่งโดยปกติหรือในภาวะปกติแล้วจะสงบ เย็น ไม่รุกราน เบียดเบียน ทำร้ายใคร ๆ ทางกายและวาจา แต่เมื่อสูญเสียปกติคือ ไม่มีศีลก็จะแสดงอาการไม่สงบ เย็น เบียดเบียน ทำร้ายผู้อื่น ทางกายและวาจา ด้วยอำนาจของจิตใจ ภายใต้อิทธิพลทำให้ผิดปกติไป เพราะอำนาจแห่งโลภะ โทสะ และโมหะ ดังนั้นโดยทั่วไปศีลจึงแปลกัน ว่า “ปกติ”

๒. ศีล หมายถึง “เจตนาคิดตั้งใจงดเว้น” เป็นการตั้งใจยกเว้นจากการทำชั่วต่าง ๆ โดยมีจุดเริ่มต้นแรกคือการคิดตั้งใจจะงดเว้นทำความชั่ว โดยภายในจิตใจเต็มไปด้วยหลักธรรมสองประการคือ “hiri” ความละอายแก่ใจ และ “otadappasā” ความเกรงกลัวต่อผลบาป

๓. ศีล หมายถึง “การสำรวมระวัง” คือการสำรวมระวัง งดเว้น ไม่ล่วงละเมิด ๕ อย่าง คือ ๑) สำรวมระวังในสิกขาบท ๒) สำรวมอินทรีย์ ๓) ญาณสังวร คือ สำรวมระวังด้วยปัญญา

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙๑.

^{๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) , สยามสามไตร, พิมพ์ครั้งที่ ๓๖, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๗๗.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๔๐} สำลี รักสุทธี, ศีล สุตยอวินัยของศาสนาพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐ - ๑๑.

๔) ขันติสังวรคืออดทนต่อเวทนา และความอยากใคร่ต่าง ๆ ๕) วิริยสังวร คือพยายามขับไล่อกุศลธรรมทั้งหลายให้สิ้นจากขันธสันดาน และเพียรเจริญกุศลให้งอกงาม พร้อมทั้งพยายามเลี้ยงชีวิตด้วยชอบ

๔. ศีล หมายถึง “การไม่ล่วงละเมิดข้อบัญญัติห้ามทั้งกายและวาจาของผู้รับศีล” (อริติกกมะ) คือ ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบท ข้อห้าม ระเบียบ กฎเกณฑ์ ต่าง ๆ^{๔๑}

วคิน อินทสระ ได้ให้ความหมายศีลว่า ศีลคือเจตนาที่จะงดเว้นจากความชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งทั้งสามนี้เรียกว่าเจตนาศีล^{๔๒}

สรุปได้ว่า ศีลหมายถึงการรักษากาย และวาจาให้มีระเบียบเรียบร้อย ให้ตั้งอยู่ในความดี หนักแน่น มั่นคง สงบ เย็น ปกติ ประธาน โดยมีความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านวัตถุ และทางสังคม

๒.๒.๒.๒ ระดับของศีล

ศีล แบ่งเป็นหลายระดับ ดังนี้^{๔๓}

๑. ศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับสาธุชนทั่วไป เพื่อการฝึกหัดฝึกฝนกายและวาจาให้เรียบร้อยเรียกอีกว่า “นิจศีล” หรือ “ปกติศีล”

๒. ศีล ๘ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฆราวาสผู้ต้องการฝึกหัดฝึกฝนกายและวาจาให้เรียบร้อยยิ่งขึ้นไปในบางโอกาส หรือสำหรับฆราวาสที่มีศรัทธาบางคนจะรักษาเป็นประจำก็ได้ เรียกอีกอย่างว่า “คหฺภูศีล”

๓. ศีล ๑๐ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับสามเณรและสามเณรี เพื่อการฝึกฝนกายวาจาให้เรียบร้อยยิ่งขึ้นไป เรียกอีกอย่างว่า “อนุปสัมบันศีล”

๔. ศีล ๒๒๗ เป็นข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกหัดฝึกฝนกายและวาจาสำหรับพระภิกษุทั้งหลาย เรียกอีกอย่างว่า “ภิกษุศีล”

๕. ศีล ๓๑๑ เป็นข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกหัดฝึกฝนกายและวาจาสำหรับพระภิกษุณีทั้งหลาย เรียกอีกอย่างว่า “ภิกษุณีศีล”

นอกจากระดับศีลที่กล่าวข้างต้นแล้ว สาลี รักษุทีได้ถอดเนื้อหาระดับศีล ๓ อย่างที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร ดังนี้

^{๔๑} อภิญญวัฒน์ โพธิสาน, พุทธศาสนแนวปฏิบัติเพื่อชีวิต, (มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑๒-๒๑๓.

^{๔๒} วคิน อินทสระ, ศีล สมาริ ปัญญา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๔๓), หน้า ๒.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๓-๒๑๔.

๑. จุลศีล

๑. เว้นจากการฆ่าสัตว์ แต่มีความละอาย ความเอ็นดู ความเมตตา
๒. เว้นขาดจากการลักทรัพย์ แต่ประกอบการทำงานที่ถูกต้อง
๓. เว้นจากการประพฤตินิโคต ต่อหลักพรหมจรรย์
๔. เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริงคำสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักฐาน ควรเชื่อได้
ไม่พูดลวงโลก
๕. เว้นจากคำส่อเสียด
๖. เว้นจากคำหยาบ
๗. เว้นจากคำเพ้อเจ้อ
๘. เว้นจากการพรากพิชคามและภุตคาม
๙. เว้นการบริโภคในวิกาล
๑๐. เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง
๑๑. เว้นจากการทัดทรงประดับและตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ ของหอมและเครื่อง
ประเทืองผิว อันเป็นฐานแห่งการแต่งตัว

๑๒. เว้นขาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่

๑๓. เว้นขาดจากการรับทองและเงิน

๑๔. เว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ

๑๕. เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ

๑๖. เว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี

๑๗. เว้นขาดจากการรับทาสีและทาส

๑๘. เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ

๑๙. เว้นขาดจากการรับไก่และสุกร

๒๐. เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา

๒๑. เว้นขาดจากการรับไร้ และนา

๒๒. เว้นขาดจากการรับซื้อและขาย

๒๓. เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง

๒๔. เว้นขาดจากการรับสินบน

๒๕. เว้นขาดจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น และกรรมโขก

๒. มัชฌิมศีล

๑. เว้นขาดจากการพรากพิชคามและภุตคาม

๒. เว้นขาดจากการบริโภคของที่ทำการสะสมไว้

๓. เว้นขาดจากการดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล
๔. เว้นขาดจากการชวนขวยเล่นการพนันอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท
๕. เว้นขาดจากการนันทนอบนบที่นันทนอันสูงใหญ่
๖. เว้นขาดจากการประกอบการประดับตกแต่งร่างกาย
๗. เว้นขาดจากติรัจฉานกถา
๘. เว้นขาดจากการกล่าวถ้อยคำแสร้งแย่งกัน
๙. เว้นขาดจากการประกอบพฤติกรรมและการรับใช้
๑๐. เว้นขาดจากการพูดหลอกลวง และการพูดเลียบเคียง

๓. มหาศีล

๑. เว้นขาดจากการเลี้ยวซีกโดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เช่น ทายอวัยวะ ทำนายฝัน ทำพิธีบูชาไฟ เป็นต้น
๒. เว้นขาดจากการเลี้ยวซีกโดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เช่น ทายลักษณะศาสตร์ดาบ ธนู อาวุธ เป็นต้น
๓. เว้นขาดจากการเลี้ยวซีกโดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เช่น ดูฤกษ์ยามตราทัพว่าพระราชารัณยกออก จักไม่ยกออก จักยกเข้าประชิด เป็นต้น

ในมหาศีลนี้ กล่าวถึงการเลี้ยวซีกผิดด้วยติรัจฉานวิชา นอกจากกล่าวมาข้างต้น และยังมีอีก จำนวนหนึ่ง เช่น จักมีจันทรคราส สุริยคราส จักมีฝนดี ฝนแล้ง ดูฤกษ์เรียงหมอน ดูฤกษ์หย่าร้าง ดูฤกษ์เก็บทรัพย์ ทำพิธีบนบาน ทำพิธีแก้บน ร่ายมนต์ขับผี ทำพิธีปลุกเรื้อน พ่นน้ำมนต์ รดน้ำมนต์ เป็นต้น

ศีลทั้ง ๓ วรรคนี้ เป็นแนวทางปฏิบัติสูงสุดสำหรับผู้ที่จะเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางนำสู่ความเป็นอริยะ^{๔๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงประเภทศีล ๔ อย่าง “ปารีสุทธิศีล” ว่าเป็นศีลที่ครอบคลุมทั้งหมดได้แก่

- ๑) ปาฏิโมกขศีล ศีลหลัก หรือ ศีลประธาน
- ๒) อินทริยสังวรศีล ศีลคือความสำรวมอินทริย
- ๓) อาชีวปารีสุทธิศีล ศีล คือความบริสุทธิ์แห่งอาชีพ
- ๔) ปัจจัยปฏิสัณหาศีล ศีลในการเสวยปัจจัย ๔

๑) ศีล ๕ หรือเบญจศีลนี้ เป็นหลักความประพฤติของประชาชนทั่วไป หรือเป็นศีลหลัก และศีลสามัญของมนุษย์ จึงเทียบกับปาฏิโมกขศีล ที่เป็นศีลของของพระสงฆ์ที่เรียกว่าศีล ๒๒๗ แต่ศีล

^{๔๔} ที.สี. (ไทย) ๙/๒/๓, ที.สี. (ไทย) ๙/๙/ ๕, ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙ /๑๘.

สำหรับมนุษย์ทั่วไปเน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์หรือในสังคม ส่วนปฏิบัติศีลเป็นของรวม หรือเป็นหลักการต้องปฏิบัติร่วมกันเหมือนดังกฎหมายที่สำคัญคือรัฐธรรมนูญ

๒) อินทรีย์สังวร คือการควบคุมอินทรีย์ หรือทวารทั้งภายในและภายนอก ที่สำคัญคือมีสติเป็นตัวควบคุม

๓) อาชีวนาฬิสุทธิศีล ศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีพ ได้แก่การเลี้ยงชีพด้วยชอบ โดยไม่ผิดกฎหมาย แต่ว่าโดยสาระคือเป็นอาชีพที่ไม่เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ ไม่ก่อความเสียหาย เป็นอาชีพที่สุจริต แก้ปัญหาชีวิต และอยู่ภายใต้กรอบศีลธรรม

๔) ปัจจยปฏิเสวนา คือการเสพปัจจัยซึ่งเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนชีวิต สิ่งที่เป็นคุณแก่ชีวิตเป็นการเสพปัจจัย หรือ บริโภคปัจจัยด้วยปัญญา หรือรู้จักประมาณในการบริโภค^{๔๕}

จากการกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ศีลมีหลายประเภท หลายระดับ แต่โดยรวมแล้วมีสี่ประเภท คือ ๑. ศีลที่เป็นกฎระเบียบในการปฏิบัติ ๒. ศีลที่เป็นองค์ในการควบคุมอินทรีย์ ๓. ศีลที่เป็นองค์การประกอบอาชีพสุจริต และ ๔. ศีลที่เป็นการเสพปัจจัยสำหรับเกื้อหนุนชีวิตด้วยความรู้ประมาณในการบริโภค

๒.๒.๒.๓ องค์ประกอบของศีล

ล่ำลี รักสุทธิ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่ทำให้ศิลปบริบูรณ์และบริสุทธิ์ ดังนี้

๑. สังวรศีล คือ ให้รักษาศีล ยึดมั่นในศีล ไม่ละเมิดศีล ไม่หลีกเลียงบิดเบือนศีล ไม่ประมาทศีลแม้ข้อใดข้อหนึ่ง ไม่ทำศีลให้ต่างพร้อย ไม่ทำศีลให้พร่องจากตน ไม่ทำตนให้พ้นจากศีล ต้องรู้เท่าทัน เห็นเข้าใจในสิ่งที่ดีสิ่งชั่วแยกแยะบาป บุญ กุศล คุณโทษ ประโยชน์ไม่ใช่ประโยชน์

๒. สारวมอินทรีย์ คือ ระมัดระวังตนให้รู้ตัวทั่วพร้อม ในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสในการกิน การเดิน การนั่ง การนอน ที่จะมี จะเกิด ความโกรธ ความโลภ ความหลง สิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ

๓. โภชนมัตตัญญูตา ให้รู้จักประมาณตน รู้ตนให้พร้อม พอเหมาะพอควร ที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีจะเกิดขึ้นในการพูด ในอาหารการกิน การใช้การจ่ายใช้สอยปัจจัยต่าง ๆ

๔. ชาคริยานุโยคะ พิจารณาควบคุม รู้อยู่ในการทำหน้าที่พึงประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในการสังวรศีลสำรวมอินทรีย์ โภชนมัตตัญญูตา ทั้งสามข้อให้ถูกต้องตรงจริงและทำให้ดียิ่งขึ้น เพิ่มพูนขึ้น

๕. ศรัทธา เชื่อมั่นในหลักธรรมคำสั่งสอน ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปฏิบัติตน เชื่อมั่นในการปฏิบัติตนอยู่ในทางที่ถูกต้องดีงาม

^{๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๘๕-

๖. หิริ มีความละอายแก่ใจตนเอง เมื่อรู้ว่าได้กระทำความผิดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นทางกาย วาจา และใจ ทางใดทางหนึ่งก็ดี ที่ไม่ถูกไม่ควรแล้ว รู้ผิดละอายตนเองและจะไม่ทำสิ่งที่ผิดนี้ให้เกิดขึ้นอีกเลย ให้ได้จริง ๆ

๗. โอตตัปปะ เกรงกลัวต่อบาปกรรม ที่ตนได้กระทำความผิดที่ไม่ถูกไม่ควร ไม่ดีไม่งาม ที่เกิดขึ้นนั้น ๆ ระวังควบคุมตนไม่ให้เกิดขึ้นอีก ทำผิดแล้วไม่ผิดอีก

๘. พุสฺสัจจะ เห็นอยู่ รู้อยู่ เข้าใจอยู่ ในผลของการปฏิบัติที่ถูกตรงบริสุทธิ์แท้ พุตจริงทำจริง มีความซื่อสัตย์ ตั้งใจทำจริงให้ยิ่ง ๆ ขึ้นอีก อันเป็นสัจธรรมแท้ของชาวพุทธ

๙. วิริยะ พากเพียรประพฤติปฏิบัติ ขยันขันแข็งกระทำความดีให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นอีก เพียรรักษาศีลไม่ลดละพยายามไม่เลิกรา

๑๐. สติ ควบคุมให้รู้ตัวทั่วพร้อม พิจารณารู้อยู่เห็นอยู่ในอารมณ์ที่เกิดทางทวารทั้งทวารนอก ๖ และทวารใน ๖

๑๑. ปัญญา รู้แจ้งชัดในทุกสิ่งที่เกิด ที่มีที่ถูกที่ควรได้ยิ่ง ขึ้นปล่อยจิต วางจิตทำจิตให้สงบเย็น

๑๒. ปฐมฌาน เข้าสู่ความระงับจิตสงบขั้นนิรณ ๕ ใจปลอดโปร่ง คิดรู้อยู่ในอารมณ์เดียว มีวิจารณ์ อ่านอยู่ในอารมณ์นั้น จิตเบิกบาน เป็นหนึ่งเป็นอิสระปราศจากมลทิน

๑๓. ทุติยฌาน ระงับวิตกวิจารณ์ มีปีติสุขอยู่จิตไม่คิดอ่านอะไร จิตเบิกบาน เสวยปีติสุขอยู่

๑๔. ตติยฌาน ระงับปีติ มีสติสัมปชัญญะ คุมกำกับตนเอง รู้ตนเองชัด จิตสงบเสวยสุขอยู่ รู้อยู่ เห็นอยู่

๑๕. จตุตถฌาน ระงับสุขเป็นอุเบกขา เฉยวางสุข ผ่องใส สงบ บริสุทธิ์เป็นเอกัคคตาจิต จิตเป็นหนึ่ง ที่ประกอบด้วยโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ^{๔๖}

จากการกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าองค์ประกอบที่ทำให้ศีลบริบูรณ์และบริสุทธิ์คือจริยธรรมทั้ง ๑๕ ประการ ดังที่ได้กล่าวมา

๒.๒.๒.๔ ศีลวิบัติ

สำลี รักสุทธี ได้กล่าวถึงทุศีล หรือ ศีลวิบัติ ๔ อย่าง ดังนี้^{๔๗}

๑. ศีลวิบัติ คือความขาดศีล บกพร่องจากศีล ไม่สมบูรณ์ถูกต้องตามเนื้อหาของศีล

^{๔๖} สำลี รักสุทธี, ศีล สุตยอควินัยของศาสนาพุทธ, หน้า ๔๘-๔๙.

^{๔๗} สำลี รักสุทธี, ศีล สุตยอควินัยของศาสนาพุทธ, หน้า ๕๑.

๒. กิตติศัพท์อันชั่วย่อมกระฉ่อนไป

๓. เข้าไปหาบริษัทใดๆ เช่น ชัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท
ย่อมไม่กลัวกล้าเก้อเขินเข้าไปหาบริษัทนั้น ๆ

๔. ย่อมเป็นผู้หลงมสติ

๕. หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^{๕๐}

สรุปได้ว่าศีลวิบัติคือความประพฤตินี้ไม่ตั้งอยู่ในศีล ทำศีลให้ต่างพร้อย มีความ
เดือดร้อนเป็นผล

๒.๒.๒.๕ อานิสงส์ของศีล

ศีลโดยลักษณะเป็นคุณธรรมข้อหนึ่งคือคุณธรรมที่ควบคุมความประพฤติให้เรียบร้อย
เป็นที่ตั้งแห่งคุณธรรมทั้งหลาย เมื่อต้องการสร้างคุณธรรมต่าง ๆ ต้องเป็นผู้มีศีล เพื่อชักนำผู้
ประพฤติสู่ความเจริญในการปฏิบัติธรรมขั้นสูง ดังพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้ง
เป็นบ่อเกิดคุณธรรมความดีทั้งหลาย และเป็นประธานแห่งธรรมทั้งปวง เพราะฉะนั้น พึงชำระศีลให้
บริสุทธิ์ สวรรค์เป็นเครื่องกันความทุจริต ทำให้จิตใจให้ร่าเริง เป็นที่ยังลงมหาสมุทร คือ นิพพาน
ที่มุนิกาย ปาฏิกวรรค สังคิติสูตร ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของศีล ดังนี้

๑. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความไม่
ประมาทเป็นเหตุ

๒. กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล

๓. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นชัตติยบริษัทก็ตาม
พราหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมไม่กลัวกล้า ไม่เก้อเขินเข้าไป

๔. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย

๕. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๕๑}

ลาลิ รักษุที ได้ถอดเนื้อหาอานิสงส์ในพระสูตรต่าง ๆ เช่น

๑. กัมมัตถิยสูตร^{๕๒} กล่าวถึงอานิสงส์ศีลไว้ว่า “...ศีล ที่เป็นบุคคล มีความไม่เดือดร้อนใจ
มีความยินดี มีความดีมีใจ มีความสงบแท้ มีความสุขเย็น มีสมาธิ มีความรู้ยิ่งในของจริง ความรู้ที่ทำให้
ให้เปื้อนหาย ความปราศจากกิเลส เป็นอานิสงส์”

๒. สีสวรรคเถร^{๕๓} ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของศีลดังนี้

^{๕๐} ลาลิ รักษุที, ศีล สุตยอวินัยของศาสนาพุทธ, หน้า ๑๙-๒๒.

^{๕๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๕.

^{๕๒} ดุราลละเอียตใน อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑/๑.

^{๕๓} ดุราลละเอียตใน ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๑๑/๔๔๕.

“...ศิลปินบุคคลศึกษาดีแล้ว สักสมดีแล้ว ย่อมนำสมบัติทั้งปวงมาให้ในโลกนี้ นักปราชญ์เมื่อปรารถนาความสุข ๓ ประการ คือ ความสรรเสริญ ๑ การได้รับความปลื้มใจ ๑ ความเบิกบานในสวรรค์เมื่อล่วงลับไปแล้ว ๑ พึงรักษาศิลปิน ด้วยว่าผู้มีศิลปิน มีความสำรวม ย่อมได้มิตรมาก ส่วนผู้ทุศีลประพฤติดังกรรมอันลามก ย่อมแตกจากมิตร นรชนผู้ทุศีล ย่อมได้รับการสรรเสริญ และชื่อเสียงทุกเมื่อ

ศิลปินเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้ง เป็นมารดาแห่งคุณธรรมดีทั้งหลาย และเป็นประธานแห่งธรรมทั้งหลาย เพราะฉะนั้น พึงชำระศิลปินให้บริสุทธิ์

สังวรศิลปิน เป็นเครื่องกั้นความทุจริต ทำจิตให้ระงับ เป็นท่าที่หยั่งลงมหาสมุทร คือ นิพพานของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เพราะฉะนั้น พึงชำระศิลปินให้บริสุทธิ์

ศิลปิน เป็นกำลังหาที่เปรียบมิได้

ศิลปิน เป็นอาวุธอันสูงสุด

ศิลปิน เป็นอาวุธอันประเสริฐ

ศิลปิน เป็นเกราะอันน่าอัศจรรย์

ศิลปิน เป็นสะพานที่มีศักดิ์ยิ่งใหญ่

ศิลปิน เป็นกลิ่นหอมที่ไม่มีกลิ่นอื่นยิ่งกว่า

ศิลปิน เป็นเครื่องอุปโลภอันประเสริฐบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศิลปินย่อมหอมฟุ้งไปทุกทิศ

ศิลปิน เป็นการสะสมพลังอย่างเลิศ

ศิลปิน เป็นเสบียงเดินทางชั้นเยี่ยม

ศิลปิน เป็นพาหนะอันประเสริฐยิ่งนัก ศิลปิน เป็นเครื่องขจรไปทั่วทิศานุทิศ^{๕๔}

คนพาล ผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นในศิลปิน ย่อมได้รับการนิทาในเวลาที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมได้รับทุกขโศกอันอบายภูมิ ย่อมได้รับทุกขโศกในชาติต่อไป

ธรรมา ผู้มีจิตตั้งมั่น ด้วยดีในศิลปิน ย่อมได้รับรื่นเริงใจในทุกสถานในโลกนี้

ศิลปิน เท่านั้น เป็นยอ และยังเป็นผู้มีปัญญาก็ยิ่งเยี่ยมสูงสุดในโลกนี้

ความชนะในมนุษย์โลก และเทวโลก ย่อมมีได้เพราะศิลปิน และปัญญา ^{๕๕}

๒.๒.๓ ภาพนามัย : ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา

การทำบุญขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือการเจริญจิตภาวนา คือทำจิตให้สงบระงับจากอกุศลวิบากทั้งปวง ทำให้จิตให้บริสุทธิ์ การเจริญจิตภาวนานี้ถือว่าเป็นการสร้างบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ลงทุนน้อยที่สุด เพราะไม่ได้เสียเงินเสียทอง ไม่ได้เหน็ดเหนื่อยยากต้องแบกหามแต่อย่างใดเพียงแต่เพียร

^{๕๔} พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๑๒-๖๑๓/๔๔๕.

^{๕๕} พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๖๑๗-๖๑๘/๔๔๖.

ระวัง รักษาสติ คຸ່ມครองสติมิให้ส่ายไปสู่อารมณ์อื่น ๆ โดยให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวเท่านั้น ดังนั้น เพื่อ เข้าถึงการบำเพ็ญบุญที่สามนี้ ควรเข้าใจความหมายไว้ก่อน ดังนี้

๒.๒.๓.๑ ความหมายของภาวนามัย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้จำกัดนิยามของคำภาวนามัยว่า บุญที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา ความดีที่ทำได้ด้วยการฝึกอบรมจิตใจให้สุขสงบมีคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา (จิตตภาวนา) และฝึกอบรมเจริญปัญญาให้รู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือ ฝึกอบรมจิตใจเจริญปัญญา^{๕๖}

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัญ ฐตฺธมฺโม) ได้ให้ความหมายไว้ว่าภาวนา คือการทำให้เกิดมีขึ้น ทำให้เจริญขึ้น คือการประพฤติปฏิบัติฝึกอบรมจิตใจเพื่อให้เกิดผลที่พึงปรารถนาแก่ตนเอง^{๕๗}

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายกองค์ที่ ๑๙ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเจริญภาวนานั้น เป็นการสร้างบุญบารมีที่สูงที่สุด และยิ่งใหญ่ที่สุดในพระพุทธศาสนา จัดว่าเป็นแก่นแท้ และสูงกว่าฝ่ายศีลมากนัก^{๕๘}

สมทรง บุญญฤทธิ์ ได้จำกัดนิยามภาวนาว่า ภาวนาคือการอบรมใจให้ฉลาดเที่ยงตรงต่อเหตุผลสรรพธรรม รู้จักวิธีปฏิบัติต่อตัวเองและสิ่งทั้งหลาย บางครั้งเรียกว่าจิตภาวนา หรือกรรมฐาน^{๕๙}

สรุปได้ว่า ภาวนาหมายถึงการทำให้มีขึ้น ทำให้เจริญขึ้นที่สำคัญคือคุณธรรมและการเจริญปัญญา

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๘.

^{๕๗} พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัญ ฐิตฺธมฺโม), **ทาน ศีล ภาวนา นำพาพ้นกรรม**, หน้า ๕๐-๕๑.

^{๕๘} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, **วิธีสร้างบุญบารมี**, หน้า ๒๘๖-๒๘๗.

^{๕๙} สมทรง บุญญฤทธิ์, **วิธีทำบุญฉบับสมบูรณ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๔), หน้า ๓๖-๓๙.

๒.๒.๓.๒ ประเภทของภาวนา

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่าภาวนาตามทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) แล้วพบว่า ภาวนา คือการทำให้มีขึ้นเป็นขึ้น การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ การพัฒนา ซึ่งการเจริญให้มีขึ้นนี้ ท่านจำแนกเป็น ๓ อย่าง เช่น^{๖๐}

๑. การฝึกอบรม หรือ การเจริญพัฒนา มีสองอย่างคือ

๑.๑ สมถภาวนา ฝึกอบรมจิตใจให้อยู่กับความดีงามเกิดความสงบ

๑.๒ วิปัสสนาภาวนา ฝึกอบรมเจริญปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งชัดตามเป็นจริง อีก นัยหนึ่ง จัดเป็น ๒ เหมือนกันคือ

ก. จิตตภาวนา การฝึกอบรมใจให้เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม มีความเข้มแข็ง มั่นคง เบิกบาน สงบสุขผ่องใสพร้อมด้วยความเพียร สติ และสมมติ

ข. ปัญญาภาวนา การฝึกอบรมเจริญปัญญาให้รู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนมีจิตใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนมีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลส และ ความทุกข์

๒. การเจริญสมถกรรมฐาน เพื่อให้เกิดสมาธิ มี ๓ ชั้น คือ

๒.๑ บริกรรมภาวนา ภาวนาขั้นเตรียมเตรียม คือ กำหนดอารมณ์กรรมฐาน

๒.๒ อุปจารภาวนา ภาวนาขั้นจวนเจียนคืออุปจารสมาธิ

๒.๓ อัปปนาภาวนา ภาวนาขั้นแน่วแน่คือเกิดอัปปนาสมาธิเข้าถึงฌาน

๓. ภาวนาปธาน คือเพียรเจริญ, เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่ยังไม่เกิดให้เกิดให้มีขึ้น ส่วนในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม แบ่งภาวนาเป็น ๔ อย่าง คือ^{๖๑}

๓.๑ กายภาวนา การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศล ธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๓.๒ สีลภาวนา คือการเจริญศีล, การพัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓.๓ จิตตภาวนา คือ การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐.

^{๖๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๘๘.

๓.๔ ปัญญาภาวนา คือการเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญาให้รู้ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิต ตามสภาวะ สามารถทำจิตให้เป็น อิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส และปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา นอกจากพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมได้แบ่งภาวนาเป็นสี่ข้างต้นแล้ว ยังมีแบ่งเป็น ๓ เช่น

๑. บริกรรมภาวนา ได้แก่ภาวนาชั้นบริกรรม ฝึกสมาธิขั้นตระเตรียม ได้แก่ การ ถือนิยามจิต ในสิ่งที่กำหนดเป็นอารมณ์กรรมฐาน เช่น เพ่งดวงกสิณ หรือนึกถึงพุทธคุณเป็นอารมณ์ว่า อยู่ในใจ เป็นต้น

๒. อุปจารภาวนา คือภาวนาชั้นจวนเจียน ,ฝึกสมาธิขั้นเป็นอุปจาร ได้แก่ เจริญ กรรมฐาน ต่อไปถึงขณะที่ปัญญาคณิมิตเกิดขึ้นในกรรมฐานที่เพ่งวัตถุที่ดี นิ वर्ณสงบไปในกรรมฐาน ประเพณีก เป็นอารมณ์ที่ดี นับแต่ขณะนั้นไปจนเป็นอุปจารภาวนา

๓. อัปปนาภาวนา คือภาวนาชั้นแน่วแน่,ฝึกสมาธิขั้นเป็นอัปปนา ได้แก่ เสพ ปัญญาคณิมิต ที่เกิดขึ้นแล้วนั้นสมาธิด้วยอุปจารสมาธิ จนบรรลุปฐมฌานคือถ้อยจากโคตรภูขณะใน ฌานชวณะ เป็นต้นไป ต่อแต่นั้นเป็นอัปปนาภาวนา

พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย) อธิบายเกี่ยวภาวนาว่า การพัฒนาทักษะ ชีวิต ให้เกิดมีคุณสมบัติครบ ๔ ด้าน ได้แก่

๑. ภาวิตกาย การมีกายที่พัฒนาแล้ว ได้แก่ การพัฒนาในส่วนกายของตนให้มีสุขภาพ สมบูรณ์ แข็งแรง สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ เพราะอาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีพพอเพียงและ การปฏิบัติต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยกายอย่างถูกต้อง ทั้งทาง ตา หู จมูก ลิ้น กายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับ สิ่งภายนอกกายคือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เช่น การใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างถูกต้อง ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่มห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย อันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของกาย

๒. ภาวิตศีล การมีศีลที่พัฒนาแล้ว ได้แก่ การมีพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา อันไม่ เบียดเบียนตน และผู้อื่น เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนทั้งหลาย คุณสมบัติพื้นฐานของมนุษย์ต้องมีศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

๓. ภาวิตจิต การมีจิตใจที่พัฒนาแล้ว ได้แก่ การมีจิตใจที่ได้รับการฝึกฝนอบรมให้มี คุณธรรมจริยธรรม เช่น มีความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์จริงใจ ขยัน อดทน มีความมั่นคงทางจิตมี สมาธิแน่วแน่ จนมีความสุขจากพื้นฐานจากจิตที่ประกอบด้วยคุณธรรม จริยธรรม จิตใจที่ได้รับการฝึก ดีแล้ว ย่อมเป็นสุข

๔. ภาวิตปัญญา การมีปัญญาที่พัฒนาแล้ว เช่น การฝึกอบรมตนเองให้มีปัญญา รู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เช่นการมีปัญญาพิจารณารู้ไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตามความเป็นจริง ปราศจากการยึดถือว่าเป็นตัวเราของเรา เป็นต้น^{๖๒}

จากการกล่าวมาข้างต้นนั้นสรุปได้ว่า ภาวนาแบ่งเป็น ๒ ประเภทบ้าง ๓ บ้าง และ ๔ บ้าง ซึ่งแตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ดีเนื้อความหมาย และแนวทางปฏิบัติแล้วอยู่ในสภาพเดิม ไม่แตกต่างกันแต่อย่างใด

๒.๒.๓.๓ ความสำคัญของภาวนา

ภาวนาข้างต้นนั้น มีความสำคัญทั้งในด้านการพัฒนาตน, การดำเนินชีวิตที่เป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม และการรักษาพระพุทธศาสนา คือ

๑. ภาวนา เป็นคุณสมบัติที่เพิ่มคุณค่าให้แก่ตัวบุคคล พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาตน จึงเชิดชูบุคคลผู้มีตนที่พัฒนาแล้วว่าเป็นบุคคลสูงสุด เปรียบเหมือนดอกบัวมีกลิ่นหอม ที่เกิดเจริญเติบโตในน้ำ แต่อยู่พ้นน้ำ ไม่แปดเปื้อนด้วยน้ำ เป็นผู้ควรแก่การบูชา ซึ่งการยกย่องเช่นนั้นเกิดจากคุณสมบัติของภาวนา ที่เป็นผลของการฝึกตนนั่นเอง ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า

ผู้ที่ได้ฝึกอบรมตน ถือเป็นทักษิณียบุคคล หรือ ผู้ควรแก่ทักษิณา เพราะ บุคคลเหล่านี้เป็นบริโศกเพียงเท่าที่จำเป็น ทำให้เกิดความสิ้นเปลืองแก่โลก เพียงเล็กน้อย มีการดำเนินชีวิตที่ไม่ยึดมั่นในตัวตน ไม่มีปรารถนาเพื่อตัวตน เคลือบแฝง เมื่อตั้งอยู่บนพื้นฐานของจิตใจที่เป็นอิสระ จึงมีความเห็นอกเห็นใจเกิดความคิดที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สังคมด้วยการสืบทอดธรรมให้ผู้อื่นได้พ้นทุกข์ เป็นอิสระบ้างเรียกว่าเป็นผู้เอากจากโลกแต่น้อยและเป็นผู้ให้แก่อีกโลกอย่างมากมาย^{๖๓}

๒. ภาวนา เป็นภาพลักษณ์ที่งดงาม สร้างความเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็น ดังที่พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ตรัสสรรเสริญคุณพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ตามที่ทรงประจักษ์แก่พระองค์ไว้ในธัมมเจติยสูตร ว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มอภายถวายชีวิตในการประพุดติพรหมจรรย์ (เป็นผู้ที่มีจิตมั่นคงไม่หวั่นไหว) ไม่กลับไปบำเรอตนด้วยกาม (จิตภาวนา) มีวามสมัคสมาน สามัคคีไม่วิวาทกัน (ศีลภาวนา) มีรูปอันน่ายินดี มีอินทรีย์ผ่องใส มีความชวนชวายน้อย เลี้ยงชีพด้วยของที่ผู้อื่นให้ (กาย

^{๖๒} พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๕-๔๖.

^{๖๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับขยายความ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๕๐, ๒๕๒, ๒๕๒, ๒๕๓.

ภาวนา) อนึ่ง ผู้เป็นบัณฑิตในวาระต่าง ๆ เมื่อได้สดับธรรมจากพระพุทธองค์แล้ว ต่างยอมตนเป็นสาวก บวชใน พระพุทธศาสนาจนบรรลุความเป็นสมณะ เป็นพราหมณ์ เป็นพระอรหันต์ (ปัญญาภาวนา)

เพราะสังเกตเห็นคุณสมบัติอันน่าอัศจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์ผู้ได้รับการฝึกตามพระธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ข้างต้น พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงทรงแสดงตนนอบน้อม และสรรเสริญใน ธรรมหรือที่เรียกว่า ธรรมเจดีย์^{๖๔}

๓. บุคคลผู้มีภาวนา สามารถสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ในตติยอนาคตกสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงภัยในอนาคตที่จะทำให้พระธรรมวินัยเลอะเลือนว่า ภิกษุผู้ไม่ได้เจริญกาย ศีล จิต ปัญญา จัดไม่สามารถแนะนำผู้อื่นให้สมาทาน ประพฤติในอริศีล อริจิต อริปัญญาได้ ไม่สามารถแสดงธรรมอันเยี่ยมยอดที่ สร้างความปิติ นำขึ้นชนแก่ผู้ฟัง ถลาลงสู่ธรรมดำ ได้แก่ แสดงธรรมเพื่อการแข่ง ดี เพื่อกล่าวกระทบบุคคลอื่น หรือเพื่อหวังลาภสักการะ ไม่ใส่ใจ ไม่ให้ ความสำคัญในพระธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้แต่กลับขึ้นชนยินดี สนใจ ศึกษาในคำกล่าวของบุคคลนอกพระพุทธศาสนา ประพฤติตนเป็นผู้มากมก เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้คนรุ่นหลังพากันทำตาม^{๖๕}

จากข้อความข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาตนให้มีภาวนา ๔ จะช่วยปกป้องรักษาพระธรรมวินัยไว้ไม่ให้เลอะเลือน เพราะบุคคลที่ได้ฝึกอบรมตนในทางความประพฤติและคุณธรรมต่าง ๆ อย่างเพียบพร้อม ย่อมสามารถสืบทอดคำสอน และถ่ายทอดคำสอนด้วยการแนะนำผู้อื่นให้เข้าถึงชีวิต เช่นนั้นด้วยตนเองได้ส่งผลดีต่อความมั่นคงในพระพุทธศาสนาเช่นกัน

นอกจากภาวนาที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อพิจารณาโดยองค์รวมแล้ว ภาวนาสองอย่างนำมาซึ่งบุญเป็นอันมาก ได้แก่

๑. สมถภาวนา คือ การเจริญเพื่อความสงบ
๒. วิปัสสนาภาวนา คือการเจริญปัญญา

สมถภาวนา คือ การเจริญเพื่อความสงบ

สมถะ ธรรมเป็นเครื่องสงบระงับจิต, ธรรมยังจิตให้สงบระงับจากนิรวณูปกิเลส, การฝึกจิต ให้สงบเป็นสมาธิ สอนสมถภาวนา คือการเจริญสมถกัมมัฏฐานทำจิตให้แน่วแน่เป็นสมาธิ^{๖๖} ส่วน สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ให้ความหมายไว้ว่าสมถภาวนา

^{๖๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๖๗ - ๓๗๒/๔๕๑ - ๔๕๒.

^{๖๕} อ.ญ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๔๕.

^{๖๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับขยายความ, หน้า ๓๙๘.

ได้แก่การทำจิตเป็นสมาธิ หรือ เป็นฌาน ซึ่งก็คือการทำจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว ไม่ฟุ้งซ่านแผ่
 ส่ายไปยังอารมณ์อื่น ๆ^{๖๗}

วิธีทำให้จิตอยู่ในอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว ไม่ฟุ้งซ่านมีหลายอย่าง แต่โดยรวมแล้วมีเพียง
 ๔๐ หรือที่เรียกกันว่ากรรมฐาน ๔๐ ซึ่ง ประกอบด้วย^{๖๘}

๑. กสิณ ๑๐
๒. อสุภะ ๑๐
๓. อนุสติ ๑๐
๔. พรหมวิหาร ๑๐
๕. อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑
๖. จตุธาตุนิเวศน ๑
๗. อรูป ๔

สมถกรรมฐานทั้ง ๔๐ นี้เกี่ยวข้องกับจตทั้ง ๖ คือ รากจต โทสจต โมหจต สัทธา
 จต พุทธิจต และวิตกจต^{๖๙} ซึ่งสมถกรรมทั้ง ๔๐ นี้ เหมาะกับบุคคลแต่ละจตแตกต่างกันไป แต่ที่
 โดดเด่นที่สุดคือ กสิณ ๑๐ โดยเฉพาะ ภูตกสิณ อากาสกสิณ และอาโลกสิณนั้น เหมาะสมกับทุกจต ทำ
 ให้ไม่ต้องมาพะวงเลือกกรรมฐานใดที่เหมาะสมกับจตแบบไหน อีกทั้งผลที่ได้ก็สามารถทำให้เกิดรูป
 ฌานตั้งแต่ ปฐมฌาน จนถึงจตุตถฌาน โดยไม่ต้องเปลี่ยนไปใช้กรรมฐานอื่นอีก และอากาสกสิณนี้เป็น
 ภาวนาที่สำคัญในการเข้าสู่รูปฌานขั้นแรก คือ อากาสนิเวศนต่อเนื่องไป ซึ่งหากไม่ได้ อา
 กาสานิเวศนจะยากที่จะเข้าสู่รูปฌานที่สูงขึ้นไปได้อีก ซึ่งเหตุนี้ทำให้การเจริญกสิณ
 สามารถได้ทั้งรูป ฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ เป็นบุคคลที่สมบูรณ์อันจะเป็นภาวนาเมื่อปฏิบัติวิปัสสนา
 ต่อไป ทำให้สามารถเข้าถึงนิโรธสมบัติได้อีกทั้งคล่องแคล่วในฌานสมบัติ ผลสมบัติอีกด้วย แต่
 อย่างไรก็ดี สมถกรรมฐานจำแนกเป็นสองอย่างคือ

๑. ปรีตตสมถะ คือการเจริญสมถกรรมฐานของบุคคลที่ยังไม่เข้าอุปปนาภาวนานั้น ชื่อ
 ว่าปรีตตสมถะ เพราะในขณะนั้นมีแต่มหากุศล หรือ มหาภิริยาชวณะเท่านั้นที่เกิดขึ้น องค์ฌานที่
 ประกอบอยู่นั้นก็ยังมีกำลังอ่อนอยู่

๒. มหัคคตสมถะ คือการเจริญสมถกรรมฐานของบุคคลที่เข้าถึงอุปปนาภาวนา คือ
 หัคคตฌาน ชื่อว่า มหัคคตสมถะ เพราะในขณะนั้น มหัคคตกุศล หรือ ภิริยาชวณะเท่านั้นที่เกิดขึ้น
 และองค์ประกอบกับมหัคคตกุศลนั้นเล่าก็มีกำลังมาก สามารถประหารนิวรณ์ธรรมโดยวิกรมอีก

^{๖๗} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, *วิธีสร้างบุญบารมี*, หน้า
 ๑๙.

^{๖๘} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, *วิธีสร้างบุญบารมี*, หน้า ๑๔.

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕๕.

ด้วย หลักการของสมณะคือ กำหนดใจไว้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (เรียกว่าอารมณ์) ให้แน่วแน่มั่นจิตนิ่งตั้งอยู่ในสิ่งนั้นสิ่งเดียว (เรียกว่า จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง) เมื่อสมาธิแนบสนิทเต็มที่แล้ว ก็จะเกิด ภาวะจิตที่เรียกว่าฌาน ซึ่งแบ่งเป็นระดับต่าง ๆ ระดับที่กำหนดเอารูปธรรมเป็นอารมณ์ เรียกว่า รูป ฌาน มี ๔ ชั้น ระดับที่กำหนดเอารูปธรรมเป็นอารมณ์เรียกว่าอรูปธรรมเป็นอารมณ์ เรียกว่า อรูปฌาน มี ๔ ชั้น ภาวะจิตในฌานนั้น ปราศจากนิวรณ์ ท่านอนุโลมว่าเป็นความหลุดพ้นจากกิเลสตลอดเวลา ขณะที่ยังอยู่ในฌานนั้น (เมื่อออกจากฌานก็มีกิเลสอย่างเดิม) สรุปได้ว่า สมถกรรมฐานนี้ ถ้าแบ่งตามลักษณะของการเข้าถึงอัปนาภาวนานั้นแบ่งออกได้ ๒ ประการ คือ ผู้ที่เข้าไม่ถึงอัปนาภาวนา เรียกว่าปริตรตสมณะ และผู้เข้าถึงอัปนาภาวนา เรียกว่ามัคคตสมณะ ซึ่งระดับนี้จะสามารถประหารนิวรณ์ได้ในขณะที่เข้าฌาน^{๗๐}

๒.๒.๓.๔ วิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญปัญญา

๒.๒.๓.๔.๑ ความหมายวิปัสสนาภาวนา

นักปราชญ์ใหญ่สองท่านที่มีคนจำนวนมากให้ความเคารพและยกย่องว่าเป็นยอดวิชาการได้แก่ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) และท่านพุทธทาส ซึ่งทั้งสองท่านให้ให้ความหมายของคำว่าภาวนาไว้ว่า

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้คำนิยาม คำว่า “วิปัสสนา” หมายถึงความเห็นแจ้ง คือ เห็นตรงต่อความเป็นจริงของสภาวะธรรม, ปัญญาที่เห็นไตรลักษณ์อันให้ถอนความหลงผิดรู้ผิดในสังขารเสียได้ และยังเป็นการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้ชัดภาวะของสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นของมันเอง^{๗๑}

พุทธทาสภิกขุ ให้ทัศนะเกี่ยวกับวิปัสสนากรรมฐาน ว่า โดยที่แท้จริงแล้วคำว่า วิปัสสนาเป็นธรรมา ต้องกินความรวบทั้งสมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา คือ หมายถึงทั้งสมาธิและทั้งปัญญานั้นเอง และยิ่งไปกว่านั้นยังได้รบเอาศีล ซึ่งยังไม่ใช่ตัวภาวนาอะไรเลย เข้าไปอีกด้วยในฐานะเป็นบริวารหรือบาทฐานของสมาธิ เพื่อจะให้เข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนานี้ได้ดี...ฉะนั้น ศีลกับสมาธิ จึงเป็นที่ตั้งอาศัยของวิปัสสนา เพราะว่า วิปัสสนานั้นหมายถึง การรู้แจ้งเห็นจริง การรู้แจ้งเห็นจริงจะเกิดขึ้นมาได้ก็ในเมื่อบุคคลมีจิตใจที่ปิติปราโมทย์คือ ไม่มีอะไรเป็นเครื่องเศร้าหมองใจ...^{๗๒}

^{๗๐} อภิรัชญ์ ปริชาจารย์, “ศึกษาวิเคราะห์ “สมถยานิกะ” ในการปฏิบัติกรรมฐานอันมีลักษณะ ๑๐ เป็นอารมณ์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๗๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรมฉบับขยายความ*, หน้า ๓๗๓.

^{๗๒} พุทธทาสภิกขุ, *คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙๘-๑๙๙.

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า วิปัสสนาคือคือ การรู้แจ้ง การเห็นชัดเจน ตามลักษณะของสิ่งต่าง ๆ โดยปราศการครอบงำของกิเลสความเศร้าหมอง ตัณหา ความอยากมีตัวอย่างต่อไปนี

๒.๒.๓.๔.๒ อุปสรรคของวิปัสสนา

วิปัสสนูปกิเลสเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ๑๐ ประการ ดังนี้ โอภาส คือแสงสว่าง ญาณ คือ ความหยั่งรู้ ปีติคือ ความอิ่มใจ ปัสสัทธิคือ ความสงบเย็น สุขคือ ความสุขสบายใจ อธิโมกข์ คือ ความน้อมใจเชื่อ หรือศรัทธาแก่กล้า หรือความปลงใจปักคาหะ คือ ความเพียรที่พอดี อุပ္ปฐฐาน คือ สติแก่กล้า สติซัด อุเบกขา คือ ความมีจิตเป็นกลาง และนิกัณติคือ ความพอใจหรือ ติดใจ^{๗๓}

นอกจากวิปัสสนูปกิเลสแล้วยังมีวิปลาส คือ ความเห็นหรือความเข้าใจคลาดเคลื่อนจากสภาพที่เป็นจริง เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติมีความคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงได้ ซึ่งวิปลาสนั้นแบ่งเป็น ๓ อย่าง คือ สัญญาวิปลาส ความสำคัญผิด จิตวิปลาสความคิดผิด และจิตติวิปลาส ความเห็นผิด โดยแต่ละประเภทยังแบ่งย่อยออกเป็น ๔ ประการคือวิปลาสในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง วิปลาสในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข วิปลาสในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่าเป็นอัตตา และวิปลาสในสิ่งที่ไม่งามว่างาม ส่วนความไม่วิปลาส คือ มีนัยตรงข้ามได้แก่ เข้าใจถูกต้องตามสภาพเป็นจริง คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตา และความไม่งาม ก็เห็นตามนั้น^{๗๔}

ขณะเดียวกันก็มีอุปกิเลส คือ กิเลสที่จรมาด้วยอำนาจโลภะ โทสะ และโมหะ แล้ว ทำจิตเต็ม (ภวังคจิต) ที่แม้ปกติก็บริสุทธิ์อยู่แล้วให้ต้องเศร้าหมอง^{๗๕} เป็นเหตุขัดขวางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ไม่ให้ประสบผลสำเร็จ แบ่งเป็น ๑๖ ประการ ได้แก่ อภิขณา ความโลภอยากได้ของคนอื่น พยาบาท ความคิดปองร้ายผู้อื่น โกธะ ความโกรธ อุปนาหะความผูกโกรธ มักษะ ความลบหลู่ ปหาสะ ความตีเสมอ อิสสา ความริษยา มัจฉริยะความตระหนี่ มายา มารยา สาถะยะ ความโอ้อวด ถัมภะ ความหวัตื้อ สารัมภะความแข่งดี มานะ ความถือตัว อติมานะ ความดูหมิ่นเขา มหะ ความมัวเมา และปมาทะ ความประมาท ๑๐ ธรรมเหล่านี้เมื่อเกิดภายในจิตของผู้ใด ย่อมทำให้ไม่สามารถจะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้สำเร็จได้เลย จึงควรหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดขึ้น

หลักธรรมทั้งสามอย่างดังที่กล่าวมาแล้วแต่เป็นศัตรู และอุปสรรคต่อการพัฒนาวิปัสสนาให้เกิดขึ้น และเจริญงอกงาม อย่างไรก็ตาม ยังมีหลักธรรมอีกจำนวนหนึ่งที่ส่งเสริมต่อการพัฒนาวิปัสสนากรรมฐานให้เจริญงอกงามได้แก่ สติ ที่สำคัญคือมหายาสติปัฏฐาน เป็นต้น

^{๗๓} วิสุทธิ.จุฬญาณ. (บาลี) ๓/๒๖๗

^{๗๔} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๙/ ๗๙-๘๑

^{๗๕} ม.มู.อ. (บาลี) ๑/๗๑/๑๘๑.

๒.๒.๓.๔.๓ หลักธรรมส่งเสริมการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

หลักธรรมที่ส่งเสริมต่อการพัฒนาวิปัสสนากรรมฐานในที่นี้ได้แก่มหาสติปัฏฐานสูตร กายา นุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิต ตานุปัสสนา และธัมมานุปัสสนา ดังต่อไปนี้

๑. กายานุปัสสนา คือ การพิจารณากาย หรือตามดูรู้ทันกาย ให้รู้เห็นตามความเป็นจริง ว่าเป็นเพียงแค່กายไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา จำแนกไว้ โดยให้พิจารณา ๖ อย่าง ได้แก่ (๑) อานาปานสติ คือ ไปในที่สงัด นั่งขัดสมาธิ ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออกโดยอาการต่าง ๆ (๒) กำหนดอริยาบถ คือ เมื่อยืน เดิน นั่ง นอน หรือร่างกายอยู่ในอาการอย่างใดก็รู้ชัดในอาการที่เป็นอยู่นั้น ๆ (๓) สัมผัสสัญญา คือ สร้างสัมผัสสัญญาในการกระทำทุกอย่าง และความเคลื่อนไหวทุกอย่าง เช่น การก้าวเดิน การเหลียวมอง การเหยียดมือ นุ่งห่มผ้า กิน ดื่ม เคี้ยว ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ การตื่น การหลับ การพูด เป็นต้น (๔) ปฏิกุมนสิการ คือ พิจารณาร่างกายของตนตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า ซึ่งมีส่วนประกอบที่ไม่สะอาดต่าง ๆ มากมายมารวม ๆ อยู่ด้วยกัน (๕) ธาตุมนสิการ คือ พิจารณาร่างกายของตน โดยให้เห็นแยกประเภทเป็นธาตุ ๔ แต่ละอย่าง ๆ และ (๖) นวสัณทิก คือ มองเห็นศพที่อยู่ในสภาพต่างๆ กัน โดยระยะเวลา ๙ ระยะตั้งแต่ตายใหม่ๆ ไปจนถึงกระดูก แล้วในแต่ละกรณีนั้นให้ย้อนมานึกถึงร่างกายของตนว่าก็ต้องเป็นเช่นนั้นเหมือนกัน

๒. เวทนานุปัสสนา ได้แก่ การตามดูรู้ทันเวทนา คือ เมื่อเกิดความรู้สึกสุขก็ดีทุกข์ก็ตีเณย ๆ ก็ดี ทั้งที่เป็นชนิดอามิส และนิรามิส ก็รู้ชัดตามที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ๆ

๓. จิตตานุปัสสนา ได้แก่ การตามดูรู้ทันจิต คือ จิตของตนในขณะนั้นๆ เป็นอย่างไร เช่น มีราคะ ไม่มีราคะ มีโทสะ ไม่มีโทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ ฟุ้งซ่าน เป็นสมาธิหลุดพ้น ยังไม่ หลุดพ้น

๔. ธัมมานุปัสสนา คือ การตามดูรู้ทันธรรม ได้แก่ นิรวณ ๕ ชั้น ๕ อายตนะ ๑๒ โพชฌงค์ ๗ และอริยสัจ ๔ มีอธิบายโดยสังเขป ดังนี้ (๑) นิรวณคือ รู้ชัดในขณะนั้นๆ ว่า นิรวณ ๕ แต่ละอย่าง ๆ มีอยู่ในใจตนหรือไม่ที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้นได้อย่างไรที่เกิดขึ้นแล้วละเสียได้อย่างไร ที่ละได้แล้วไม่เกิดขึ้นอีกต่อไปอย่างไร รู้ชัดนามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้นๆ (๒) ชั้นธ คือ กำหนดรู้ว่าชั้นธ ๕ แต่ละอย่างคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไรดับไปได้อย่างไร (๓) อายตนะ คือ รู้ชัดในอายตนะภายในภายนอกแต่ละอย่าง ๆ รู้ชัดในสังโยชนที่เกิดขึ้น เพราะอาศัยอายตนะนั้นๆ รู้ชัดว่าสังโยชนที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้นได้อย่างไร ที่เกิดขึ้นแล้วละเสียได้อย่างไร ที่ละได้แล้ว ไม่เกิดขึ้นได้อีกต่อไปอย่างไร (๔) โพชฌงค์ คือ รู้ชัดในขณะนั้นๆ ว่าโพชฌงค์ ๗ แต่ละอย่างๆ มีอยู่ในใจตนหรือไม่ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้นได้อย่างไรที่เกิดขึ้นแล้วเจริญเต็มบริบูรณ์ได้อย่างไร และ(๕) อริยสัจ คือ รู้ชัดอริยสัจ ๔ แต่ละอย่าง ๆ ตามความเป็นจริงว่าคืออะไร เป็นอย่างไร^{๗๖}

^{๗๖} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๗๔/๓๐๒-๓๓๘.

๒.๒.๓.๕ อานิสงส์แห่งการเจริญสติปัฏฐาน ๔

มหาสติปัฏฐานสูตรได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการเจริญสติไว้ ดังพระพุทธพจน์ได้แสดงว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๗ ปี เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีขันธปัญจกเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๗ ปี ยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๖ ปี ๕ ปี ๔ ปี ๓ ปี ๒ ปี ๑ ปี ๑ ปี ยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๗ เดือน เขาพึงหวังผล ๒ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตผลในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีขันธปัญจกเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๗ เดือน ยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๖ เดือน ... ๕ เดือน ... ๔ เดือน ... ๓ เดือน ... ๒ เดือน ... ๑ เดือน ... ถึงเดือนถึงเดือนยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๗ วัน เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใด อย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีขันธปัญจกเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี”^{๗๗}

๒.๒.๓.๕. วิปัสสนากรรมฐานแนวสมถยานิก

สมถยานิก พระพรหมคุณาภรณ์ให้ความว่า “ผู้ที่มาสมณะเป็นยาน คือบำเพ็ญสมณะจนได้มาก่อนแล้วจึงเจริญวิปัสสนา”^{๗๘} เป็นการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้ที่มีประสบการณ์แล้ว และกำลังยังวิปัสสนากรรมฐานให้เจริญขึ้นต่อไปอีก ซึ่งมีแนวทางพอสังเขป ๓ ประการต่อไปนี้^{๗๙}

๑. ความรู้สภาวะของรูปนาม
๒. ความรู้เหตุปัจจัยของรูปนามและ
๓. ความรู้สภาวะของพระไตรลักษณ์คือ นิจจัง ทุกขัง และอนัตตา

ตัวอย่างการเจริญอานาปานสติกรรมฐานหรืออานาปานปัพพะตามแนวมหาสติปัฏฐานสูตร ผู้ปฏิบัตินั่งขัดสมาธิ ตั้งกายให้ตรง เอาสติกำหนดไว้ที่ปลายจมูกหรือริมฝีปากบน มีสติกำหนดลมหายใจเข้าออก ดังนี้

๑. เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว (กำหนดรู้ลมหายใจที่ยาว)
๒. เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้าสั้น เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกสั้น (กำหนดรู้ลมหายใจที่สั้น)

^{๗๗} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๔๐๓/๓๓๗-๓๓๘.

^{๗๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับขยายความ, หน้า ๓๒๔.

^{๗๙} จำลอง ดิษยวณิช, วิปัสสนากรรมฐานและชาวอารมณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๗-๒๘.

๓. ย่อมสำเนียงกว่า เราจักกำหนดรู้ กองลมทั้งปวง หายใจเข้าย่อมสำเนียงกว่า เราจักกำหนดรู้ กองลมทั้งปวง หายใจออก

๔. ย่อมสำเนียงกว่า เราจักระงับกายสังขาร (คือลมอัสสาสะและปัสสาสะ) หายใจเข้า

๕. ย่อมสำเนียงกว่า เราจักระงับกายสังขาร หายใจออก

การเจริญอานาปาปัพพะ ทั้งสี่ขึ้นตามแนวนี่เป็นสมณกรรมฐานล้วน ๆ เพราะการตามดูลมหายใจเข้าออกยังมีบัญญัติเป็นอารมณ์ แต่บางอาจารย์ให้เจริญกรรมฐาน โดยยึดหลัก พุท-โธ เป็นอารมณ์กรรมฐาน

คัมภีร์วิสุทธิมรรคได้อธิบายว่าเมื่อโยคีกำหนดลมหายใจเข้าออกอย่างแน่วแน่แล้วจะมีนิมิตปรากฏขึ้น การเจริญอานาปาณสติสมาธิมีนิมิต ๓ อย่างเกิดขึ้น

๑. บริกรรมนิมิต คือ การที่สติแนบชิดไปกับลมหายใจเข้าออกจนเกิดสมาธิ

๒. อุคหนิมิต คือลมหายใจเข้าออก ปรากฏดุจปุยนุ่น ปุยฝ้าย สำลิมด้น หมอก ควันไฟ สีเขียว สีเหลือง สีขาว เป็นต้น และ

๓. ปฏิภาคนิมิต คือลมหายใจเข้าออก ปรากฏดุจแสงสว่างของดวงดาว ลูกประคำสีแดง หรือสีขาว กระจกสองหน้า จักร ล้อรถ กลับเมฆพวงแก้วมณี เป็นต้น นิมิต ที่กล่าวมาแล้วนี้จะปรากฏไม่เหมือนกันในแต่ละคน

เมื่อปฏิภาคนิมิตเกิดขึ้นแล้วในระยะแรก ๆ สมาธิยังอยู่ในระดับที่เรียกว่าอุปจารสมาธิ คือเป็นสมาธิที่จวนจะแน่วแน่ เมื่อพยายามปฏิบัติต่อไปสมาธิมีกำลังมากขึ้นจนถึงอัปนาสมาธิ จิตไม่ส่งกระแสออกนอก แต่จะรวมลงสู่ที่จิตแห่งเดียว จิตในภาวะเช่นนี้ เรียกว่า “เอกัคคตาจิต” เป็นจิตที่สงบและตั้งมั่นเป็นสมาธิอย่างสมบูรณ์ เพื่อผู้ปฏิบัติจะได้สู่สภาพความเป็นจริงของจิตเดิม ที่ไม่มีนิรวรณ เอกัคคตาจิตหรือประภัสสรจิตนี้ยังมีสันดานสยคือกิเลสอย่างละเอียดที่นอกเนื่องอยู่ในขันธสันดานหรือในภวังคจิต กิเลสชนิดนี้จะถูกทำลายได้ด้วยวิปัสสนามรรคญาณ เท่านั้น จึงต้องเข้าใจด้วยว่าจิตเดิมแท้ที่ผ่องใสถึงขั้นนี้ยังไม่สำเร็จมรรคผลใด ๆ เป็นแต่เพียงความหลุดตัวของจิตเข้าไปสู่สภาพความเป็นจริง อันเป็นพื้นฐานสำหรับการสร้างพลังทางจิต จากนั้น ผู้ปฏิบัติก็สามารถเข้าสู่ปฐมฌาน ทุติยฌาน และจตุตถฌานได้ตามลำดับ^{๘๐}

๒.๒.๓.๖ วิปัสสนากรรมฐานแนววิปัสสนายานิก

การเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามแนวนี่บางที่เรียกว่า สุทธิวิปัสสนายานิกกรรมฐาน เป็นการปฏิบัติกรรมฐานล้วน ๆ^{๘๑} โดยการกำหนดรูปนามที่เกิดขึ้นทางทวารทั้ง ๖ ขณะที่ได้เห็นรูปทางตา ได้ยินเสียงทางหู ได้กลิ่นทางจมูก ได้รู้รสทางลิ้น ได้ถูกต้องทางกายและได้คิดรู้ทางใจ ในระยะแรก

^{๘๐} วิมุตติ ๑/๑๑๕, ๘๒.

^{๘๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับขยายความ, หน้า ๓๐-๓๗.

วิธียะ สติ และสมาธิของผู้ปฏิบัติยังไม่เพียงพอ การกำหนดอารมณ์ที่กระทบทางทวารทั้ง ๖ ดังกล่าว มักไม่ได้ผล บางครั้งกลับทำให้เครียด หงุดหงิดและฟุ้งซ่าน วิธีหนึ่งที่นิยมปฏิบัติกันคือเอาจิตพร้อมกับสติไปตั้งไว้ที่ท้องบริเวณสะดือ คอยสังเกตอาการพองและอาการยุบของผนังหน้าท้อง วิธีการนี้คือการกำหนดคือกำหนดธาตุลม ที่อยู่ในช่องท้อง เมื่อท้องพองขึ้นก็ให้กำหนดในใจว่า “พองหนอ” เมื่อท้องยุบลงก็ให้กำหนดในใจว่า “ยุบหนอ” การกำหนดธาตุลมเช่นนี้อยู่ในหมวดธาตุปัณฑะในมหาสติปัฏฐานสูตร

การกำหนดอาการพอง และอาการยุบมีความสำคัญมาก ถือว่าเป็นฐานหลักหรือฐานเดิม ของการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ก่อนที่ย้ายสติไปกำหนดที่ฐานอื่น เช่น ฐานเวทนา ฐานจิต และฐาน ธรรม จำเป็นที่จะต้องสร้างฐานหลักให้มั่นคงเสียก่อน เหมือนคนเราต้องมีบ้านเป็นที่ปักอาศัย แน่นอน เสียก่อนและบ้านนี้จะต้องมั่งคั่ง แข็งแรงและปลอดภัยก่อนที่จะเดินทางไปท่องเที่ยวไปตามที่ต่าง ๆ ถึงจะไปไกลแสนไกลอย่างไร ลงท้ายก็ต้องกลับมาอยู่บ้านเดิมของตน

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนววิปัสสนายานิก มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ อย่าง คือ

๑. ตาเห็นรูป ซึ่งเป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณคือการเห็น
๒. รูปหรือคลื่นแสงก็เป็นรูป
๓. จักขุวิญญาณคือการเห็นเป็นนาม

จากการกล่าวมา สรุปได้ว่า ทานมัยแปลว่าบุญสำเร็จด้วยการให้ ซึ่งวัตถุการให้ทานมีลักษณะแตกต่างกัน พร้อมด้วยอานิสงส์ ส่วนประเภทมี ๒ บาง ๓ บาง แต่วัตถุประสงค์ของการให้ทานส่วนมากคือเพื่อช่วยเหลือคนอื่น และลดเห็นแก่ตัว แต่อย่างไรก็ดีทานมีทั้งฝ่ายดีและไม่ได้ ศีลมัยคือบุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล ศีลมีอานิสงส์มาก ผู้ตั้งอยู่ในศีลย่อมมีความเจริญงอกงามทั้งในความเป็นอยู่ และการงาน โดยมีสุคติเป็นที่ไป ส่วนภาวนามัย คือบุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนาด้วยความพยายามยกระดับจิตขึ้นสู่เป้าหมายคือหลักเหตุและผล โดยมีชั้น ๕ เป็นอารมณ์กรรมฐานหรือที่นิยมเรียกกันว่า “รูปกับนาม” ซึ่งรูปและนาม หรือ ชั้น ๕ เกิดขึ้นจากการปรุงแต่ง โดยอวิชชา จึงทำให้เกิด ความยึดมั่นด้วยอำนาจอุปาทาน ดังนั้น วิปัสสนาภาวนาคือรู้จริงเห็นแจ้งซึ่งสภาวะธรรมทั้งปวง (ไตรลักษณ์) ด้วยปัญญา และแนวทางพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

ดังนั้นบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่างดังที่ได้กล่าวมามีคุณลักษณะและอานิสงส์แตกต่างกันไปตามแต่ละระดับชั้น เช่น ศีลย่อมได้อานิสงส์มากกว่าการให้ทานส่วนภาวนาย่อมได้อานิสงส์ยิ่งกว่าการรักษาศีล

๒.๓ พฤติกรรมการทำบุญของพุทธศาสนิกชน

บริษัท ศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัด สำรวจ “พฤติกรรมการทำบุญของคนไทย” จากกลุ่มตัวอย่าง ๑,๒๕๑ คน โดยเป็นการสำรวจเชิงคุณภาพในระหว่างวันที่ ๑-๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ การสำรวจครั้งนี้กระจายกลุ่มตัวอย่างตามภาค โดยแยกตามสัดส่วนของจำนวนประชากรของแต่ละภาค และกระจายตามอายุและเพศ โดยการกระจายอายุและเพศของกลุ่มตัวอย่างเป็นไปตามสัดส่วนอายุของประชากรในแต่ละภาคตามสถิติประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ เนื่องจากพิจารณาเห็นว่า อายุและเพศเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พฤติกรรมการทำบุญนั้นแตกต่างกัน ซึ่งจากการสำรวจพบว่า พฤติกรรมการทำบุญของคนไทยทำให้เกิดเม็ดเงินสะพัดในธุรกิจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญในแต่ละปีสูงถึง ๓,๓๐๐ ล้านบาท โดยคำนวณจากค่าใช้จ่ายเฉลี่ยในการไปทำบุญแต่ละครั้ง และความถี่ในการไปทำบุญของคนไทยในแต่ละภาค ซึ่งเม็ดเงินสะพัดนั้นกระจายไปตามธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับประเภทของการทำบุญ

ธุรกิจที่ได้รับอานิสงส์จากพฤติกรรมการทำบุญของคนไทยนั้นมีหลากหลายธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นร้านจำหน่ายอาหารทั้งอาหารคาว-หวาน รวมไปถึงร้านจำหน่ายผลไม้และขนมหวานชนิดสำหรับผู้ที่ต้องการใส่บาตร หรือนำอาหารไปถวายพระ ร้านจำหน่ายเครื่องสังฆภัณฑ์ รวมไปถึงกิจการรถเช่าสำหรับไปทอดกฐิน/ผ้าป่า หรือทัวร์วัด กิจการจำหน่ายสัตว์น่านาชนิดสำหรับผู้ต้องการปล่อยสัตว์เพื่อสะเดาะเคราะห์ ซึ่งเม็ดเงินที่สะพัดในธุรกิจเหล่านี้คำนวณได้จากสัดส่วนของประเภทการทำบุญของคนไทย^{๔๒}

จะเห็นได้ว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ยในการทำบุญของไทยเท่ากับ ๘๐๔ บาทต่อคนต่อปี ซึ่งประเมินเป็นเม็ดเงินสะพัดได้ประมาณ ๓,๓๐๐ ล้านบาท โดยคำนวณจากค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อปี และความถี่ในการไปทำบุญในแต่ละปี ซึ่งเมื่อพิจารณาแยกรายภาคแล้วคนกรุงเทพฯ และปริมณฑล เป็นแชมป์ในแง่ของค่าใช้จ่ายในการทำบุญเฉลี่ยต่อคนสูงที่สุด โดยมีค่าใช้จ่ายในการทำบุญเฉลี่ย ๑,๕๑๒ บาทต่อคนต่อปี รองลงมาคือภาคกลาง ๑,๐๓๒ บาทต่อคนต่อปี ภาคเหนือ ๖๗๒ บาทต่อคนต่อปี ภาคใต้ ๕๑๖ บาทต่อคนต่อปี และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๔๙๒ บาทต่อคนต่อปี อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาเม็ดเงินสะพัดในการทำบุญในแต่ละภาคซึ่งคำนวณจากกลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่าจะไปทำบุญ และความถี่ในการไปทำบุญของกลุ่มตัวอย่างแล้ว ปรากฏว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีเม็ดเงินสะพัดจากพฤติกรรมการทำบุญมากเป็นอันดับหนึ่ง คือ ๑,๑๐๐ ล้านบาท แม้ว่ากลุ่มตัวอย่างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะระบุว่ามีค่าใช้จ่ายในการทำบุญต่อคนอยู่ในระดับต่ำ แต่ในจำนวนกลุ่มตัวอย่างมี

^{๔๒} บริษัท ศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัด, คนไทยทำบุญ : เม็ดเงินสะพัด ๓,๓๐๐ ล้านบาท...หลากหลายธุรกิจรับทรัพย์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.kasikornresearch.com/th/k-econanalysis> [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑]

ความถี่ในการทำบุญมากกว่าภาคอื่น ๆ รองลงมาคือ กรุงเทพฯและปริมณฑล ๗๖๐ ล้านบาท ภาคกลาง ๗๕๐ ล้านบาท ภาคเหนือ ๕๕๐ ล้านบาท และภาคใต้ ๑๖๐ ล้านบาท

จะเห็นได้ว่าคนไทยทำบุญหลากหลายประเภท โดยประเภทของการทำบุญยอดนิยม ๓ อันดับแรก คือ ใส่บาตร ถวายสังฆทาน และทอดกฐิน/ผ้าป่า ซึ่งก่อให้เกิดเม็ดเงินสะพัดในหลากหลายธุรกิจดังนี้

๑) การใส่บาตร

พฤติกรรมในการใส่บาตรของคนไทยส่วนใหญ่ยังคงเน้นความสะดวกเป็นสำคัญ และจะใส่บาตรในวันพระและเทศกาลวันสำคัญเป็นส่วนใหญ่ โดยปริมาณการใส่บาตรเฉลี่ยเหลือเพียง ๑-๓ รูป จากการสำรวจพบว่าคนไทยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทำให้เกิดเม็ดเงินสะพัดในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการใส่บาตรในแต่ละปีประมาณ ๗๕๐ ล้านบาท การใส่บาตรของคนไทยนั้นก่อให้เกิดเม็ดเงินสะพัดในหลากหลายธุรกิจ โดยเฉพาะธุรกิจจำหน่ายอาหารไม่ว่าจะเป็นร้านจำหน่ายอาหารทั้งอาหารคาว-หวาน รวมไปถึงร้านจำหน่ายผลไม้และขนมหวานชนิด สำหรับผู้ที่ต้องการใส่บาตร

๒) ถวายสังฆทาน

คนกรุงเทพฯ นิยมถวายสังฆทานเนื่องจากต้องการทำบุญในโอกาสวันเกิด วันสำคัญทางศาสนา และต้องการสะเดาะเคราะห์ โดยค่าใช้จ่ายในการถวายสังฆทานโดยเฉลี่ย ๓๐๐ -๕๐๐ บาท ต่อครั้ง และความถี่ในการถวายสังฆทานประมาณปีละ ๑ ครั้งเท่านั้น จากการสำรวจพบว่าคนไทยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทำให้มีเม็ดเงินสะพัดในธุรกิจเครื่องสังฆทานถึงปีละ ๖๖๐ ล้านบาท ซึ่งที่ได้รับอานิสงส์คือ บรรดาร้านจำหน่ายเครื่องสังฆภัณฑ์ หรือร้านค้าปลีกต่าง ๆ ที่มีการจัดชุดสังฆทานตลอดจนเครื่องกระป๋อง และอาหารแห้ง จำหน่ายเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ที่ต้องการถวายสังฆทาน นอกจากนี้ผู้ที่ถวายสังฆทานบางครั้งจะมีการซื้ออาหารไปถวายพระด้วย ซึ่งธุรกิจที่ได้รับอานิสงส์ด้วยคือ ธุรกิจจำหน่ายอาหารไม่ว่าจะเป็นร้านจำหน่ายอาหารทั้งอาหารคาว-หวาน รวมไปถึงร้านจำหน่ายผลไม้และขนมหวานชนิด และร้านจำหน่ายดอกไม้ เนื่องจากผู้ที่ถวายสังฆทานจะมีการถวายดอกไม้สดหรือพวงมาลัยพร้อมกันด้วย

๓) ทอดกฐิน/ผ้าป่า

โดยจำนวนเงินที่ใส่ของกฐิน/ผ้าป่าเฉลี่ย ๑๑๐-๒๐๐ บาท ซึ่งจำนวนของกฐิน/ผ้าป่าที่ได้รับมีความแตกต่างกันอย่างมากในแต่ละคน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอาชีพ และตำแหน่ง รวมทั้งรายได้ของแต่ละคนเป็นสำคัญ จากการสำรวจพบว่าคนไทยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทำให้มีเม็ดเงินสะพัดในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการทอดกฐินและผ้าป่าถึงปีละ ๔๙๕ ล้านบาท ซึ่งการทอดกฐิน/ผ้าป่านั้นนอกจากจะเป็นการสนับสนุนกิจการโรงพิมพ์แล้ว ยังทำให้เกิดเม็ดเงินสะพัดในธุรกิจรถเช่าเพื่อนำกฐิน/ผ้าป่าไปถวายวัด รวมทั้งยังก่อให้เกิดเม็ดเงินสะพัดในอีกหลากหลายธุรกิจเมื่อแต่ละวัดนำเงินเหล่านั้นไปสร้างโบสถ์

ศาลาการเปรียญ เมรุ กุฏิ ฯลฯ ซึ่งธุรกิจเหล่านี้ยังได้รับอานิสงส์จากการบริจาคเงินให้วัดของคนไทยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างอีกถึงปีละ ๔๓๐ ล้านบาท

วันสำคัญทางศาสนาปัจจัยที่คนไทยทำบุญ

บริษัท ศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัด สํารวจพบว่าปัจจัย ๓ อันดับแรกที่ทำให้คนไทยไปทำบุญ คือ วันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญของตนเองและครอบครัว และเทศกาลสำคัญ ดังนั้นจึงคาดหมายได้ว่าในช่วงวันมาฆบูชา ซึ่งเป็นวันสำคัญทางศาสนาวันหนึ่งจะมีคนไทยให้ความสำคัญกับการไปทำบุญเช่นเดิม เนื่องจากคนไทยยังคงให้ความสำคัญกับวันสำคัญทางศาสนา อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแยกกลุ่มตัวอย่างตามช่วงอายุแล้วจะพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่อายุน้อยกว่า ๓๐ ปีขึ้นไปจะให้ความสำคัญกับการไปทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาเป็นอันดับหนึ่ง และกลุ่มตัวอย่างที่อายุน้อยกว่า ๑๓ ปีก็ยังคงให้ความสำคัญกับการไปทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาเป็นอันดับหนึ่งเช่น ซึ่งน่าจะเนื่องมาจากการติดตามครอบครัวไปทำบุญ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ ๑๓-๑๙ ปีหรือกลุ่มวัยรุ่นนั้นระบุว่าไปทำบุญในวันสำคัญของตนเองและครอบครัวเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือเทศกาลสำคัญ และวันสำคัญทางศาสนา

จากการสำรวจพบว่านอกจากการทำบุญแล้วกิจกรรมทางศาสนาอื่น ๆ ที่คนไทยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างปฏิบัติ ๓ อันดับแรก คือ การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ และการฟังเทศน์ ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่น่ายินดีที่คนไทยยังคงให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางศาสนาอื่น ๆ นอกจากการทำบุญ

กองวิชาการ ๐๙ ได้รวบรวมประเพณีการทำบุญของพุทธศาสนิกชนชาวไทยในโอกาสต่าง ๆ โดยแบ่งออกเป็น ๔ ภาค ได้แก่

๑) ภาคกลาง เช่น ประเพณีวันสงกรานต์ วันลอยกระทง วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันออกพรรษา ประเพณีวันสารท

๒) ภาคตะวันออกฉียงเหนือ เช่น ประเพณีสู่ขวัญ ประเพณีกินดอง (แต่งงาน) ประเพณีปลูกบ้านใหม่ ประเพณีพระเวส (ฟังเทศน์มหาชาติ)

๓) ภาคเหนือ เช่น ประเพณีปอยหลวง (การสร้างศาสนสถานแล้วอุทิศถวายเป็นสมบัติของพระศาสนาต่อไป) ประเพณีตรุษสงกรานต์ ประเพณีสลากภัตร (ทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว) ประเพณีตั้งธรรม (การฟังเทศน์มหาชาติ) เป็นต้น

๔) ภาคใต้ เช่น ประเพณีงานสารทเดือน ๑๐ (อุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว) ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีชักพระบก (ทำบุญออกพรรษา เป็นวันที่พระพุทธรูปเจ้าเสด็จกลับจาก

โปรดพระพุทธมารดาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์) ประเพณีชักพระน้ำ (เป็นงานบุญใหญ่ มีพิธีสมโภชฉลองพระพุทธรูปในวันออกพรรษา) เป็นต้น^{๘๓}

แปลก สนธิทรัพย์ กล่าวว่า การทำบุญของพุทธศาสนิกชนชาวไทย มักนิยมทำบุญที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ เช่น การตักบาตรเป็นประจำ การถวายสังฆทาน การถวายผ้าจำนำพรรษา การทอดกฐิน ผ้าป่า การถวายเสนาสนะ เป็นต้น นอกจากนี้ พุทธศาสนิกชนชาวไทยยังนิยมทำบุญในโอกาสต่าง ๆ เพื่อเสริมสิริมงคล เช่น การทำบุญวันเกิด การทำบุญบ้าน การอุปสมบท การทำบุญวันมงคลสมรส การทำบุญแก่ผู้ตาย เป็นต้น การทำบุญต่าง ๆ ดังกล่าวจะมีพิธีสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้อง คือ การสวดมนต์เลี่ยมพระถวายจตุปัจจัยเครื่องไทยธรรมต่าง ๆ^{๘๔}

พุทธสมาคมประเทศไทย ได้กล่าวถึงการทำบุญในโอกาสต่าง ๆ ที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยนิยมทำกัน ได้แก่ การถวายสังฆทาน การทำบุญวันเกิด การทำบุญอายุ การทำบุญในพิธีมงคลสมรส ในพิธีวิวาห์ ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ทำบุญวันลอยกระทง การฟังเทศน์มหาชาติ แม้ว่าจุดประสงค์หลักของการทำบุญแต่ละโอกาสดังกล่าวจะแตกต่างกันออกไป แต่จุดประสงค์ที่เหมือนกันประการหนึ่งคือ เพื่อความเป็นสิริมงคล และเพื่อสั่งสมบุญแก่ตนเองวิธีการทำบุญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาก็คือ การทำบุญเลี้ยงพระ ฟังสวด รับศีล รับพร และอาจมีการฟังเทศน์ ฟังธรรมร่วมอยู่ด้วย^{๘๕}

วัชร เอี่ยมโชติ กล่าวว่า เอกลักษณะประการหนึ่งของพุทธศาสนิกชนชาวไทย คือ การไหว้พระสวดมนต์ประจำวันอย่างน้อยวันละ ๑ ครั้งมักเป็นเวลาก่อนเข้านอน เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย เมื่อสวดมนต์แล้วก็มักสงบจิตใจแผ่เมตตา แผ่ส่วนกุศลแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายด้วย^{๘๖}

พระธรรมวิมลโมลี กล่าวถึง การทำบุญใส่บาตรเวลาเช้าเป็นประจำ ว่านอกจากเป็นการช่วยกันสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่และให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไปแล้ว ยังเป็นการสั่งสมบุญวาสนาแก่ตนเองต่อไปในอนาคตอีกด้วย นอกจากนี้ยังกล่าวว่า การใส่บาตรเป็นประจำนั้นควรทำตามกำลังศรัทธาและตามอัตภาพ การใส่บาตรจะได้บุญมากต้องประกอบด้วยองค์คุณ ๓ ประการ คือ วัตถุ

^{๘๓} กองวิชาการ ๐๙, ประเพณี พิธีมงคลไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๓๙), หน้า ๗๐.

^{๘๔} แปลก สนธิทรัพย์, พิธีกรรมและลัทธิประเพณี, (กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว, ๒๕๓๘), หน้า ๘๘-๘๙.

^{๘๕} พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย, ความรู้และข้อปฏิบัติเบื้องต้นของชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์พุทธสมาคม, ๒๕๒๑), หน้า ๒๖๘.

^{๘๖} วัชร เอี่ยมโชติ, การทำบุญของชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๒๑), หน้า ๒๓๗.

ปัจจัยที่นำมาใส่บาตรต้องบริสุทธิ์ ผู้ใส่บาตรต้องมีเจตนาบริสุทธิ์ และภิกษุสามเณรเป็นผู้บริสุทธิ์ ส่วนการกรวดน้ำหลังจากการใส่บาตร ก็เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วทำให้เกิดความเมตตา^{๘๗}

พระพนารถ ปภาโส กล่าวว่าพุทธศาสนิกชนชาวไทยนิยมทำบุญในโอกาสต่าง ๆ มากมาย และในแต่ละโอกาสนี้จะมีศาสนพิธีแตกต่างกันออกไปซึ่งจำแนกออกเป็น ๔ หมวดใหญ่ ๆ ได้แก่

๑. กุศลพิธี คือ พิธีการทำบุญ เพื่อฝึกฝนอบรมตน และเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตน โดยเฉพาะ เช่น การบรรพชาอุปสมบท การรักษาศีล เจริญภาวนาในวันพระ และวันสำคัญต่าง ๆ การเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น

๒. บุญพิธี คือ พิธีการทำบุญเพื่อความสุความสบายใจแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ การทำบุญงานมงคล เช่น ทำบุญวันเกิด ทำบุญต่ออายุ ทำบุญวันแต่งงาน เป็นต้น และการทำบุญอวมงคล เช่น ทำบุญงานศพ ทำบุญอุทิศบุญพรุช เป็นต้น

๓. ทานพิธี คือ พิธีถวายสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นแก่ภิกษุสามเณร การถวายทานแบ่งออกเป็น ปฏิบุคคลิกทาน (ถวายเจาะจงแก่พระเณรผู้รับ) และสังฆทาน (ถวายแก่สงฆ์ทั่วไปไม่เจาะจง)

๔. ปกณกะพิธี คือ วิธีปฏิบัติบางประการในการประกอบศาสนพิธี ได้แก่ วิธีแสดงความเคารพพระพุทธรูปและพระสงฆ์ วิธีประเคนของแด่พระสงฆ์ วิธีอาราธนาศีล ในการถวายทานการทำบุญเลี้ยงพระ การสวดมนต์ การฟังเทศน์และการรับศีล^{๘๘}

รณรงค์ ตันติสุขา กล่าวถึง การทำบุญในวันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา มาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา เป็นต้น โดยกล่าวถึงความเป็นมาของการทำบุญในวันดังกล่าวว่ามีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และในสมัยรัตนโกสินทร์พระมหากษัตริย์หลายพระองค์ได้โปรดให้มีการทำบุญเป็นพิธีกรรม เช่นเดียวกัน ในสมัยรัชกาลที่ ๒ โปรดให้ตามประทีปโคมไฟประดับประดาพระอารามต่าง ๆ ด้วยดอกไม้และให้ราษฎรทั้งหลายถือศีลฟังธรรม ในสมัยรัชกาลที่ ๔ โปรดให้มีการตั้งโต๊ะเครื่องบูชาตามระเบียบรอบวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และโปรดให้เจ้านายและข้าราชการนำโคมไฟตั้งหรือแขวนไว้ตามศาลาภายในวัดพระแก้ว ส่วนในสมัยรัชกาลที่ ๕ โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายในเดินเวียนเทียนและมีการสวดมนต์เพิ่มขึ้น^{๘๙}

^{๘๗} พระธรรมโมลี, *ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๖-๓๑.

^{๘๘} พระพนารถ ปภาโส, *คู่มือการศึกษาระบบการศึกษาขั้นตรี*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครสวรรค์: แสงการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๗-๑๘๑.

^{๘๙} รณรงค์ ตันติสุขา, *มงคลพิธีไทย*, (กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๗-๑๙๖.

สมภพ ชีวรัฐพัฒน์ กล่าวถึง การทำบุญของพุทธศาสนิกชนปัจจุบันว่า นอกจากทำบุญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรงแล้ว ยังมีการทำบุญในลักษณะอื่นมากขึ้น เช่น การบริจาคโลหิตในวันสำคัญของชาติ (เช่น วันแม่แห่งชาติ วันสภากาชาดไทย เป็นต้น) การแสดงความจำนงบริจาคอวัยวะหรือศพแก่สภากาชาดไทยเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ทั้งนี้ท่านได้ยกตัวอย่าง นายแพทย์ เฉก ธนศิริ ได้บริจาคโลหิตมาแล้วมากกว่าร้อยครั้ง และได้แสดงความจำนงแก่สภากาชาดไทยแล้วว่า จะบริจาคดวงตา ส่วนร่างกายจะบริจาคแก่คณะแพทยศาสตร์ศิริราช เมื่อท่านสิ้นชีพแล้ว^{๙๐}

จากข้อความข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า พุทธศาสนิกชนชาวไทยส่วนใหญ่ไม่ว่าจะอยู่ในภูมิภาคใดก็ตามนิยมทำบุญในโอกาสต่าง ๆ มากมาย ด้วยวิธีต่าง ๆ มีทั้งการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา โดยเฉพาะการให้ทานในปัจจุบัน มีการบริจาคโลหิต บริจาคอวัยวะ และศพซึ่งนับว่าเป็นการบริจาคด้วยจิตที่เป็นมหากุศลยิ่ง เพราะเป็นการช่วยต่อชีวิตแก่ผู้อื่นทั้งยังเป็นการเสียสละที่ยากยิ่งกว่าการให้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งเป็นสมบัตินอกกาย

สำหรับโอกาสในการทำบุญนั้นมีทั้งการทำบุญเป็นกิจวัตรประจำวัน การตักบาตรตอนเช้า การไหว้พระ สวดมนต์ก่อนนอน การทำบุญตามวงจรชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย การทำบุญวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การทำบุญวันสำคัญของชาติ การทำบุญตามเทศกาลประเพณีต่าง ๆ พฤติกรรมการทำบุญดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนิกชนชาวไทยส่วนใหญ่มียึดผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น

๒.๔ ข้อมูลพื้นที่ทำการวิจัย

วัดบางนานอก ตั้งอยู่เลขที่๑๘ ถนนสรรพาวุธ แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีเนื้อที่เดิม ๒๒ ไร่ ๒ งาน ๒๗ ตารางวา แต่ถูกน้ำเซาะพังลงแม่น้ำเจ้าพระยา ประมาณ ๖ ไร่เศษ คงเหลือที่ดินปัจจุบันนี้เพียง ๑๕ ไร่เศษ ทิศเหนือติดกับถนนสรรพาวุธ ทิศตะวันออกติดกับที่ดิน นายละมัย แยมน้อย ทิศใต้ติดกับคลองบางนา ทิศตะวันตกติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองบางนา

วัดบางนานอก สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๒๔ ไม่ทราบนามและประวัติผู้สร้างเกี่ยวกับนามวัดได้เรียกขานกันตามลักษณะภูมิประเทศที่ตั้งของวัดในอดีต ซึ่งวัดนี้ตั้งอยู่ปากคลองบางนา ริมแม่น้ำเจ้าพระยา จึงได้นามว่า “วัดบางนานอก” แต่ชาวบ้านในสมัยก่อนเรียกขานนามกันว่า “วัดปากคลองบางนา”

อุโบสถหลังเก่า ได้ถูกน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยากัดเซาะพังลงน้ำไปจนล่องเลยมาประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๓ พระอธิการวัน เป็นเจ้าอาวาส จึงได้ชักชวนชาวบ้านสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ขึ้นมาแทน

^{๙๐} สมภพ ชีวรัฐพัฒน์, *มงคลธรรมกับคุณภาพชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: นานาสีพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

พุทธศาสนิกชนเข้าวัด ทำกิจกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓
วัดบางนานอก เขตบางนา กรุงเทพมหานคร

๑. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยการให้ทาน (ทานมัย)

๑. ประชาชนบริจาคทรัพย์ อาหารคาวหวาน เครื่องดื่ม และผลไม้ มาเลี้ยงประชาชนที่
โรงทานของวัดบางนานอก เพื่อบริการอาหารและเครื่องดื่มฟรีแก่ประชาชนทั่วไป ในทุกวันอาทิตย์
และวันหยุดนักขัตฤกษ์

๒. ประชาชนบริจาคทรัพย์ อาหารคาวหวาน เครื่องดื่ม และผลไม้ มาเลี้ยงประชาชนใน
โอกาสที่วัดจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญของชาติ วันพ่อวันแม่แห่งชาติ งาน
ทำบุญวันออกพรรษา งานทอดกฐินประจำปี งานประเพณีสงกรานต์ งานประเพณีลอยกระทง และ
กิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดบางนานอก จัดดำเนินการ

๓. ประชาชนบริจาคทรัพย์ อาหารคาวหวาน เครื่องดื่ม ผลไม้ และของรางวัล มาเลี้ยง
และแจกของขวัญแก่เด็ก ๆ ในการจัดกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติของวัดบางนานอก เป็นประจำทุกปี

๔. ประชาชนนำอาหารคาวหวาน มาทำบุญเนื่องในวันพระทุกวันพระ ณ วัดบางนานอก

๕. ผู้บริหารและครูนำนักเรียนแต่งชุดขาวทุกคน นำอาหารคาวหวาน มาทำบุญเนื่องใน
วันพระที่ไม่ตรงกับวันเสาร์อาทิตย์ ณ วัดบางนานอก โดยให้นักเรียนหมุนเวียนกันมาวันพระละ ๑
ห้องเรียน

๖. ประชาชนและชาวชุมชนใกล้เคียง นำผ้าป่ามาจัดทอดเป็นประจำทุกปีในเทศกาล
สงกรานต์

๗. ประชาชนร่วมเป็นเจ้าของภาพสร้างอุโบสถ ศาลาบำเพ็ญกุศล กุฏิสงฆ์ เสนาสนะ และ
ถาวรวัตถุต่างๆ ที่วัดบางนานอก

๘. ศูนย์เยาวชนบางนา ร่วมกับหน่วยงานราชการ เอกชน บริษัท ห้างร้าน และ
สถานศึกษาต่างๆ จัดประเพณีแห่เทียนพรรษา เพื่อนำต้นเทียนพรรษาอันวิจิตร ผ้าจำพรรษา และ
เครื่องไทยธรรม ถวายแด่พระภิกษุสามเณรที่อยู่จำพรรษา เป็นประจำทุกปี ณ วัดบางนานอก

๙. ประชาชนบริจาคทรัพย์เป็นเจ้าภาพซื้อโลงศพ เพื่อเป็นกองทุนสงเคราะห์ศพยากไร้
และศพไร้ญาติ ที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศล ณ วัดบางนานอก

๑๐. ประชาชนบริจาคทรัพย์เป็นเจ้าภาพมอบทุนการศึกษาสงเคราะห์แก่นักเรียน
ร่วมกับทางวัด ซึ่งทางวัดจัดมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนปีละไม่ต่ำกว่า ๒๕๐ ทุน และมอบเงินบำรุง
สถานศึกษา ปีละ ๑๖ สถานศึกษา

๑๑. นายวิเชษฐ์ เกษมทองศรี อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม และคณะศรัทธาสาธุชน เป็นเจ้าภาพจัดงานทำบุญเทกระจาด แจกมหาทานแก่ประชาชน
เป็นประจำทุกปี ณ วัดบางนานอก ซึ่งมีประชาชนมาร่วมงานประมาณปีละ ๒,๐๐๐ คน

๑๒. ประชาชนนำอาหารคาวหวานและเครื่องสังฆทาน มาไหว้พระและถวายสังฆทาน ที่วัดบางนานอกทุกวัน โดยในวันปกติมีประชาชนประมาณ ๒๐๐ คน/วัน วันเสาร์ประมาณ ๑,๐๐๐ คน/วัน วันอาทิตย์ประมาณ ๒,๐๐๐ คน/วัน และวันหยุดนักขัตฤกษ์ประมาณ ๓,๐๐๐ คน/วัน

๒. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยการรักษาศีล (ศีลมัย)

๑. ประชาชนมารักษาอุโบสถศีลเนื่องในวันพระทุกวันพระ ณ วัดบางนานอก ทั้งในและนอกพรรษา

๒. ผู้บริหารและครูนำนักเรียนแต่งชุดขาวทุกคน มารับศีล ๕ เนื่องในวันพระที่ไม่ตรงกับวันเสาร์อาทิตย์ ณ วัดบางนานอก โดยให้นักเรียนหมุนเวียนกันมาวันพระละ ๑ ห้องเรียน

๓. สถานศึกษาในพื้นที่เขตพระโขนง และเขตบางนา และใกล้เคียง มาเข้าวัดรักษาศีล ๕ ในกิจกรรมยกโรงเรียนเข้าวัด มีครูและนักเรียนมาร่วมกิจกรรมที่วัดบางนานอก ประมาณปีละ ๒,๐๐๐ คน

๔. โรงเรียนสรรพาวุธวิทยา และวิทยาลัยพัฒนการบางนา นำนักเรียนนักศึกษา มาบรรพชาสามเณรหมู่ รักษาศีล ๑๐ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลและเฉลิมพระเกียรติ ที่วัดบางนานอก ทุกปี ๆ ละประมาณ ๑๐๐ คน

๕. โรงเรียนวัดบางนานอก โรงเรียนสรรพาวุธวิทยา วิทยาลัยพัฒนการบางนา นำนักเรียนนักศึกษา มาบวชศีลจาริณีชีพรามณ์ รักษาศีล ๘ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลและเฉลิมพระเกียรติ ที่วัดบางนานอกทุกปี ๆ ละประมาณ ๓๐๐ คน

๖. ประชาชนมาบวชเนกขัมมชีพรามณ์ รักษาศีล ๘ ที่วัดบางนานอก ซึ่งบวชครั้งละประมาณ ๓-๕ วัน ปีละ ๕ ครั้ง เป็นอย่างน้อย คือในวันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และโอกาสอื่น ๆ ตามสมควร รวมผู้ร่วมกิจกรรมทั้งหมดประมาณปีละ ๕๐๐ คน

๗. ประชาชนมารับศีล ๕ ทุกเย็นวันเสาร์ ที่อุโบสถวัดบางนานอก ประมาณ ๖๐ คน

๘. ประชาชนมารับศีล ๕ ทุกเย็นวันพระและวันอาทิตย์ ที่ชั้น ๒ ศาลาการเปรียญเฉลิมพระเกียรติกาญจนาภิเษก วัดบางนานอก ประมาณ ๓๐ คน

๓. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา (ภาวนามัย)

๑. ประชาชนมาฟังเทศน์ฟังธรรม และเจริญจิตภาวนา เนื่องในวันพระทุกวันพระ ณ วัดบางนานอก ทั้งในและนอกพรรษา

๒. นักเรียนเรียนนักศึกษา และประชาชนทั่วไป มาจิตอาสาพัฒนาวัด ช่วยงานวัด เป็นประจำเกือบทุกวัน ตลอดปี ณ วัดบางนานอก

๓. ผู้บริหารและครูนำนักเรียนแต่งชุดขาวทุกคน มาฟังธรรมและเจริญจิตภาวนา เนื่องในวันพระที่ไม่ตรงกับวันเสาร์อาทิตย์ ณ วัดบางนาค โดยให้นักเรียนหมุนเวียนกันมาวันพระละ ๑ ห้องเรียน

๔. สถานศึกษาในพื้นที่เขตพระโขนง และเขตบางนา และใกล้เคียง มาเข้าวัดปฏิบัติธรรม ในกิจกรรมยกโรงเรียนเข้าวัด มีครูและนักเรียนมาร่วมกิจกรรมที่วัดบางนาค ประมาณปีละ ๒,๐๐๐ คน

๕. โรงเรียนสรรพาวุธวิทยา และวิทยาลัยพาณิชย์การบางนา นำนักเรียนนักศึกษา มาบรรพชาสามเณรหมู่ ปฏิบัติธรรมเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลและเฉลิมพระเกียรติ ที่วัดบางนาคทุกปี ๆ ละประมาณ ๑๐๐ คน

๖. โรงเรียนวัดบางนาค โรงเรียนสรรพาวุธวิทยา วิทยาลัยพาณิชย์การบางนา นำนักเรียนนักศึกษา มาบวชศีลจารณิชีพรหมณ์ ปฏิบัติธรรมเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลและเฉลิมพระเกียรติ ที่วัดบางนาคทุกปี ๆ ละประมาณ ๓๐๐ คน

๗. ประชาชนมาบวชเนกขัมมชีพรหมณ์ ปฏิบัติธรรม ที่วัดบางนาค ซึ่งบวชครั้งละประมาณ ๓-๕ วัน ปีละ ๕ ครั้ง เป็นอย่างน้อย คือในวันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และโอกาสอื่น ๆ ตามสมควร รวมผู้ร่วมกิจกรรมทั้งหมดประมาณปีละ ๕๐๐ คน

๘. ประชาชนมาสวดมนต์เป็นพิเศษและเจริญจิตภาวนา ที่อุโบสถวัดบางนาค ในทุกวันเสาร์ เวลา ๑๘.๓๐-๒๐.๓๐ น.

๙. ประชาชนมาปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากรรมฐาน ที่ชั้น ๒ ศาลาการเปรียญเฉลิมพระเกียรติกาญจนาภิเษก วัดบางนาค ในทุกวันพระและวันอาทิตย์ เวลา ๑๘.๓๐-๒๐.๓๐ น.

วัดบางนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำกรุงเทพมหานคร เป็นสถานที่ทำบุญให้พระ ถวายสังฆทาน ทำบุญไถ่ชีวิตโคกระบือ และสวดนพเคราะห์ อีกทั้งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนด้วยมีบรรยากาศร่มรื่นน้ำเจ้าพระยาที่สดชื่นกว้างไกล มีปลามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ประชาชนจึงนิยมมาให้อาหารปลากันเป็นประจำ โดยเฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กนกณ หนูทองแก้ว ได้ศึกษาเรื่อง “การนำหลักบุญกิริยาวัตถุมาใช้ในวิถีชีวิตของประชาชน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๕๕๖” พบว่า การนำหลักบุญกิริยาวัตถุ มาใช้ในวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๕๕๖ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ปัจจัยส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับการนำหลักบุญกิริยาวัตถุมาใช้ในวิถีชีวิตของประชาชน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๕๕๖ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ข้อเสนอแนะ

ปัญหาพบว่า ข้อที่มีความถี่สูงสุดได้แก่ ไม่ค่อยมีเวลาในการไปวัดทำบุญ รองลงมาได้แก่ ไม่ค่อยมีเวลาในศึกษาระยะโดยเฉพาะเรื่องศีลภาวนา ส่วนแนวทางส่งเสริมพบว่า ข้อที่มีความถี่สูงสุดได้แก่ ประชาชนควรวางเวลาในการไปวัดทำบุญ รองลงมาคือ ควรมีเวลาในศึกษาระยะโดยเฉพาะเรื่องศีลภาวนา^{๙๑}

จิตพร สุวรรณอำภา ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ผลของโปรแกรมการพยาบาลโดยใช้บุญกิริยาวัตถุสามต่อความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้ป่วยโรคมะเร็ง” พบว่า ๑. ความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้ป่วยโรคมะเร็งภายหลังได้รับโปรแกรมการพยาบาลโดยใช้บุญกิริยาวัตถุสามสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมการพยาบาลโดยบุญกิริยาวัตถุสามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ ๒. ความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้ป่วยโรคมะเร็งภายหลังได้รับโปรแกรมการพยาบาลโดยใช้บุญกิริยาวัตถุสามสูงกว่าผู้ป่วยที่ได้รับการพยาบาลตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕^{๙๒}

ประพิศ โบราณมูล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติตามหลักธรรมบุญกิริยาวัตถุ ๓ ของข้าราชการในโรงเรียนเทศบาล สังกัดเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด” พบว่า ข้าราชการครูในโรงเรียนเทศบาล สังกัดเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด มีการปฏิบัติตามหลักธรรมบุญกิริยาวัตถุ ๓ โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับบางครั้ง ๒ ด้าน คือ ด้านทานมัย และด้านศีลมัย ส่วนอยู่ในระดับนาน ๆ ครั้ง ๑ ด้าน คือ ด้านภาวนามัย

การทดสอบสมมติฐาน พบว่า ข้าราชการครูในโรงเรียนเทศบาล สังกัดเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ที่มีเพศต่างกันมีการปฏิบัติตามหลักธรรมบุญกิริยาวัตถุ ๓ โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ข้าราชการครูที่มีอายุต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักธรรมบุญกิริยาวัตถุ ๓ โดยรวมทั้ง ๓ ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ข้าราชการครูที่มีการศึกษาต่างกันมีการปฏิบัติตามหลักธรรมบุญกิริยาวัตถุ ๓ โดยรวมทั้ง ๓ ด้านไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และข้าราชการครูที่มีสถานภาพต่างกัน มีการ

^{๙๑} กันตภณ หนูทองแก้ว “การนำหลักบุญกิริยาวัตถุมาใช้ในวิถีชีวิตของประชาชน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๕๕๖” **งานวิจัย**, (สถาบันวิจัยญาณสังวร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ

^{๙๒} จิตพร สุวรรณอำภา, “ผลของโปรแกรมการพยาบาลโดยใช้บุญกิริยาวัตถุสามต่อความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้ป่วยโรคมะเร็ง”, **วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ

ปฏิบัติตามหลักกรรมบุญกิริยาวัตถุ ๓ โดยรวม ทั้ง ๓ ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๙๓}

พัชนี มานะวนิชเจริญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนคติและพฤติกรรมเกี่ยวกับบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ของพุทธศาสนิกชนไทยรุ่นใหม่: ศึกษาเฉพาะนักศึกษาชมรมพุทธศาสน์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า บุญ หมายถึง ความดีงามทั้งปวง ด้วยเจตนาบริสุทธิ์ทั้งกาย วาจาและใจ ผลของบุญ คือ สุขกาย สบายใจ และส่งผลให้ไปสู่สุคติ บุญมี ๓ หมวดหลัก ได้แก่ ทานมัย บุญกิริยาสำเร็จด้วย การให้ทาน (ให้ผลบุญน้อย) ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล (ให้ผลบุญปานกลาง) และภาวนามัย บุญสำเร็จ ด้วยการเจริญภาวนา (ให้ผลบุญมาก) นอกจากนี้ ผลบุญขึ้นอยู่กับเจตนา ศรัทธาละสัมมาทิฐิของผู้ทำบุญเป็นสำคัญ โดยสรุป บุญกิริยาวัตถุ คือ ธรรมะภาคปฏิบัติสำหรับฆราวาส ผู้ครองเรือน

ผลวิจัยภาคสนามพบว่า นักศึกษากลุ่มตัวอย่างเข้าใจว่า บุญ หมายถึง การทำความดีที่ให้ผลความอิ่มใจ สบายใจ ทั้งยังถือว่า “การทำบุญ” เป็นสิ่งสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชีวิต กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติเชิงบวกว่า การทำบุญทำให้สังคมสงบสุข และจิตใจอิ่มเอิบ ทั้งไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า การทำบุญมักทำให้คนงมงาย กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีหลักทำบุญที่ถูกต้องสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม เช่น การทำบุญต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ผลของบุญขึ้นอยู่กับเจตนาเป็นสำคัญ เป็นต้น ทั้งยอมรับว่าสังคมไทยมีพฤติกรรมการทำบุญที่ไม่ถูกไม่ควร เช่น การทำบุญตามกระแสหวังผล (บุญ) เกินควร และมุ่งเน้นทางวัตถุมากไป เป็นต้น และส่วนใหญ่ยังเชื่อกฎแห่งกรรม การอุทิศส่วนกุศล อยู่ค่อนข้างมาก ส่วนพฤติกรรมการทำบุญ พบว่า กลุ่มตัวอย่างได้ทำบุญวันเกิดเป็นประจำ ทำบุญวันระลึกถึงผู้ล่วงลับ เทศกาลงานบุญ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นครั้งคราว สำหรับการตักบาตร ไปทำบุญที่วัด ปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิ และสวดมนต์ให้ว่พระก่อนนอนนั้น ส่วนใหญ่ได้ทำเป็นครั้งคราว การทำบุญที่กลุ่มตัวอย่าง อยากทำมากแต่ไม่เคยได้ทำ คือ การบริจาคดวงตา และร่างกาย การดูรายการธรรมะเช้าวันอาทิตย์ และเรื่องการบริจาคโลหิต^{๙๔}

^{๙๓} ประพิศ โบราณมูล, บทความวิจัยการปฏิบัติตนตามหลักกรรม บุญกิริยาวัตถุ ๓ ของข้าราชการครูในโรงเรียนเทศบาล สังกัดเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด, วารสารสถาบันญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม มิถุนายน ๒๕๕๔), หน้า ๙-๑๐.

^{๙๔} พัทณี มานะวนิชเจริญ, “ทัศนคติและพฤติกรรมเกี่ยวกับเรื่องบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ของพุทธศาสนิกชนไทยรุ่นใหม่: ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาชมรมพุทธศาสน์สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลในเขตกรุงเทพมหานคร”, สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๕๖, บทคัดย่อ.

พระครูธรรมธรรสนทร กวิสโร (เพ็งอาจ) ได้ศึกษาเรื่องทัศนคติต่อการถวายสังฆทานของชาวพุทธกลุ่มวัยรุ่น กรณีศึกษา วัดจรเข้ใหญ่ อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อการถวายสังฆทานโดยรวมอยู่ในระดับมากและทราบว่าก่อนถวายสังฆทานจำเป็นต้องรับศีลก่อนทุกครั้งและพบว่ากลุ่มวัยรุ่นเพศหญิงมีทัศนคติต่อการถวายสังฆทานต่ำกว่าเพศชายและพบว่าผู้มีอายุระหว่าง ๑๖-๒๐ ปี มีทัศนคติที่สูงกว่าผู้มีอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี และอายุ ๒๐ ปี ขึ้นไป สำหรับที่มีระดับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา มีทัศนคติที่สูงกว่าผู้มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา แต่ไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ผลการศึกษาปัญหาอุปสรรคต่อการถวายสังฆทานพบว่า ส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อการถวายสังฆทานว่าเป็นการทำบุญที่สามารถทำได้ง่ายที่สุด และพบว่าชาวพุทธกลุ่มวัยรุ่นชอบที่จะทำบุญโดยถวายสังฆทาน เพราะเชื่อว่าการถวายสังฆทานเป็นการทำบุญที่มีอานิสงส์มากที่สุด มีทัศนคติว่าการให้ทานควรจัดถวายแก่ภิกษุโดยไม่เจาะจงภิกษุผู้รับ (๓.๙๑) และเชื่อว่าการถวาย "สังฆทาน" ทำได้กับภิกษุจำนวนกี่รูปก็ได้ที่บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา^{๙๕}

พระมหาภาสกร คุณุตโตโร (ดอกจันทร์) ได้กล่าวเรื่องทาน ในงานวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบุญในพระพุทธศาสนา ไว้ว่า ทานจัดเป็นหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๓ และบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ซึ่งเรียกว่า ทานมัย หมายถึง บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน และมีความหมายว่าเป็นบุญที่บังเกิดหรือสำเร็จแก่บุคคลด้วยการให้ และทานที่ปรากฏในมงคลสูตร ซึ่งเป็นสูตรที่ว่าด้วยสิ่งที่เป็นมงคลโดยในมงคลที่ ๑๕ กล่าวไว้ว่า การทำทานเป็นมงคลแห่งชีวิตประการหนึ่งเพราะการให้การแบ่งปัน หรือการสงเคราะห์ย่อมนำมาซึ่งความมีมิตรไมตรี เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเป็นบ่อเกิดแห่งบุญกุศล และมีคุณค่าในแง่ศีลธรรม^{๙๖}

ศิริขรินทร์ ไชยนาและคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบำเพ็ญบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยการทำบุญเทศกาลเข้าพรรษา เช่น แห่เทียน ถวายเทียนทำบุญตักบาตรขึ้นบ้านใหม่ การสรงน้ำพระในวันสงกรานต์ การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และนักเรียนได้บำเพ็ญบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ โดยจัดอาหารให้พ่อแม่ อยู่ระดับปานกลาง พุดจาไฟระอ้อนหวาน ไม่พุดเสียดสีโอ้อวด อยู่ระดับปานกลาง การงดเว้นจากเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์/บุหรี่ อยู่ระดับมาก

^{๙๕} พระครูธรรมธรรสนทร กวิสโร (เพ็งอาจ), “ศึกษาทัศนคติต่อการถวายสังฆทานของชาวพุทธกลุ่มวัยรุ่น กรณีศึกษา วัดจรเข้ใหญ่ อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

^{๙๖} พระมหาภาสกร คุณุตโตโร (ดอกจันทร์) , “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบุญในพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐-๒๕.

การสวดมนต์ก่อนนอน อยู่ระดับปานกลาง การตั้งใจเล่าเรียน ขวนขวายหาความรู้ตามวิชาที่เรียน อยู่ระดับมาก ส่วนการทำบุญตักบาตรยามเช้าอยู่ระดับน้อย

ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล อันได้แก่ เพศ เกรดเฉลี่ย ในเทอมที่ผ่านมาและปัจจัยสนับสนุน อันได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์กับการบำเพ็ญบุญตาม หลักบุญกิริยาวัตถุของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ส่วนอายุ ชั้นปีที่ศึกษา ที่พักอาศัย แหล่ง รายได้หลัก และความรู้เรื่องบุญกิริยาวัตถุ ไม่มีความสัมพันธ์กับการบำเพ็ญบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุของนักเรียน และนักเรียนมีข้อเสนอแนะความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ที่เกิดจากการบำเพ็ญบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ไว้ว่าการบำเพ็ญบุญ ทำให้มีความสุขกายสบายใจ บริจาคเงิน บริจาคหนังสือ ให้เด็กด้อยโอกาส ทำให้เด็กยากจน ได้มีโอกาสในการเล่าเรียน รวมทั้งมีเงินซื้ออาหารกิน การรักษาศีล ๕ ทำให้เป็นคนดี ทำให้ไม่หลงใหลในอบายมุข เช่น ไม่ติดยาเสพติด การนั่งสมาธิ ทำให้สงบกาย สงบใจ ไม่คิดฟุ้งซ่าน^{๙๗}

สมศักดิ์ ดวงสีเสน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การทำบุญกิริยาวัตถุ ๓ ของพุทธศาสนิกชนไทยในท้องถิ่นที่กำลังเปลี่ยนไปสู่สังคมอุตสาหกรรมใหม่: ศึกษาเปรียบเทียบกับผู้มีอาชีพเกษตรกรรมและลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี” ได้แก่ การทำทาน รักษาศีล และการเจริญภาวนา พบว่า การทำทาน เช่น การตักบาตร การบริจาค ทำบุญแก่สถาบันศาสนายังมีน้อยเพราะไม่มีเวลา ส่วนในการสังคมสงเคราะห์มักจะบริจาคช่วยเหลือเพื่อนบ้านในงานศพ งานบวช ฯลฯ มากกว่าการบริจาคการกุศลหรือสังคมสงเคราะห์ด้านอื่น รูปแบบการใช้เวลารว่างจากการทำงานมักใช้เวลาไปในกิจกรรมทางการบันเทิง การเที่ยวมากกว่ากิจกรรมทางศาสนา ซึ่งมีทัศนคติว่ายุ่งยาก ทั้งสองกลุ่มอาชีพยังไม่สนใจในการรักษาศีลและเจริญภาวนาอย่างจริงจังเท่าใดนัก^{๙๘}

สุณีย์ กัลป์ยะจิตร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ การนำศีลมาใช้ในชีวิตประจำวันของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา พบว่า การนำศีล ๕ มาใช้ในชีวิตประจำวันของเยาวชน ไม่หียบของเพื่อนเอามาเป็นของตัวเอง แสดงให้เห็นว่าเยาวชนรักษาศีลข้อ ๒ และเยาวชนมีการพูดคำหยาบทุกวัน แสดงให้เห็นว่าเยาวชนละเลยและไม่ปฏิบัติตามศีลข้อ ๔ อายุ การศึกษา และสถานภาพการสมรสของบิดามารดา กับการนำศีล ๕ มาใช้ในชีวิตประจำวัน จากการทดสอบทางสถิติ

^{๙๗} ศิริขรินทร์ไชยนาและคณะ, “การบำเพ็ญบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (สถาบันญาณสังวร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้าบทคัดย่อ

^{๙๘} สมศักดิ์ ดวงสีเสน, “วิเคราะห์การปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยในหลักการว่าด้วยบุญกิริยาวัตถุ ๓”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๔), หน้าบทคัดย่อ

พบว่า ความแตกต่างดังกล่าวไม่มีนัยสำคัญทางสถิติการเลี้ยงดูของบิดามารดา หรือ ผู้ปกครอง กับการนำศีล ๕ มาใช้ในชีวิตประจำวัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สรุปจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าผลที่พบโดยรวม อยู่ในระดับมาก และผลที่พบรายด้าน พบว่า ด้านการให้ทานมักมีแค่การให้สิ่งของ ด้านการรักษาศีล ยังพอมีการปฏิบัติแต่ไม่สมบูรณ์ ส่วนด้านการเจริญภาวนายังมีความห่างเหินและไม่ค่อยให้ความสำคัญเท่าที่ควร^{๙๙}

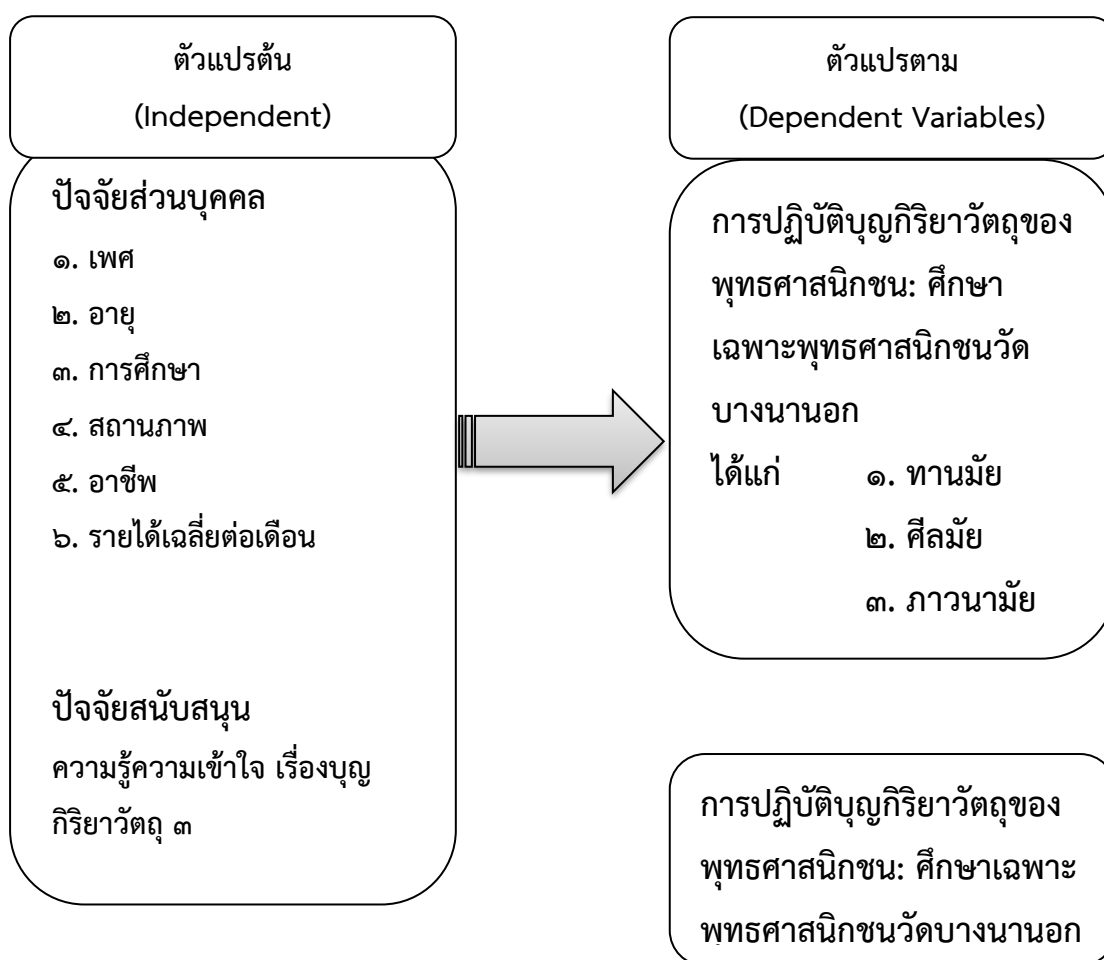
จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยทั้งหมดจะพบว่า บุญกิริยาวัตถุเป็นรากแก้วแห่งการทำความดีในพระพุทธศาสนา เป็นหลักส่งเสริมในการ ทำคุณประโยชน์ที่ดีเพื่อพัฒนาคุณภาพของชีวิตให้เจริญงอกงามทั้งปัจเจกบุคคล และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทของบุญกิริยาวัตถุเป็น ๓ คือ ๑) ทานมัยคือบุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน ๒) ศีลมัย คือ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีลและ ๓) ภาวนามัย คือ บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนาซึ่งบุญกิริยาวัตถุทั้ง ๓ นี้มีคุณลักษณะและอานิสงส์แตกต่างกันไปตามแต่ระดับชั้น เช่น ศีลย่อมได้อานิสงส์มากกว่าการให้ทาน ส่วนภาวนาย่อมได้อานิสงส์ยิ่งกว่าการรักษาศีล

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนข้อมูลการสำรวจพฤติกรรมของประชาชนในการทำบุญ จึงทำให้ผู้วิจัย ได้นำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) และตัวแปรสนับสนุน เพื่อศึกษาการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

^{๙๙} สุณีย์ กัลป์ยะจิตร, “การนำศีล ๕ มาใช้ในชีวิตประจำวันของเยาวชนในศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา”, วารสารสมาคมนักวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: ส่วนผลิตวารสารสมาคมนักวิจัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑๙-๒๐

แผนภูมิ ๒.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณีพุทธศาสนิกชน
วัดบางนาออก เพื่อให้การวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณีพุทธศาสนิกชน
วัดบางนาออก เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ
(Survey Research)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญ ณ วัดบางนาออก แขวง
บางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร เดือนธันวาคม ๒๕๖๐ จำนวน ๓,๐๐๐ คน^๑

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

ได้แก่ พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญ ณ วัดบางนาออก โดยผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของ
กลุ่มจำนวน ๓๕๑ คน โดยผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางกำหนดขนาด
กลุ่มตัวอย่างของเครจซีและมอร์แกน (R.C. Krejcie and D.W. Morgan)^๒ ตารางนี้ใช้ในการ
ประมาณค่าสัดส่วนของประชากร และกำหนดให้สัดส่วนของประชากร เท่ากับ ๐.๕ ระดับความคลาด

^๑ วัดบางนาออก แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร.

^๒ ธานินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, พิมพ์ครั้งที่ ๑,
(กรุงเทพมหานคร: บิซิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๒), หน้า ๔๘-๔๙.

เคลื่อนที่ยอมรับได้ ๕% และระดับความเชื่อมั่น ๙๕% โดยผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยใช้ระยะเวลาประมาณ ๑ เดือนระหว่างเดือน มกราคม ๒๕๖๑

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อศึกษาการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณีพุทธศาสนิกชน วัดบางนาค โดยผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการสร้าง และขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

๓.๓.๒ นำข้อมูลที่ได้ศึกษามาวิเคราะห์ และกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย และนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับการสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย

๓.๓.๓ สร้างข้อคำถามแบบสอบถามโดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ โดยใช้แบบสอบถามชนิดตรวจรายการ (Checklist)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชน วัดบางนาค ซึ่งให้เลือกตอบว่า ใช่ หรือไม่ใช่

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณีพุทธศาสนิกชน วัดบางนาค โดยใช้แบบสอบถามชนิดเลือกตอบจำแนกเป็น ๓ ด้าน คือ ๑. ด้านทานมัย ๒. ด้านศีลมัย ๓. ด้านภาวนามัย ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Numerical Rating Scale)^๓ มี ๕ อันดับตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert Scale) โดยกำหนดคำถามเชิงบวกจำนวน ๒๐ ข้อ มีระดับการจัดการ ๕ ระดับ ดังนี้

๕ หมายถึง ว่ามีระดับการปฏิบัติในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง ว่ามีระดับการปฏิบัติในระดับมาก

๓ หมายถึง ว่ามีระดับการปฏิบัติในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง ว่ามีระดับการปฏิบัติในระดับน้อย

๑ หมายถึง ว่ามีระดับการปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด

^๓ บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุวิริยาสาน, ๒๕๓๕), หน้า ๙๙-๑๐๐.

สำหรับการแปลค่าความหมายค่าเฉลี่ยการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณีพุทธศาสนิกชน วัดบางนาคอก ได้กำหนดการแปลผล โดยใช้ค่าเฉลี่ยตามหลักทางคณิตศาสตร์ที่กำหนดให้ค่า ๐.๕๑ ขึ้นไปให้ปัดเป็นเลขจำนวนเต็ม เกณฑ์ที่ใช้เป็นดังนี้^๔

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๑ – ๕.๐๐ หมายถึง ว่ามีระดับการปฏิบัติในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ – ๔.๕๐ หมายถึง ว่ามีระดับการปฏิบัติในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑ – ๓.๕๐ หมายถึง ว่ามีระดับการปฏิบัติในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๑ – ๒.๕๐ หมายถึง ว่ามีระดับการปฏิบัติในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๕๐ หมายถึง ว่ามีระดับการปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามที่ให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณีพุทธศาสนิกชน วัดบางนาคอก ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open ended Questionnaire) ให้ตอบโดยเสรี

๓.๓.๔ นำแบบสอบถาม (ฉบับร่าง) ที่สร้างขึ้นไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา การใช้ภาษา และความชัดเจนของข้อความ และนำกลับมาปรับปรุง ตามคำแนะนำ

๓.๓.๕ นำร่างแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอของอาจารย์ที่ปรึกษา แล้วไปตรวจสอบความเรียบร้อยและนำเสนอแบบสอบถามนั้นต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา การใช้ภาษา และความชัดเจนของข้อความ และตรวจสอบความเที่ยงตรงและความครอบคลุมเนื้อหา (Content Validity) จำนวน ๕ ท่าน

๓.๓.๖ นำร่างแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC)

$$\text{สูตร} \quad \text{IOC} = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้อง

$\sum R$ คือ ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ

N คือ จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

^๔ สมชัย วงษ์คณะและทวนทอง เขาวงกตพิณ, เอกสารการสอนวิชาการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒๙.

โดยที่	+๑	= แนใจว่าสอดคล้อง
	๐	= ไม่แนใจว่าสอดคล้อง
	-๑	= ไม่สอดคล้อง

กำหนดเลือกข้อคำถามที่มีค่าตั้งแต่ ๐.๕๐ ขึ้นไป จากข้อคำถามทั้งหมด ๑๘ ข้อ (ภาคผนวก ก)

๓.๓.๗ นำแบบสอบถามที่แก้ไขเรียบร้อยแล้ว ไปดำเนินการหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น(Reliability) ของแบบสอบถามโดยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-out) กับพุทธศาสนิกชน วัดมหาบุศย์ ซอยอ่อนนุช ๗ แขวงสวนหลวง เขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน และนำแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืน มาคำนวณหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของ ครอนบาค (Cronbach)^๕

$$\alpha = \left[\frac{K}{K-1} \right] \frac{\sum s_i^2}{s_t^2}$$

เมื่อ	α	= ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม
	K	= จำนวนข้อของแบบสอบถาม
	s_i^2	= ผลรวมค่าความแปรปรวนของแบบสอบถามแต่ละข้อ
	s_t^2	= ความแปรปรวนของคะแนนแบบสอบถามทั้งฉบับ

ผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม พบว่ามีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๑๙๑

๓.๓.๘ นำแบบสอบถามที่ทดลองแล้วมาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้ง และเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขออนุมัติใช้เป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์ไปแจกกลุ่มตัวอย่างจริงที่กำหนดไว้

๓.๓.๙ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยประสานงานและชี้แจงวัตถุประสงค์ในการตอบคำถามเพื่อการวิจัย และรวบรวมแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลต่อไป

^๕ Cronbach, Lee J, *Essentials of psychological testing* (4 th ed.), (New York: Harper & Row, 1971), p. 160.

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๔.๑ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยประสานงานและชี้แจงวัตถุประสงค์ในการเมื่อได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาแล้วผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม จากนั้นนำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ตามขั้นตอน ดังนี้

๓.๔.๑.๑ วิเคราะห์ข้อมูลตอนที่ ๑ เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage)

๓.๔.๑.๒ วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณีพุทธศาสนิกชน วัดบางนาคอก ที่เป็นข้อคำถามแบบมาตราประมาณค่า ๕ ระดับ มาวิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๓.๔.๑.๓ ทดสอบสมมติฐานโดยการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณีพุทธศาสนิกชน วัดบางนาคอก กับข้อมูลทั่วไป ดังนี้

ตัวแปร เพศ ทำการทดสอบนัยสำคัญกับค่าเฉลี่ยการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณีพุทธศาสนิกชน วัดบางนาคอก ด้วยสถิติแจกแจง แบบทีชนิดที่เป็นอิสระจากกัน (t-dependent)

ตัวแปร อายุ การศึกษา และอาชีพ ทำการทดสอบนัยสำคัญกับค่าเฉลี่ยการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณีพุทธศาสนิกชน วัดบางนาคอก ด้วยสถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม (Analysis of Covariance: ANOVA) ในกรณีที่ตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีผลแตกต่าง จึงทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Different: LSD) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ

ตัวแปรตาม ได้แก่ การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณีพุทธศาสนิกชน วัดบางนาคอก ประกอบด้วย ด้านทานมัย ด้านศีลมัย และด้านภาวนามัย

๒. ผู้วิจัยได้เดินทางไปแจกแบบสอบถาม ทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง

๓.๔.๒ สูตรหาค่าสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑. สูตรหาค่าสถิติร้อยละ (Percentage)^๖

$$P = \frac{X * 100}{N}$$

^๖ นิภา เมธาวีชัย, วิทยากรวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๘.

โดยที่ P = ร้อยละ
 X = จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม
 * = คูณ
 N = จำนวนประชากร

๒. สูตรหาค่าเฉลี่ย (Mean)^๗

$$\bar{x} = \frac{\sum x}{N}$$

โดยที่ $\bar{x}$ = ค่าเฉลี่ย
 $\sum x$ = ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถาม
 N = จำนวนประชากร

๓. สูตรหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)^๘

$$S.D. = \frac{\sqrt{N\sum x^2 - (\sum x)^2}}{N(N-1)}$$

โดยที่ S.D. = ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
 $\sum x$ = ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถามแต่ละระดับ
 N = จำนวนประชากร

๔) สูตรหาค่าสถิติการแจกแจงแบบทีชนิดที่เป็นอิสระจากกัน (t-dependent)^๙

$$t = \frac{\sum D}{\sqrt{\frac{N\sum D^2 - (\sum D)^2}{N-1}}}; df = n-1$$

โดยที่ D = เป็นความแตกต่างของคะแนนแต่ละคู่
 D = เป็นจำนวนคู่

^๗ ส่องศรี ชมภูวงค์, การออกแบบการวิจัย, (นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๙), หน้า ๖๘.

^๘ ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ, เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสัน, ๒๕๓๘), หน้า ๒๗๔.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๕.

๕) สูตรสถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วมกัน (Analysis of Covariance: ANOVA)^{๑๐}

$$F = \frac{MS_b}{MS_w}$$

เมื่อ F คือ ค่าสถิติในการแจกแจงแบบเอฟ (F-Distribution)

MS_b คือ ค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม

MS_w คือ ค่าความแปรปรวนภายในกลุ่ม

$$๑. MS_b = \frac{SS_b}{df_b}$$

โดยที่ MS_b = ค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม (Mean Square)

SS_b = ผลบวกกำลังสองระหว่างกลุ่ม ซึ่งคำนวณได้จากสูตร

$$SS_b = \sum_{j=1}^P \left[\frac{T_j^2}{\eta_j} \right] - \frac{T^2}{N}$$

T_j = คะแนนรวมของกลุ่มแต่ละกลุ่ม

η_j = จำนวนคนของแต่ละกลุ่ม

T = คะแนนรวมทั้งหมด

N = คะแนนรวมทั้งหมด

เมื่อ df_b = ตัวแปรอิสระหาได้จากสูตร $df_b = p - ๑$

เมื่อ p = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

$$๒. MS_w = \frac{SS_w}{df_w}$$

โดยที่ MS_w = ความแปรปรวนภายในกลุ่ม

SS_w = ผลบวกกำลังสองภายในกลุ่มซึ่งคำนวณได้จากสูตร

$$SS_w = SS_T - SS_b$$

เมื่อ SS_T = ผลรวมกำลังสองของทั้งหมดโดยคำนวณดังนี้

$$SS_T = \sum_{j=1}^P \sum_{i=1}^n x_{ij}^2 - \frac{T^2}{N}$$

เมื่อ $\sum_{j=1}^P \sum_{i=1}^n x_{ij}^2$ = คะแนนรวมทั้งหมดของแต่ละคนยกกำลังสองของทุกกลุ่ม

T = คะแนนรวมทั้งหมด

N = คะแนนรวมทั้งหมด

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๕.

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุตามคัมภีร์พุทธศาสนา เพื่อศึกษาการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค และเพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และแนวทางการแก้ไขในเรื่องการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย) Simple Random Sampling) จากกลุ่มเป้าหมาย คือ พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค จำนวน ๓๔๑ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๑ ผู้วิจัยเป็นผู้แจกแบบสอบถามและรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ได้แบบสอบถามกลับคืนมาครบทุกฉบับ (ร้อยละ ๑๐๐) เมื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามและวิเคราะห์สรุปข้อมูลลงตารางประกอบการบรรยาย

สถิติที่ใช้ในการทำวิจัย ประกอบด้วย สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ส่วนสถิติที่ใช้ศึกษาวิเคราะห์วัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ สถิติแจกแจงแบบที่ชนิดที่เป็นอิสระจากกัน (t-dependent) และสถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม (Analysis of Covariance: ANOVA) ถ้าปรากฏนัยสำคัญทางสถิติจะทดสอบค่าความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Different: LSD) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการแปลความหมายของการรายงานข้อมูลผลการวิจัยที่ตรงกัน ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้แทนความหมาย ดังต่อไปนี้

$\bar{x}$	หมายถึง	ค่าเฉลี่ย (Mean)
S.D.	หมายถึง	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
n	หมายถึง	จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา
t	หมายถึง	ค่าแจกแจงการกระจายข้อมูลแบบ F-distribution
P	หมายถึง	แสดงค่านัยสำคัญทางสถิติ

* หมายถึง ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับสถิติ

๔.๑ ข้อมูลทั่วไป

ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ผู้วิจัยนำเสนอโดยแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ ลงในตารางประกอบการบรรยาย ดังตารางที่ ๔.๑ ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและค่าร้อยละข้อมูลทั่วไป

ข้อมูลทั่วไป	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
๑. เพศ	๑๔๔	๔๒.๒	๑๙๗	๕๗.๘	๓๔๑	๑๐๐
รวม	๑๔๔	๔๒.๒	๑๙๗	๕๗.๘	๓๔๑	๑๐๐
๒. อายุ	๑๔๔	๔๒.๒	๑๙๗	๕๗.๘	๓๔๑	๑๐๐
๑๕-๒๐ ปี	๑๓	๓.๗	๑๗	๔.๕	๒๙	๘.๖
๒๑-๓๕ ปี	๕๐	๑๔.๗	๗๑	๒๐.๗	๑๒๑	๓๕.๔
๓๖-๔๕ ปี	๔๒	๑๒.๔	๕๒	๑๕.๒	๙๔	๒๗.๖
๔๖-๖๐ ปี	๒๗	๗.๘	๓๙	๑๑.๕	๖๖	๑๙.๓
๖๐ ปีขึ้นไป	๑๒	๓.๖	๑๙	๕.๕	๓๑	๙.๑
รวม	๑๔๔	๔๒.๒	๑๙๗	๕๗.๘	๓๔๑	๑๐๐
๓. สถานภาพ						
โสด	๒๘	๘.๒	๓๔	๑๐.๑	๖๒	๑๘.๓
สมรส	๕๙	๑๗.๒	๑๐๙	๓๒.	๑๖๘	๔๙.๒
แยกกันอยู่	๑๕	๔.๓	๑๙	๕.๖	๓๔	๙.๙
หย่าร้าง	๔๓	๑๒.๕	๓๔	๑๐.๑	๗๗	๒๒.๖
รวม	๑๔๔	๔๒.๒	๑๙๗	๕๗.๘	๓๔๑	๑๐๐
๔. ระดับการศึกษา						
ประถมศึกษา	๑๘	๕.๓	๒๑	๖.๒	๓๙	๑๑.๒
มัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า	๔๐	๑๑.๘	๔๖	๑๓.๖	๘๖	๒๕.๕
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	๕๑	๑๔.๙	๗๓	๒๑.๕	๑๒๔	๓๖.๔
ปริญญาตรี	๒๐	๕.๘	๔๓	๑๒.๗	๖๓	๑๘.๖
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๕	๔.๔	๑๓	๓.๘	๒๘	๘.๔
รวม	๑๔๔	๔๒.๒	๑๙๗	๕๗.๘	๓๔๑	๑๐๐

๕. อาชีพ

นักเรียน/นักศึกษา	๖	๑.๙	๙	๒.๖	๑๕	๔.๕
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	๔๕	๑๓.๒	๕๒	๑๕.๒	๙๗	๒๘.๔
รับราชการ	๑๘	๕.๔	๑๕	๔.๔	๓๓	๙.๘
รัฐวิสาหกิจ	๑๔	๔.๒	๑๕	๔.๕	๓๐	๘.๗
พนักงานบริษัท/โรงงาน	๓๕	๑๐.๒	๗๗	๒๒.๗	๑๑๒	๓๒.๙
รับจ้างทั่วไป	๒๕	๗.๓	๒๙	๘.๔	๕๔	๑๕.๗
รวม	๑๔๔	๔๒.๒	๑๙๗	๕๗.๘	๓๔๑	๑๐๐

๖. รายได้

ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๔	๑.๒	๔	๑.๓	๙	๒.๕
๑๐,๐๐๑ – ๒๐,๐๐๐ บาท	๒๑	๖.๓	๓๘	๑๑.๒	๖๐	๑๗.๕
๒๐,๐๐๑ – ๓๐,๐๐๐ บาท	๖๓	๑๘.๕	๙๗	๒๘.๓	๑๖๐	๔๖.๘
๓๐,๐๐๑ – ๔๐,๐๐๐ บาท	๒๖	๗.๖	๓๗	๑๐.๘	๖๓	๑๘.๔
๔๐,๐๐๑ – ๕๐,๐๐๐ บาท	๑๖	๔.๗	๑๓	๓.๘	๒๙	๘.๕
มากกว่า ๕๐,๐๐๑ บาท	๑๓	๓.๙	๘	๒.๔	๒๑	๖.๓
รวม	๑๔๔	๔๒.๒	๑๙๗	๕๗.๘	๓๔๑	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนร้อยละปัจจัยส่วนบุคคลของพุทธศาสนิกชนวัดบางนา นอก สามารถอธิบายในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

๑. พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนา นอก ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๙๗ คน ร้อยละ ๕๗.๘ รองลงมา คือ เพศชาย จำนวน ๑๔๔ คน ร้อยละ ๔๒.๒ ตามลำดับ

๒. พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนา นอก ส่วนใหญ่อายุ ๒๑-๓๕ ปี ร้อยละ ๓๕.๔ รองลงมาคือ อายุ ๓๖-๔๕ ปี ร้อยละ ๒๗.๖ อายุ ๔๖-๖๐ ปี ร้อยละ ๑๙.๓ อายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ร้อยละ ๙.๑ และ อายุ ๑๕-๒๐ ปี ร้อยละ ๘.๖ ตามลำดับ

๓. พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนา นอก ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๔ รองลงมาคือ หย่าร้าง ร้อยละ ๒๕.๒ และมีสถานภาพโสด ร้อยละ ๑๙.๔ ตามลำดับ

๔. พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนา นอก ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษา มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. ร้อยละ ๓๖.๔ รองลงมาเป็นระดับประถมศึกษา ร้อยละ ๓๑.๒ ระดับปริญญาตรี ร้อยละ ๑๒.๖ มัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า ร้อยละ ๑๑.๕ และสูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ ๘.๔ ตามลำดับ

๕. พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนานอก ส่วนใหญ่เป็นพนักงานบริษัท/โรงงาน ร้อยละ ๓๒.๙ รองลงมามีอาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ ๒๘.๔ รับจ้างทั่วไป ร้อยละ ๑๕.๗ ราชการ ร้อยละ ๙.๘ รัฐวิสาหกิจ ร้อยละ ๘.๗ และ นักเรียน/นักศึกษา ร้อยละ ๔.๕ ตามลำดับ

๖. พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนานอก ส่วนใหญ่มีรายได้ ๒๐,๐๐๑ – ๓๐,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๔๖.๘ รองลงมา มีรายได้ ๓๐,๐๐๑ – ๔๐,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๑๘.๔ มีรายได้ ๑๐,๐๐๑ – ๒๐,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๑๗.๕ มีรายได้ ๔๐,๐๐๑ – ๕๐,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๘.๕ มีรายได้มากกว่า ๕๐,๐๐๑ บาท ร้อยละ ๖.๓ และมีรายได้ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๒.๕ ตามลำดับ

๔.๒ แสดงจำนวนและค่าร้อยละของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก

ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามปิด (Closed-ended Question) เพื่อวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่าง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒ แสดงจำนวนและค่าร้อยละของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก

ข้อ	ข้อความ	ถูก	ผิด	รวม
๑.	ทานมัย หมายถึง การทำบุญด้วยการบริจาคทาน	๓๓๑	๑๐	๓๔๑
		(๘๕.๙)	(๑๔.๑)	(๑๐๐.๐)
๒ .	การให้ทานด้วยเงิน เป็นการให้ทานที่ดีที่สุดตามหลักพุทธศาสนา	๒๘๐	๖๑	๓๔๑
		(๘๒.๑)	(๑๗.๙)	(๑๐๐.๐)
๓ .	ทานมัย มี ๓ อย่าง คือ อามิสทาน ธรรมทาน และ อภัยทาน	๓๔๑	๐	๓๔๑
		(๑๐๐)	(๐)	(๑๐๐.๐)
๔ .	ภาวนามัย หมายถึง การทำบุญด้วยการเจริญภavana ฝึกอบรมจิตใจ	๓๒๐	๒๑	๓๔๑
		(๙๓.๘)	(๖.๒)	(๑๐๐.๐)
๕ .	การบริจาคเงินสร้างวัด ดีกว่าการทำทานประเภทอื่นๆ	๓๓๔	๗	๓๔๑
		(๙๗.๙)	(๒.๑)	(๑๐๐.๐)
๖.	การใส่บาตร จะได้บุญมากต้องมี คุณประกอบ ๒ อย่าง คือ สิ่งของที่ใส่บาตรต้องบริสุทธิ์ และพระที่รับบาตรต้องบริสุทธิ์	๓๑๕	๒๖	๓๔๑
		(๙๒.๔)	(๗.๖)	(๑๐๐.๐)

ข้อ	ข้อความ	ถูก	ผิด	รวม
๗.	อภัยนมนัน ได้แก่ การอ่อนน้อมแก่ผู้ที่ควรอ่อนน้อม	๓๑๗	๒๔	๓๔๑
		(๙๓.๐)	(๗.๐)	(๑๐๐.๐)
๘.	หากท่านทำบุญด้วยการความสะอาดวัด ถือเป็นเวรยาวัจจมัย (บุญสำเร็จด้วยการชวนช่วยเหลือผู้อื่น)	๓๑๖	๒๕	๓๔๑
		(๙๒.๗)	(๗.๓)	(๑๐๐.๐)
๙.	ธัมมัสสวนมัย ได้แก่ การอ่านหนังสือธรรมะ	๒๘๗	๕๔	๓๔๑
		(๘๘.๙)	(๑๔.๑)	(๑๐๐.๐)
๑๐.	ธัมมเทศนามัย ได้แก่ การแสดงธรรมหรือสอนธรรม	๒๙๙	๔๒	๓๔๑
		(๘๗.๗)	(๑๒.๓)	(๑๐๐.๐)
๑๑.	ทิวรรุชกรรม ได้แก่ การมีความเห็นชอบ เชื่อในเรื่องกรรม การเวียนว่ายตายเกิด ตามหลักพุทธศาสนา	๓๐๐	๔๑	๓๔๑
		(๘๘.๐)	(๑๒.๐)	(๑๐๐.๐)
๑๒.	การให้น้ำใจต่อกันเป็นธรรมทาน	๓๔๑	๐	๓๔๑
		(๑๐๐)	(๐)	(๑๐๐.๐)
๑๓.	การที่ท่านสวดมนต์ก่อนนอน แผ่ส่วนกุศลอุทิศบุญภาวนาให้เป็นสุข เป็นภาวนามัย	๓๐๙	๓๒	๓๔๑
		(๙๐.๖)	(๙.๔)	(๑๐๐.๐)
๑๔.	การที่ท่านใส่บาตรทุกเช้า เป็นอามิสทาน	๓๔๑	๐	๓๔๑
		(๑๐๐)	(๐)	(๑๐๐.๐)
๑๕.	การให้ทานด้วยการสอนหรือแสดงธรรม เป็นการให้ทานที่ดีกว่าการบริจาคเงิน	๓๔๑	๐	๓๔๑
		(๑๐๐)	(๐)	(๑๐๐.๐)
๑๖.	การที่ท่านไม่ดื่มเหล้า เป็นศีลมัย	๓๔๑	๐	๓๔๑
		(๑๐๐)	(๐)	(๑๐๐.๐)
๑๗.	การให้อภัยไม่ถือโทษโกรธกัน ไม่พยาบาท หรือเอาโทษผู้ที่คิดร้ายต่อตนเป็นอภัยทาน	๓๔๑	๐	๓๔๑
		(๑๐๐)	(๐)	(๑๐๐.๐)
๑๘.	คนที่พูดโกหก คำหยาบ ถือว่าผิดศีล	๓๔๑	๐	๓๔๑
		(๑๐๐)	(๐)	(๑๐๐.๐)
๑๙.	บุญกิริยาวัตร ๓ คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ	๓๓๙	๒	๓๔๑
		(๙๙.๔)	(๐.๖)	(๑๐๐.๐)

ข้อ	ข้อความ	ถูก	ผิด	รวม
๒๐.	ศีลมัย หมายถึง การทำบุญด้วยการรักษาศีล ประพฤติดุปฏิบัติดีมีระเบียบวินัย	๓๔๑	๐	๓๔๑
		(๑๐๐)	(๐)	(๑๐๐.๐)

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ข้อที่น่าสนใจ คือพุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ในข้อที่ ๓ ทานมัย มี ๓ อย่าง คือ อามิสทาน ธรรมทาน และอภัยทาน ข้อที่ ๑๒ การให้น้ำใจต่อกันเป็นธรรมทาน ข้อที่ ๑๔ การที่ท่านใส่บาตรทุกเช้า เป็นอามิสทาน ข้อที่ ๑๕ การให้ทานด้วยการสอนหรือแสดงธรรม เป็นการให้ทานที่ดีกว่าการบริจาคเงิน ข้อที่ ๑๖ การที่ท่านไม่ดื่มเหล้า เป็นศีลมัย ข้อที่ ๑๗ การให้อภัยไม่ถือโทษโกรธกัน ไม่พยาบาท หรือเอาโทษผู้ที่คิดร้ายต่อตนเป็นอภัยทาน ข้อที่ ๑๘ คนที่พูดโกหก คำหยาบ ถือว่าผิดศีล และข้อที่ ๒๐ ศีลมัย หมายถึง การทำบุญด้วยการรักษาศีล ประพฤติดุปฏิบัติดีมีระเบียบวินัย มีผู้ตอบถูกทั้งหมด ๓๔๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐

และที่ตอบผิดมากที่สุดคือ ข้อ ๒ การให้ทานด้วยเงิน เป็นการให้ทานที่ดีที่สุดตามหลักพุทธศาสนา ตอบผิดร้อยละ ๑๗.๙ และตอบถูกคิดเป็นร้อยละ ๘๒.๑ และข้อที่ ๙ อดมัสสวนมัย ได้แก่ การอ่านหนังสือธรรมะ ตอบผิดร้อยละ ๑๕.๘ และตอบถูก ๘๔.๒ เป็นต้น

๔.๓ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ ๒ เพื่อศึกษาการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ตามแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๓ ด้าน คือ ๑) การให้ทาน ๒) การรักษาศีล และ ๓) การเจริญภาวนา แล้วปรากฏผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓ แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค โดยภาพรวม

(n= ๓๔๑)

การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน	ระดับการปฏิบัติ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑ การให้ทาน	๔.๔๑	๐.๕๙	มาก
๒ การรักษาศีล	๔.๓๗	๐.๗๗	มาก
๓ การเจริญภาวนา	๔.๒๐	๐.๗๕	มาก
รวม	๔.๓๓	๐.๗๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนานอก มีระดับการปฏิบัติ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๓๓$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่าพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก มีระดับการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยได้ดังนี้ คือ ด้านการให้ทาน ($\bar{X} = ๔.๔๑$) ด้านการรักษาศีล ($\bar{X} = ๔.๓๗$) และด้านการเจริญภาวนา ($\bar{X} = ๔.๒๐$) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๔ แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการปฏิบัติบุญ กิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก ด้านการให้ทาน

(n= ๓๔๑)

ด้านการให้ทาน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑ ท่านบริจาคเงิน สิ่งของ กำลังกาย ช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเต็มที่	๔.๔๓	๐.๖๐	มาก
๒ ท่านร่วมทอดกฐิน ทอดผ้าป่า	๔.๐๗	๐.๕๒	มาก
๓ ท่านทำบุญตักบาตร ถวายสังฆทานเป็นประจำ	๔.๓๓	๐.๖๗	มาก
๔ ท่านคอยแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการทำบุญแก่ผู้อื่น	๔.๕๘	๐.๕๖	มากที่สุด
๕ ท่านสามารถให้อภัยคนที่ทำให้ท่านเดือดร้อนเสียใจได้	๔.๕๒	๐.๖๒	มากที่สุด
๖ ท่านให้ความร่วมมือในการทำงานกับชุมชน สังคมที่ท่านอยู่	๔.๕๓	๐.๕๘	มากที่สุด
รวม	๔.๔๑	๐.๕๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนานอก มีระดับการปฏิบัติ ด้านการให้ทาน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๔๑$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่าพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก มีระดับการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน อยู่ในระดับมากที่สุดและมาก ตามลำดับ ซึ่งอธิบายได้ว่า พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก จะคอยแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการทำบุญให้แกผู้อื่น ให้ความร่วมมือในการทำงานกับชุมชน สังคมที่ท่านอยู่ สามารถให้อภัยคนที่ทำให้ท่านเดือดร้อนเสียใจได้ บริจาคเงิน สิ่งของ กำลังกาย ช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเต็มที่ ทำบุญตักบาตร ถวายสังฆทานเป็นประจำ และร่วมทอดกฐิน ทอดผ้าป่าตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๕ แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการปฏิบัติบุญ
กิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ด้านการรักษาศีล

(n= ๓๔๑)

ด้านการรักษาศีล		ระดับการปฏิบัติ		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ท่านมีความเมตตากรุณา ไม่ทำร้ายหรือทำลายผู้อื่น หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน	๔.๔๖	๐.๗๑	มาก
๒	ท่านรู้สึกละอายต่อบาป ที่นำสิ่งของ ของผู้อื่นมาเป็นของตน	๔.๔๒	๐.๗๔	มาก
๓	ท่านไม่นอกใจคู่ครองหรือแย่งชิงคู่ครองของคนอื่นมาเป็นของท่าน	๔.๔๙	๐.๖๕	มาก
๔	ท่านไม่พูดโกหก หรือดิฉินินทาให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย	๔.๓๗	๐.๗๒	มาก
๕	ท่านไม่บริโภคสิ่งที่มีนเมา หรือยาเสพติด	๔.๑๒	๐.๘๙	
๖	ท่านพยายามฝึกอบรมให้ตนเองมีสติในการกระทำความต่าง ๆ	๔.๑๙	๐.๘๙	มาก
รวม		๔.๓๗	๐.๗๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาค มีระดับการปฏิบัติด้านการรักษาศีล โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๓๗$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า ไม่นอกใจคู่ครองหรือแย่งชิงคู่ครองของคนอื่นมาเป็นของท่าน มีความเมตตากรุณา ไม่ทำร้ายหรือทำลายผู้อื่น หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน รู้สึกละอายต่อบาป ไม่นำสิ่งของ ของผู้อื่นมาเป็นของตน ไม่พูดโกหก หรือดิฉินินทาให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย พยายามฝึกอบรมให้ตนเองมีสติในการกระทำความต่าง ๆ และไม่บริโภคสิ่งที่มีนเมา หรือยาเสพติดตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๖ แสดงคะแนนค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลการปฏิบัติบุญ
กิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ด้านการเจริญภาวนา

(n= ๓๔๑)

ด้านการเจริญภาวนา		ระดับการปฏิบัติ		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ท่านไหว้พระสวดมนต์ก่อนเข้านอน	๔.๐๘	๐.๘๕	มาก
๒	ท่านปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา	๔.๑๙	๐.๕๖	มาก
๓	ท่านได้ฝึกสมาธิ ฝึกจิตให้สงบตามหลักของพระพุทธศาสนา	๔.๒๓	๐.๕๙	มาก
๔	ท่านนำการทำสมาธิและการฝึกสติทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน	๔.๑๒	๐.๘๙	มาก
๕	ท่านเข้าร่วมกิจกรรมเมื่อทางวัดจัดปฏิบัติธรรมรักษาศีลอุโบสถ	๔.๓๗	๐.๗๒	มาก
๖	ท่านมีการอบรมตนและศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาตนเอง	๔.๑๙	๐.๘๙	มาก
รวม		๔.๒๐	๐.๗๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาค มีระดับการปฏิบัติด้านการเจริญภาวนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๒๐) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า เข้าร่วมกิจกรรมเมื่อทางวัดจัดปฏิบัติธรรมรักษาศีลอุโบสถ ได้ฝึกสมาธิ ฝึกจิตให้สงบตามหลักของพระพุทธศาสนา มีการอบรมตนและศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา นำการทำสมาธิและการฝึกสติทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และไหว้พระสวดมนต์ก่อนเข้านอนตามลำดับ

๔.๔ ผลการทดสอบสมมติฐานการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาคที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค การทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์หาความแตกต่างระหว่างตัวแปร จำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยการทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) เมื่อพบว่ามี ความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ตามสมมติฐานตามรายละเอียดในตาราง ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนานอกที่มีเพศต่างกัน มีระดับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ แสดงผลเปรียบเทียบการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก จำแนกตามเพศ (n= ๓๔๑)

การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของ พุทธศาสนิกชน	เพศ				t	Sig.
	ชาย		หญิง			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
ด้านการให้ทาน	๔.๓๙	๐.๕๕	๔.๔๙	๐.๔๘	-๐.๘๕๓	๐.๓๙๕
ด้านการรักษาศีล	๔.๔๖	๐.๕๑	๔.๓๙	๐.๖๑	๐.๖๒๒	๐.๕๓๕
ด้านการเจริญภาวนา	๔.๕๖	๐.๔๙	๔.๔๑	๐.๕๗	๑.๔๕๕	๐.๑๔๘
รวม	๔.๔๗	๐.๕๑	๔.๔๓	๐.๕๕	๐.๔๐๘	๐.๓๕๙

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนานอก เพศต่างกัน มีระดับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก มีระดับการปฏิบัติ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนานอก ที่มีเพศต่างกัน มีระดับการปฏิบัติ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคที่มีอายุต่างกัน มีระดับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนา นอก แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๘ แสดงผลเปรียบเทียบการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค แตกต่างกัน จำแนกตามอายุ (n= ๓๔๑)

การปฏิบัติบุญกิริยา วัตถุของ พุทธศาสนิกชน	อายุ										F	Sig.
	๑๕-๒๐ ปี		๒๑-๓๕ ปี		๓๖-๔๕ ปี		๔๖-๖๐ ปี		๖๑ ปีขึ้นไป			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
ด้านการให้ทาน	๔.๕๐	๐.๔๕	๔.๕๖	๐.๕๒	๔.๓๔	๐.๔๗	๔.๔๖	๐.๔๔	๔.๓๐	๐.๔๖	๒.๗๘๔	๐.๔๙๓
ด้านการรักษาศีล	๔.๓๒	๐.๔๘	๔.๓๗	๐.๕๐	๔.๒๖	๐.๕๔	๔.๓๖	๐.๕๔	๔.๒๖	๐.๕๕	๐.๘๘๒	๐.๔๙๓
ด้านการเจริญภาวนา	๔.๒๒	๐.๕๙	๔.๒๑	๐.๕๖	๔.๐๙	๐.๕๙	๔.๒๕	๐.๖๔	๔.๐๒	๐.๖๔	๒.๑๔๔	๐.๐๖๐*
รวม	๔.๓๕	๐.๕๑	๔.๓๒	๐.๕๓	๔.๒๗	๐.๕๕	๔.๒๘	๐.๕๖	๔.๑๔	๐.๕๖	๑.๔๖๘	๐.๕๐

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคที่มีอายุต่างกัน มีระดับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุ โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าพุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกัน มีระดับการปฏิบัติต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค แตกต่างกัน ในด้านการเจริญภาวนา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับด้านอื่นๆ พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่าง มีระดับการปฏิบัติไม่ต่างกัน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ตามระดับการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ด้านทาน จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Different: LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๙

ตารางที่ ๔.๙ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ด้านการเจริญภาวนา จำแนกตามอายุ (n= ๓๔๑)

อายุ	$\bar{x}$	อายุ				
		๑๕-๒๐ ปี	๒๑-๓๕ ปี	๓๖-๔๕ ปี	๔๖-๖๐ ปี	๖๑ ปีขึ้นไป
		๔.๒๒	๔.๒๑	๔.๐๙	๔.๒๕	๔.๐๒
๑๕-๒๐ ปี	๔.๒๒	-	-๐.๓	๐.๑๔	๐.๑๖	๐.๑๑
๒๑-๓๕ ปี	๔.๒๑	-	-	๐.๑๗	๐.๑๘	๐.๒๑
๓๖-๔๕ ปี	๔.๐๙	-	-	-	๐.๐๒	๐.๒๙
๔๖-๖๐ ปี	๔.๒๕	-	-	-	-	๐.๓๔*
๖๑ ปีขึ้นไป	๔.๐๒	-	-	-	-	-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ ๔๖-๖๐ ปี มีระดับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุ ด้านการเจริญภาวนา ในระดับการปฏิบัติสูงกว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ ๑๕-๒๐ ปี และพุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ ๔๖-๖๐ ปี มีระดับการปฏิบัติสูงกว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ ๑๕-๒๐ ปี อย่างมีนัย สำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๓ พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนานอก ที่มีสถานภาพต่างกัน มีระดับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงผลเปรียบเทียบการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก แตกต่างกัน จำแนกตามสถานภาพ

(n= ๓๔๑)

การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของ พุทธศาสนิกชน	สถานภาพ								F	Sig.
	โสด		สมรส		แยกกันอยู่		หม้าย/หย่าร้าง			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
ด้านการให้ทาน	๓.๗๒	๐.๖๗	๓.๖๔	๐.๖๔	๓.๗๔	๐.๖๘	๓.๕๑	๐.๙๐	๐.๕๖๗	๐.๖๓๗
ด้านการรักษาศีล	๓.๘๑	๐.๗๘	๓.๗๔	๐.๗๑	๓.๘๔	๐.๗๔	๓.๘๓	๐.๙๙	๐.๒๙๐	๐.๘๓๒
ด้านการเจริญภาวนา	๓.๘๓	๐.๗๒	๓.๗๒	๐.๖๙	๓.๙๘	๐.๕๙	๓.๖๘	๑.๖๑	๑.๑๗๕	๐.๓๒๐
รวม	๓.๗๙	๐.๗๒	๓.๗๐	๐.๖๘	๓.๘๕	๐.๖๗	๓.๖๗	๑.๑๗	๐.๖๗๗	๐.๕๙๖

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนานอกที่มีสถานภาพต่างกัน มีระดับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุ โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าพุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพต่างกัน มีระดับการปฏิบัติต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนานอก ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีระดับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงผลเปรียบเทียบการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก แตกต่างกัน จำแนกตามระดับการศึกษา (n= ๓๔๑)

การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของ พุทธศาสนิกชน	ระดับการปฏิบัติ										F	Sig.
	มัธยมศึกษา ตอนต้น		มัธยมศึกษาตอน ปลาย/ปวช.		อนุปริญญา/ปวส.		ปริญญาตรี		สูงกว่าปริญญาตรี			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
ด้านการให้ทาน	๔.๒๑	๐.๓๗	๔.๓๔	๐.๔๕	๔.๕๒	๐.๔๖	๔.๔๑	๐.๔๗	๔.๒๗	๐.๔๔	๐.๒๗๑	๐.๘๔๖*
ด้านการรักษาศีล	๔.๓๔	๐.๓๙	๔.๑๙	๐.๔๘	๔.๔๙	๐.๔๓	๔.๑๙	๐.๕๓	๔.๓๑	๐.๕๑	๐.๘๗๑	๐.๕๐๘*
ด้านการเจริญภาวนา	๔.๒๔	๐.๔๘	๔.๑๑	๐.๕๑	๔.๓๓	๐.๕๙	๔.๐๒	๐.๖๑	๓.๘๘	๐.๖๒	๐.๕๔๒	๐.๐๐๐*
รวม	๔.๒๖	๐.๔๑	๔.๒๑	๐.๔๘	๔.๔๕	๐.๔๙	๔.๒๑	๐.๕๔	๔.๑๕	๐.๕๒	๐.๖๕๕	๐.๐๐๐*

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนานอกที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุ โดยรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก แตกต่างกัน ด้านการให้ทาน ด้านการรักษาศีล และด้านการเจริญภาวนา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๕

ดังนั้น จึงได้ทำการเปรียบเทียบ ความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ โดยรวม จำแนกตามการศึกษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๒

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค โดยภาพรวม จำแนกตามระดับการศึกษา

(n= ๓๔๑)

การศึกษา	มัธยมศึกษา ตอนต้น	มัธยมปลาย/ ปวช.	อนุปริญญา/ ปวส.	ปริญญาตรี	สูงกว่า ปริญญาตรี
	$\bar{X} = ๔.๒๖$	$\bar{X} = ๔.๒๑$	$\bar{X} = ๔.๔๕$	$\bar{X} = ๔.๒๑$	$\bar{X} = ๔.๑๕$
มัธยมต้น $\bar{X} = ๔.๒๖$	-	.๑๖๐๔๔*	-.๐๔๕๕๓	.๒๕๐๓๕*	.๒๓๒๒๙*
มัธยมปลาย/ปวช. $\bar{X} = ๔.๒๑$	-	-	.๒๘๑๗๕*	.๐๔๔๙๑	.๐๗๖๘๘
อนุปริญญา/ปวส. $\bar{X} = ๔.๔๕$	-	-	-	.๖๒๐๘๗	.๔๒๘๕๕๕*
ปริญญาตรี $\bar{X} = ๔.๒๑$	-	-	-	-	.๐๓๒๗๘
สูงกว่าปริญญาตรี $\bar{X} = ๔.๑๕$	-	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคที่เป็นนักเรียนมัธยมต้น มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค โดยภาพรวม แตกต่างจากนักเรียนมัธยมปลาย ปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี

พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคที่เป็นนักเรียนมัธยมปลาย มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค โดยรวมแตกต่างจากนักเรียนในระดับอนุปริญญา/ปวส.

พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคที่เป็นนักเรียนในระดับอนุปริญญา/ปวส. มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค โดยรวมแตกต่างจากนักศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี นอกจากนั้นพุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาค มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน :
ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ด้านการให้ทาน จำแนกตามระดับการศึกษา

(n= ๓๔๑)

การศึกษา	มัธยมศึกษา ตอนต้น	มัธยมปลาย/ ปวช.	อนุปริญญา/ ปวส.	ปริญญาตรี	สูงกว่า ปริญญาตรี
	$\bar{X} = ๔.๒๖$	$\bar{X} = ๔.๒๑$	$\bar{X} = ๔.๔๕$	$\bar{X} = ๔.๒๑$	$\bar{X} = ๔.๑๕$
มัธยมต้น $\bar{X} = ๔.๒๖$	-	.๑๐๓๓๓๓	-.๐๔๕๕๔๘	.๑๓๓๓๒๖*	.๒๖๔๕๗*
มัธยมปลาย/ปวช. $\bar{X} = ๔.๒๑$	-	-	.๑๔๘๘๘๑	.๐๒๙๙๙๒	.๑๖๑๒๓
อนุปริญญา/ปวส. $\bar{X} = ๔.๔๕$	-	-	-	.๐๗๘๗๓*	.๓๑๐๐๔*
ปริญญาตรี $\bar{X} = ๔.๒๑$	-	-	-	-	.๑๓๑๓๑๑
สูงกว่าปริญญาตรี $\bar{X} = ๔.๑๕$	-	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคที่เป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค โดยภาพรวม แตกต่างจากพุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี

พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคที่เรียนอยู่ในระดับอนุปริญญา/ปวส. มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค แตกต่างจากนักศึกษาระดับปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี นอกจากนั้นพุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาค มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน :
ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ด้านการรักษาศีล จำแนกตามระดับการศึกษา

(n= ๓๔๑)

การศึกษา	มัธยมต้น	มัธยมปลาย/ ปวช.	อนุปริญญา/ ปวส.	ปริญญาตรี	สูงกว่า ปริญญาตรี
	$\bar{X} = ๔.๔๔$	$\bar{X} = ๔.๒๘$	$\bar{X} = ๔.๕๐$	$\bar{X} = ๔.๒๔$	$\bar{X} = ๔.๒๑$
มัธยมต้น $\bar{X} = ๔.๔๔$	-	.๑๗๖๖๔*	-.๐๖๒๘๖	.๒๑๑๑๓*	.๐๗๐๖๘
มัธยมปลาย/ปวช. $\bar{X} = ๔.๒๘$	-	-	.๒๓๙๕๐*	.๐๓๕๑๙	-.๑๐๕๙๖
อนุปริญญา/ปวส. $\bar{X} = ๔.๕๐$	-	-	-	.๒๗๔๖๙*	.๑๓๓๕๔
ปริญญาตรี $\bar{X} = ๔.๒๔$	-	-	-	-	-.๑๔๑๑๕
สูงกว่าปริญญาตรี $\bar{X} = ๔.๒๑$	-	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคที่เป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค แตกต่างจากพุทธศาสนิกชนที่เป็นนักศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.และปริญญาตรี

พุทธศาสนิกชนวัดบางนาคที่เรียนอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค แตกต่างจากพุทธศาสนิกชนที่เป็นนักเรียนระดับอนุปริญญา/ปวส.

พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคที่เรียนอยู่ในระดับอนุปริญญา/ปวส. มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค แตกต่างจากพุทธศาสนิกชนที่เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี นอกจากนั้นพุทธศาสนิกชนวัดบางนาค มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน :
ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ด้านการเจริญภาวนา จำแนกตามระดับการศึกษา
(n= ๓๔๑)

การศึกษา	มัธยมต้น	มัธยมปลาย/ ปวช.	อนุปริญญา/ ปวส.	ปริญญาตรี	สูงกว่า ปริญญาตรี
	$\bar{X} = ๔.๔๔$	$\bar{X} = ๔.๒๘$	$\bar{X} = ๔.๕๐$	$\bar{X} = ๔.๒๔$	$\bar{X} = ๔.๒๑$
มัธยมต้น $\bar{X} = ๔.๔๔$	-	.๒๐๑๓๔*	-.๐๕๗๙๖	.๒๗๐๙๗*	.๗๕๒๔๒*
มัธยมปลาย/ปวช. $\bar{X} = ๔.๒๘$	-	-	.๒๕๙๓๐*	.๐๖๙๖๒	.๑๕๑๐๘
อนุปริญญา/ปวส. $\bar{X} = ๔.๕๐$	-	-	-	.๓๒๘๙๓*	.๔๑๐๓๘*
ปริญญาตรี $\bar{X} = ๔.๒๔$	-	-	-	-	.๐๘๑๔๕
สูงกว่าปริญญาตรี $\bar{X} = ๔.๒๑$	-	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคที่เป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค แตกต่างจากพุทธศาสนิกชนที่เป็นนักศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. ปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี

พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคที่เรียนอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค แตกต่างจาก พุทธศาสนิกชนที่เป็นนักเรียนระดับอนุปริญญา/ปวส.

พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคที่เรียนอยู่ในระดับอนุปริญญา/ปวส. มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค แตกต่างจากพุทธศาสนิกชนที่เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี

นอกจากนั้นพุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาค มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนารนอก แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงผลเปรียบเทียบพุทธศาสนิกชนที่มีอาชีพต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนารนอก จำแนกตามอาชีพ

(n= ๓๔๑)

การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุ ของพุทธศาสนิกชน	อาชีพ												F	Sig.
	นักเรียน/ นักศึกษา		รับราชการ		รัฐวิสาหกิจ		พนักงานบริษัท/ โรงงาน		ค้าขาย/ธุรกิจ ส่วนตัว		รับจ้างทั่วไป			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
ด้านการให้ทาน	๔.๒๒	๐.๕๙	๔.๑๔	๐.๕๔	๔.๐๗	๐.๕๘	๔.๑๙	๐.๖๓	๔.๑๓	๐.๖๓	๓.๘๙	๐.๙๑	๐.๘๖๓	๐.๕๒๕
ด้านการรักษาศีล	๔.๓๕	๐.๔๙	๔.๒๐	๐.๕๒	๔.๒๙	๐.๔๘	๔.๔๓	๐.๔๔	๔.๒๓	๐.๕๖	๔.๐๗	๐.๘๒	๑.๔๔๕	๐.๒๐๗
ด้านการเจริญภาวนา	๔.๕๑	๐.๔๕	๔.๔๒	๐.๔๕	๔.๔๐	๐.๔๒	๔.๔๓	๐.๔๒	๔.๕๐	๐.๕๑	๔.๒๐	๐.๗๗	๑.๐๒๒	๐.๔๐๕
รวม	๔.๓๖	๐.๔๙	๔.๒๖	๐.๔๘	๔.๒๕	๐.๔๘	๔.๓๕	๐.๔๘	๔.๒๙	๐.๕๕	๔.๐๕	๐.๘๒	๑.๑๑๙	๐.๓๖๘

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนารนอก โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๖ พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศีกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนารอก แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงผลเปรียบเทียบพุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศีกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัด บางนารอก จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

(n= ๓๔๑)

การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุ ของพุทธศาสนิกชน	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน												F	Sig.
	ต่ำกว่า		๑๐,๐๐๑ –		๒๐,๐๐๑ –		๓๐,๐๐๑ –		๔๐,๐๐๑ –		มากกว่า ๕๐,๐๐๑			
	๑๐,๐๐๐ บาท		๒๐,๐๐๐ บาท		๓๐,๐๐๐ บาท		๔๐,๐๐๐ บาท		๕๐,๐๐๐ บาท		บาท			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
ด้านการให้ทาน	๔.๒๒	๐.๕๙	๔.๑๔	๐.๕๔	๔.๐๗	๐.๕๘	๔.๑๙	๐.๖๓	๔.๑๓	๐.๖๓	๓.๘๙	๐.๙๑	๐.๘๖๓	๐.๕๒๕
ด้านการรักษาศีล	๔.๓๕	๐.๔๙	๔.๒๐	๐.๕๒	๔.๒๙	๐.๔๘	๔.๔๓	๐.๔๔	๔.๒๓	๐.๕๖	๔.๐๗	๐.๘๒	๑.๔๔๕	๐.๒๐๗
ด้านการเจริญภาวนา	๔.๕๑	๐.๔๕	๔.๔๒	๐.๔๕	๔.๔๐	๐.๔๒	๔.๔๓	๐.๔๒	๔.๕๐	๐.๕๑	๔.๒๐	๐.๗๗	๑.๐๒๒	๐.๔๐๕
รวม	๔.๓๖	๐.๔๙	๔.๒๖	๐.๔๘	๔.๒๕	๐.๔๘	๔.๓๕	๐.๔๘	๔.๒๙	๐.๕๕	๔.๐๕	๐.๘๒	๑.๑๑๙	๐.๓๖๘

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศีกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนารอก โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ ๔.๑๘ แสดงสรุปผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย

ตัวแปรอิสระ	ผลการทดสอบ	
	ยอมรับสมมติฐาน	ปฏิเสธสมมติฐาน
ปัจจัยส่วนบุคคล	การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก	
เพศ		✓
อายุ		✓
สถานภาพ		✓
ระดับการศึกษา	✓	
อาชีพ		✓
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน		

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก แตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพุทธศาสนิกชนที่มีเพศ อายุ สถานภาพ ต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณีพุทธศาสนิกชนวัดบางนาค มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุตามคัมภีร์พุทธศาสนา เพื่อศึกษาการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค และเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขในเรื่องการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) จากกลุ่มเป้าหมาย คือ พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค จำนวน ๓๔๑ คน

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สำหรับแบบสอบถามมาตรวัดประเมินค่า ๕ ระดับ และเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย สถิติแจกแจงแบบทีชนิดที่เป็นอิสระจากกัน (t-dependent) และสถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม (Analysis of Covariance: ANOVA) ถ้าปรากฏนัยสำคัญทางสถิติจะทดสอบค่าความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Different: LSD) ส่วนข้อคำถามปลายเปิดวิเคราะห์โดยเทคนิคการวิเคราะห์ เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษา การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษากรณีพุทธศาสนิกชนวัดบางนาค สามารถสรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีผลการวิเคราะห์ ดังนี้

๑. เพศ จากการศึกษาพบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๙๗ คน ร้อยละ ๕๗.๘ เพศชาย จำนวน ๑๔๔ คน ร้อยละ ๔๒.๒

๒. **อายุ** จากการศึกษาพบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคอกผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อายุ ๒๑-๓๕ ปี ร้อยละ ๓๕.๔ รองลงมาคือ อายุ ๓๖-๔๕ ปี ร้อยละ ๒๗.๖ อายุ ๔๖-๖๐ ปี ร้อยละ ๑๙.๓ อายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ร้อยละ ๙.๑ และ อายุ ๑๕-๒๐ ปี ร้อยละ ๘.๖

๓. **สถานภาพครอบครัว** จากการศึกษาพบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคอก ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส ร้อยละ ๕๔.๔ รองลงมาคือ หย่าร้าง ร้อยละ ๒๕.๒ และมีสถานภาพโสด ร้อยละ ๑๙.๔

๔. **ระดับการศึกษา** จากการศึกษาพบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคอก ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษา มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. ร้อยละ ๓๖.๔ รองลงมาเป็นระดับประถมศึกษา ร้อยละ ๓๑.๒ ระดับปริญญาตรี ร้อยละ ๑๒.๖ มัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า ร้อยละ ๑๑.๕ และสูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ ๘.๔

๕. **อาชีพ** จากการศึกษาพบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคอก ส่วนใหญ่เป็นพนักงานบริษัท/โรงงาน ร้อยละ ๓๒.๙ รองลงมามีอาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ ๒๘.๔ รับจ้างทั่วไป ร้อยละ ๑๕.๗ รับราชการ ร้อยละ ๙.๘ รัฐวิสาหกิจ ร้อยละ ๘.๗ และ นักเรียน/นักศึกษา ร้อยละ ๔.๕

๖. **รายได้เฉลี่ยต่อเดือน** จากการศึกษาพบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคอกผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้ ๒๐,๐๐๑ - ๓๐,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๔๖.๘ รองลงมา มีรายได้ ๓๐,๐๐๑ - ๔๐,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๑๘.๔ มีรายได้ ๑๐,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๑๗.๕ มีรายได้ ๔๐,๐๐๑ - ๕๐,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๘.๕ มีรายได้มากกว่า ๕๐,๐๐๑ บาท ร้อยละ ๖.๓ และมีรายได้ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๒.๕

๕.๑.๒ ผลแสดงจำนวนและค่าร้อยละของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชนวัดบางนาคอก

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชนวัดบางนาคอก พบว่าพุทธศาสนิกชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชนวัดบางนาคอก ในข้อที่ ๓ ทานมัย มี ๓ อย่าง คือ อามิสทาน ธรรมทาน และอภัยทาน ข้อที่ ๑๒ การให้น้ำใจต่อกันเป็นธรรมทาน ข้อที่ ๑๔ การที่ทานใส่บาตรทุกเช้า เป็นอามิสทาน ข้อที่ ๑๕ การให้ทานด้วยการสอนหรือแสดงธรรม เป็นการให้ทานที่ดีกว่าการบริจาคเงิน ข้อที่ ๑๖ การที่ทานไม่ดื่มเหล้า เป็นศีลมัย ข้อที่ ๑๗ การให้อภัยไม่ถือโทษโกรธกัน ไม่พยายาล หรือเอาโทษผู้ที่คิดร้ายต่อตนเป็นอภัยทาน ข้อที่ ๑๘ คนที่พูดโกหก คำหยาบ ถือว่าผิดศีล และข้อที่ ๒๐ ศีลมัย หมายถึง การทำบุญด้วยการรักษาศีล ประพฤติปฏิบัติดีมีระเบียบวินัย มีผู้ตอบถูกต้องทั้งหมด ๓๔๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ และที่ตอบผิดมากที่สุดคือ ข้อ ๒ การให้ทานด้วยเงิน เป็นการให้ทานที่ดีที่สุดตามหลักพุทธศาสนา ตอบผิดร้อยละ ๑๗.๙

และตอบถูกคิดเป็นร้อยละ ๘๒.๑ และข้อที่ ๙ ธัมมัสสวนมัย ได้แก่ การอ่านหนังสือธรรมะ ตอบผิด ร้อยละ ๑๕.๘ และตอบถูก ๘๔.๒ เป็นต้น

๕.๑.๓ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ ๑ เพื่อศึกษาการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ตามแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๓ ด้าน คือ ๑) การให้ทาน ๒) การรักษาศีล และ ๓) การเจริญภาวนา แล้วปรากฏผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. โดยภาพรวม พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาค มีการปฏิบัติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๓๓$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่าพุทธศาสนิกชนวัดบางนาค มีระดับการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยได้ดังนี้ คือ ด้านการให้ทาน ($\bar{X} = ๔.๔๑$) ด้านการรักษาศีล ($\bar{X} = ๔.๓๗$) และด้านการเจริญภาวนา ($\bar{X} = ๔.๒๐$)

๒. ด้านการให้ทาน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๔๑$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่าพุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาค มีการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ในข้อดังต่อไปนี้ อยู่ในระดับมากที่สุด คือ พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค จะคอยแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการทำบุญให้แก่ผู้อื่น ($\bar{X} = ๔.๕๘$) ให้ความร่วมมือในการทำงานกับชุมชนสังคมที่ท่านอยู่ ($\bar{X} = ๔.๕๓$) สามารถให้อภัยคนที่ทำให้ท่านเดือดร้อนเสียใจได้ ($\bar{X} = ๔.๕๒$) และร่วมบริจาคเงิน สิ่งของ กำลังกาย ช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเต็มใจ ($\bar{X} = ๔.๔๓$) ทำบุญตักบาตร ถวายสังฆทานเป็นประจำ ($\bar{X} = ๔.๓๓$) และร่วมทอดกฐิน ทอดผ้าป่าตามลำดับ ($\bar{X} = ๔.๔๑$) ตามลำดับ

๓. ด้านการรักษาศีล โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๓๗$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า ไม่นอกใจคู่ครองหรือแย่งชิงคู่ครองของคนอื่นมาเป็นของท่าน ($\bar{X} = ๔.๔๙$) มีความเมตตากรุณา ไม่ทำร้ายหรือทำลายผู้อื่น หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ($\bar{X} = ๔.๔๖$) รู้สึกละอายต่อบาป ไม่นำสิ่งของ ของผู้อื่นมาเป็นของตน ($\bar{X} = ๔.๔๒$) ไม่พูดโกหก หรือดิฉินินทาให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย ($\bar{X} = ๔.๓๗$) พยายามฝึกอบรมให้ตนเองมีสติในการกระทำสิ่งต่างๆ ($\bar{X} = ๔.๑๙$) และไม่บริโภคสิ่งที่มีเมินเมา หรือยาเสพติด ($\bar{X} = ๔.๑๒$)

๔. ด้านการเจริญภาวนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๒๐$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า เข้าร่วมกิจกรรมเมื่อทางวัดจัดปฏิบัติธรรมรักษาศีลอุโบสถ ($\bar{X} = ๔.๓๗$) ได้ฝึกสมาธิ ฝึกจิตให้สงบตามหลักของพุทธศาสนา ($\bar{X} = ๔.๒๓$) มีการอบรมตนและศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาตนเอง ($\bar{X} = ๔.๑๙$) ปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของ

พระพุทธรศาสนา ($\bar{X} = ๔.๑๙$) นำการทำสมาธิและการฝึกสติทางพุทธรศาสนามาประยุกต์ใช้ใน
ชีวิตประจำวัน และให้พระสวณนงค์ก่อนเข้านอน ($\bar{X} = ๔.๐๘$)

๕.๒ ผลการเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธรศาสนิกชน : ศึกษา

เฉพาะกรณี พุทธรศาสนิกชนวัดบางนากนอกที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธรศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะ
กรณี พุทธรศาสนิกชนวัดบางนากนอก การทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์หาความแตกต่างระหว่าง
ตัวแปร จำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยการ
ทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความ
แตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ตาม
สมมติฐานตามรายละเอียด ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พุทธรศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนากนอกที่มีเพศต่างกัน มีระดับการ
ปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธรศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธรศาสนิกชนวัดบางนากนอก แตกต่าง
กัน ผลเปรียบเทียบพบว่า การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธรศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี
พุทธรศาสนิกชนวัดบางนากนอก โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อ
พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พุทธรศาสนิกชนวัดบางนากนอก ที่มีเพศต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุ
ของพุทธรศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธรศาสนิกชนวัดบางนากนอก โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ พุทธรศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนากนอก ที่มีอายุต่างกัน มีระดับการ
ปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธรศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธรศาสนิกชนวัดบางนากนอก แตกต่างกัน
ผลเปรียบเทียบพบว่า การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธรศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี
พุทธรศาสนิกชนวัดบางนากนอก มีอายุต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่ง
ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พุทธรศาสนิกชนที่มีอายุต่างกัน มี
ระดับการปฏิบัติต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธรศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธรศาสนิกชนวัด
บางนากนอก แตกต่างกัน ในด้านการเจริญภาวนา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับด้าน
อื่น ๆ พุทธรศาสนิกชน มีระดับการปฏิบัติไม่ต่างกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่าง
ของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ การปฏิบัติของพุทธรศาสนิกชน ด้านการเจริญภาวนา ในระดับการปฏิบัติสูงกว่า
ประชาชนที่มีอายุ ๑๕-๒๐ ปี และพุทธรศาสนิกชนที่มีอายุ ๔๖-๖๐ ปี มีระดับการปฏิบัติสูงกว่า
พุทธรศาสนิกชนที่มีอายุ ๑๕-๒๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๓ พุทธรศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนากนอก ที่มีสถานภาพครอบครัว
ต่างกัน มีระดับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธรศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธรศาสนิกชนวัด
บางนากนอก แตกต่างกัน ผลเปรียบเทียบพบว่า การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธรศาสนิกชน : ศึกษา

เฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๔ พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาค ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีระดับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค แตกต่างกันผลเปรียบเทียบกับว่า การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค โดยรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๕ จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค แตกต่างกัน ด้านการให้ทาน ด้านการรักษาศีล และด้านการเจริญภาวนา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๕

ด้านการให้ทาน พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคที่เรียนอยู่ในระดับอนุปริญา/ปวส. มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค แตกต่างจากนักศึกษาระดับปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี

ด้านการรักษาศีล พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคที่เรียนอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุแตกต่างจากนักศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.และปริญญาตรี ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุ แตกต่างจากนักเรียนระดับอนุปริญา/ปวส. ระดับอนุปริญา/ปวส. แตกต่างจากระดับปริญญาตรี นอกนั้นไม่แตกต่างกัน

ด้านการเจริญภาวนา พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคที่เรียนอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แตกต่างมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. ปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี นอกจากนั้นพุทธศาสนิกชนวัดบางนาค มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ ผลเปรียบเทียบพุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค จำแนกตามอาชีพ พบว่าพุทธศาสนิกชนที่มีอาชีพต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน : ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๖ ผลเปรียบเทียบพุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน พบว่าพุทธศาสนิกชนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๓ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาคอก สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

จากการวิจัยพบว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มตัวอย่างวัดบางนาคอก มีการปฏิบัติ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๓๓$) ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า พุทธศาสนิกชนวัดบางนาคอก มีระดับการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยได้ดังนี้ คือ ด้านการให้ทาน ด้านการรักษาศีล และด้านการเจริญภาวนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูธรรมธรสุนทร กวิสโร (เพ็งอาจ) ได้ศึกษาเรื่องทัศนคติต่อการถวายสังฆทานของชาวพุทธกลุ่มวัยรุ่น กรณีศึกษา วัดจรเข้ใหญ่ อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อการถวายสังฆทานโดยรวมอยู่ในระดับมาก และทราบมาก่อนถวายสังฆทานจำเป็นต้องรับศีลก่อนทุกครั้งและพบว่ากลุ่มวัยรุ่นเพศหญิงมีทัศนคติต่อการถวายสังฆทานต่ำกว่าเพศชายและพบว่าผู้มีอายุระหว่าง ๑๖-๒๐ ปี มีทัศนคติที่สูงกว่าผู้มีอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี และอายุ ๒๐ ปี ขึ้นไป สำหรับที่มีระดับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษามีทัศนคติที่สูงกว่าผู้มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา แต่ไม่พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๒. ด้านการให้ทาน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๔๑$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่าพุทธศาสนิกชนวัดบางนาคอก มีการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ในข้อดังต่อไปนี้ อยู่ในระดับมากที่สุด คือ พุทธศาสนิกชนวัดบางนาคอก จะคอยแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการทำบุญให้แก่ผู้อื่น ให้ความร่วมมือในการทำงานกับชุมชน สังคมที่ท่านอยู่ สามารถให้อภัยคนที่ทำให้ท่านเดือดร้อนเสียใจได้ และร่วมบริจาคเงิน สิ่งของ กำลังกาย ช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเต็มที่ ทำบุญตักบาตร ถวายสังฆทานเป็นประจำ และร่วมทอดกฐิน ทอดผ้าป่าตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศิริขรินทร์ ไชยนาและคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ การบำเพ็ญบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยการทำบุญเทศกาลเข้าพรรษา เช่น แห่เทียน ถวายเทียนทำบุญตักบาตรขึ้นบ้านใหม่ การสรงน้ำพระในวันสงกรานต์ การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และนักเรียนได้บำเพ็ญบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ โดยจัดอาหารให้พ่อแม่ อยู่ระดับปานกลาง พุดจาไฟระเระ อ่อนหวาน ไม่พุดเสียดสีโอ้อวด อยู่ระดับปานกลาง การงดเว้นจากเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์/บุหรี่ อยู่ระดับมาก การสวดมนต์ก่อนนอน อยู่ระดับปานกลาง การตั้งใจเล่าเรียน ขวนขวายหาความรู้ตามวิชาที่เรียน อยู่ระดับมาก ส่วนการทำบุญตักบาตรยามเช้าอยู่ระดับน้อย

๓.ด้านการรักษาศีล โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๓๗$) เมื่อพิจารณา รายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า ไม่นอกใจคู่ครองหรือแย่งชิงคู่ครองของคนอื่นมาเป็นของท่าน มีความเมตตากรุณา ไม่ทำร้ายหรือทำลายผู้อื่น หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน รู้สึกอายต่อบาป ไม่นำสิ่งของ ของผู้อื่นมาเป็นของตน) ไม่พูดโกหก หรือดิ้นนินทาให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย พยายามฝึกอบรมให้ตนเองมีสติในการกระทำสิ่งต่างๆ และไม่บริโภคสิ่งที่มีเมา หรือยาเสพติด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุณีย์ กัลป์ยะจิตร** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ การนำศีล มาใช้ในชีวิตประจำวันของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา พบว่า การนำศีล ๕ มาใช้ในชีวิตประจำวันของเยาวชน ไม่หิบบของเพื่อนเอามาเป็นของส่วนตัว แสดงให้เห็นว่าเยาวชนรักษาศีลข้อ ๒ และเยาวชนมีการพูดคำหยาบทุกวัน แสดงให้เห็นว่าเยาวชนละเลยและไม่ปฏิบัติตามศีลข้อ ๔ อายุ การศึกษา และสถานภาพการสมรสของบิดามารดา กับการนำศีล ๕ มาใช้ในชีวิตประจำวัน จากการทดสอบทางสถิติ พบว่า ความแตกต่างดังกล่าวไม่มีนัยสำคัญทางสถิติการเลี้ยงดูของบิดามารดา หรือ ผู้ปกครอง กับการนำศีล ๕ มาใช้ในชีวิตประจำวัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๔. ด้านการเจริญภาวนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๒๐$) เมื่อพิจารณา รายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า เข้าร่วมกิจกรรมเมื่อทางวัดจัดปฏิบัติธรรมรักษาศีลอุโบสถ ได้ฝึกสมาธิ ฝึกจิตให้สงบตามหลักของพุทธศาสนา มีการอบรมตนและศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา นำการทำสมาธิและการฝึกสติทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และไหว้พระสวดมนต์ก่อนเข้านอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพัชนี มานะวนิชเจริญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนคติและพฤติกรรมเกี่ยวกับบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ของพุทธศาสนิกชนไทยรุ่นใหม่: ศึกษาเฉพาะนักศึกษาชมรมพุทธศาสน์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า บุญ หมายถึง ความดีงามทั้งปวง ด้วยเจตนาบริสุทธิ์ทั้งกาย วาจาและใจ ผลของบุญ คือ สุขกาย สบายใจ และส่งผลให้ไปสู่สุคติ บุญมี ๓ หมวดหลัก ได้แก่ ทาน มัย บุญกิริยาสำเร็จด้วย การให้ทาน (ให้ผลบุญน้อย) ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล (ให้ผลบุญปานกลาง) และภาวนามัย บุญสำเร็จ ด้วยการเจริญภาวนา (ให้ผลบุญมาก) นอกจากนี้ผลบุญขึ้นอยู่กับเจตนา ศรัทธาละสัมมาทิฐิของผู้ทำบุญเป็นสำคัญ โดยสรุป บุญกิริยาวัตถุ คือ ธรรมะภาคปฏิบัติสำหรับฆราวาส ผู้ครองเรือนซึ่งสอดคล้องกับพัชนี มานะวนิชเจริญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนคติและพฤติกรรมเกี่ยวกับบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ของพุทธศาสนิกชนไทยรุ่นใหม่: ศึกษาเฉพาะนักศึกษาชมรมพุทธศาสน์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่านักศึกษากลุ่มตัวอย่างเข้าใจว่า บุญ หมายถึง การทำความดีที่ให้ผลความอึดใจ สบายใจ ทั้งยังถือว่า “การทำบุญ” เป็นสิ่งสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชีวิต กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติเชิงบวกว่า การทำบุญทำให้สังคมสงบสุข และจิตใจอึดใจ ทั้งไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า การทำบุญมักทำให้คนงมงาย กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีหลักทำบุญที่

ถูกต้องสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม เช่น การทำบุญต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ผลของบุญขึ้นอยู่กับเจตนาเป็นสำคัญ เป็นต้น ทั้งยอมรับว่าสังคมไทยมีพฤติกรรมการทำบุญที่ไม่ถูกไม่ควร เช่น การทำบุญตามกระแสห้วงผล (บุญ) เกินควร และมุ่งเน้นทางวัตถุมากไป เป็นต้น และส่วนใหญ่ยังเชื่อกฎแห่งกรรม การอุทิศส่วนกุศล อยู่ค่อนข้างมาก ส่วนพฤติกรรมการทำบุญ พบว่า กลุ่มตัวอย่างได้ทำบุญวันเกิดเป็นประจำ ทำบุญวันระลึกถึงผู้ล่วงลับ เทศกาลงานบุญ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นครั้งคราว สำหรับการตักบาตร ไปทำบุญที่วัด ปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิ และสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอนนั้น ส่วนใหญ่ได้ทำเป็นครั้งคราว การทำบุญที่กลุ่มตัวอย่าง อยากทำมากแต่ไม่เคยได้ทำ คือ การบริจาคดวงตา และร่างกาย การดูรายการธรรมะเช้าวันอาทิตย์ และเรื่องการบริจาคโลหิต

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชนวัดบางนาค มีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชนวัดบางนาค โดยรวมอยู่ในระดับมาก แต่ความรู้ความเข้าใจการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค ยังมีผู้ตอบผิด ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนิกชนบางคนยังไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ดังนั้น วัดบางนาค ซึ่งมีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย จึงจะนำผลการวิจัยนี้ไปปฏิบัติ ในการถ่ายทอดความรู้ตามหลักธรรมวินัยแก่พุทธศาสนิกชน

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาวิเคราะห์ทานในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
๒. ควรศึกษาการรักษาศีล ๕ ของพุทธศาสนิกชนในระดับต่างๆ
๓. ควรศึกษาการเจริญภาวนาของอุบาสิกาวัดบางนาค

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๕

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ:

กองวิชาการ ๐๙. ประเพณี พิธีมงคลไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญกิจ. ๒๕๓๙.

จักรพล ฉายาภิรัช. อารมณำบัด. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย. ๒๕๕๒.

จำลอง ดิษยวณิช. วิปัสสนากรรมฐานและชาวอารมณ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงศิลป์. ๒๕๔๙.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: บิซซิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๒.

นิภา เมธาวีชัย. วิทยาการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๓.

บุญมี แท่นแก้ว. ประวัติศาสตร์ต่าง ๆ และปรัชญาธรรม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖.

ปิ่น มุกกันต์. มงคลชีวิต ภาคที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: พิศ นาคะการพิมพ์. ๒๕๐๖.

แปลก สนธิทรัพย์. พิธีกรรมและลัทธิประเพณี. กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว, ๒๕๓๘.

พระชาย วรธมโม. ฉลาดทำบุญ. พิมพ์ครั้งที่ ๕๖. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย. ๒๕๔๙.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). กฎแห่งกรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๘.

พระธรรมโมลี. ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๔.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). กฎแห่งทาน: ทำหนึ่งได้ร้อย ทำร้อยได้ล้าน. นนทบุรี: กรีนปัญญาญาณ. ม.ป.ป.

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัญ ฐิตธมฺโม). **ทาน ศีล ภาวนา นำพาพ้นกรรม**.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แอล ซี พี เด็กดีมีบุญ. มปป.

พระพจนารถ ปภาโส. **คู่มือการศึกษาธรรมศึกษาขั้นตรี**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครสวรรค์: แสงการพิมพ์, ๒๕๔๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๑.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันท์เพ็ญ. ๒๕๕๑.

_____. **สยามสามไตร**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๖. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา. ๒๕๕๔.

พระภาวนาวิริยคุณ(หลวงพ่อดัตตชีโว). **ทุกนามที่มีไว้เพื่อสร้างบุญ**. ปทุมธานี: มูลนิธิธรรมใหม่. ๒๕๕๑.

พระมหาสุวิทย์ วิชเชสโก. **ทาน: ก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต**. ปทุมธานี: มูลนิธิธรรมกาย. ๒๕๔๑.

พระราชนิเวศธรรมาสี (หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี). **ปฐกวีลีลาเรื่องบุญเป็นหลักชัยประสพสุข**.

กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา. มปป.

พุทธทาสภิกขุ. **คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ. ๒๕๔๑.

พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย. **ความรู้และข้อปฏิบัติเบื้องต้นของชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์พุทธสมาคม, ๒๕๒๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นามมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ. **เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๘.

วศิน อินทสระ. **ศีล สมาธิ ปัญญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๔๓.

วัชร เอี่ยมโชติ. **การทำบุญของชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๒๑.

ส่งศรี ชมภูวงศ์. **การออกแบบการวิจัย**. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. ๒๕๔๙.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก. **วิธีสร้างบุญบารมี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นันทพันธ์, ๒๕๔๘.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๘.

สมภพ ชีวรัฐพัฒน์. **มงคลธรรมกับคุณภาพชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: นานาส่งพิมพ์, ๒๕๔๒.

สมทรง บุญฤทธิ์. **วิธีทำบุญฉบับสมบูรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๔.

สำลี รักสุทธี. **ศีล สดุดยอดวินัยของศาสนาพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๓.

อภิรักษ์ โปธิสาน. **พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.

(๒) วิทยานิพนธ์:

นฤชิต จุสะปาโล. “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องทานในพระพุทธศาสนากับเศาะกะตะกะฮ์ในศาสนาอิสลาม”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

พระมานะ อภิวิฑูโน (ยีนยง). “ความเชื่อเรื่องบุญและบาปของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๔ โรงเรียนเทพศิรินทร์ นนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาบุญเพียร บุญญวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). “แนวคิดและวิธีขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาภาสกร คุณุตตโร (ดอกจันทร์). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบุญในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระสกลไกร บุญญโร (ไกรเทพ). “ความเชื่อเรื่องการทำบุญในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนพัทลุง จังหวัดพัทลุง”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

สมศักดิ์ ดวงสีเสน. “วิเคราะห์การปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทยในหลักการว่าด้วยบุญกิริยาวัตถุ ๓”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๔.

อภิราชฤทธิ์ ปรีชาจารย์. “ศึกษาวิเคราะห์สมถยานิกะในการปฏิบัติกรรมฐานอันมีกสิณ ๑๐ เป็นอารมณ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พัชนี มานะวานิชเจริญ. “ทัศนคติและพฤติกรรมเกี่ยวกับเรื่องบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ของพุทธศาสนิกชนไทยรุ่นใหม่: ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาชมรมพุทธศาสน์สถาบัน

เทคโนโลยีราชมงคลในเขตกรุงเทพมหานคร”. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย รามคำแหง, ๒๕๔๖.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

บริษัท ศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัด. คนไทยทำบุญ : เม็ดเงินสะพัด ๓.๓๐๐ ล้านบาท...
หลากหลายกิจวัตรบุญ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.kasikornresearch.com/th/k-econanalysis> [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

๒. ภาษาอังกฤษ:

(1) Book:

Cronbach. Lee J. *Essentials of psychological testing* (4 th ed.). New York: Harper &
Row. 1971.: P. 160.

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก

คำชี้แจง:

๑. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความเข้าใจการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก

๒. แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบافیศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ข้อมูลที่ท่านได้กรอกในแบบสอบถามนี้ผู้วิจัยจะเก็บเป็นความลับ ไม่มีผลกระทบต่ตัวท่านแต่อย่างใด

ผู้วิจัย

พระครูปลัดกิตติวัฒน์ (จิรเศวตพิทักษ์)

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตบافیศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

แบบสอบถาม

เรื่อง การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชนวัดบางนาคอก
คำชี้แจง : โปรดเติมคำลงในช่องว่าง หรือ ทำเครื่องหมาย (✓) ที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด
 ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบ

๑. เพศ.....

() ๑.ชาย

() ๒. หญิง

๒. อายุ ปี

() ๑. ๑๕-๒๐ ปี

() ๒. ๒๑-๓๕ ปี

() ๓. ๓๖-๔๕ ปี

() ๔. ๔๖-๖๐ ปี

() ๕. ๖๑ ปีขึ้นไป

๓. สถานภาพ

() ๑. โสด

() ๒. สมรส

() ๓. แยกกันอยู่

() ๔. หม้าย/หย่าร้าง

๔. ระดับการศึกษา

() ๑. ระดับประถมศึกษา

() ๒. มัธยมศึกษาตอนต้น

() ๓. มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.

() ๔. อนุปริญญา/ปวส.

() ๕. ปริญญาตรี

() ๖. สูงกว่าปริญญาตรี

๕. อาชีพ

() ๑. นักเรียน/นักศึกษา

() ๒. รับราชการ

() ๓. รัฐวิสาหกิจ

() ๔. พนักงานบริษัท/โรงงาน

() ๕. ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว

() ๖. รับจ้างทั่วไป

๖. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

() ๑. ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท

() ๒. ๑๐,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท

() ๓. ๒๐,๐๐๑ - ๓๐,๐๐๐ บาท

() ๔. ๓๐,๐๐๑ - ๔๐,๐๐๐ บาท

() ๕. ๔๐,๐๐๑ - ๕๐,๐๐๐ บาท

() ๖. มากกว่า ๕๐,๐๐๑ บาท

แบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความเข้าใจการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษา

เฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชนวัดบางนาค

คำชี้แจง : โปรดเติมค่าลงในช่องว่าง หรือ ทำเครื่องหมาย (✓) ที่ตรงกับความเข้าใจของท่านมากที่สุด

ข้อ	ข้อความ	ใช่	ไม่ใช่
๑.	ทานมัย หมายถึง การทำบุญด้วยการบริจาคทาน		
๒.	การให้ทานด้วยเงิน เป็นการให้ทานที่ดีที่สุดตามหลักพุทธศาสนา		
๓.	ทานมัย มี ๓ อย่าง คือ อามิสทาน ธรรมทาน และอภัยทาน		
๔.	ภาวนามัย หมายถึง การทำบุญด้วยการเจริญภาวนา ผูกอบรมจิตใจ		
๕.	การบริจาคเงินสร้างวัด ดีกว่าการทำทานประเภทอื่นๆ		
๖.	การใส่บาตร จะได้บุญมากต้องมี คุณประกอบ ๒ อย่าง คือ สิ่งของที่ใส่บาตร ต้องบริสุทธิ์ และพระที่รับบาตรต้องบริสุทธิ์		
๗.	อปายนมนั ได้แก่ การอ่อนน้อมแก่ผู้ที่ควรอ่อนน้อม		
๘.	หากท่านทำทำบุญด้วยการความสะอาดวัด ถือเป็นเวรยาวัจจมัย (บุญที่สำเร็จด้วยการชวนช่วยเหลือผู้อื่น)		
๙.	ธัมมัสสวนมัย ได้แก่ การอ่านหนังสือธรรมะ		
๑๐.	ธัมมเทศนามัย ได้แก่ การแสดงธรรมหรือสอนธรรม		
๑๑.	ทิฏฐุชุกกรรม ได้แก่ การมีความเห็นชอบ เชื่อในเรื่องกรรม การเวียนว่ายตายเกิดตามหลักพุทธศาสนา		
๑๒.	การให้น้ำใจต่อกันเป็นธรรมทาน		
๑๓.	การที่ท่านสวดมนต์ก่อนนอน แผ่ส่วนกุศลอุทิศบุญ ภาวนาให้เป็นสุข เป็นภาวนามัย		
๑๔.	การที่ท่านใส่บาตรทุกเช้า เป็นอามิสทาน		
๑๕.	การให้ทานด้วยการสอนหรือแสดงธรรม เป็นการให้ทานที่ดีกว่าการบริจาคเงิน		
๑๖.	การที่ท่านไม่ดื่มเหล้า เป็นศีลมัย		
๑๗.	การให้อภัยไม่ถือโทษโกรธกัน ไม่พยาบาท หรือเอาโทษผู้ที่คิดร้ายต่อตนเป็นอภัยทาน		

๑๘.	คนที่พูดโกหก คำหยาบ ถือว่าผิดศีล		
๑๙.	บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ		
๒๐.	ศีลมัย หมายถึง การทำบุญด้วยการรักษาศีล ประพฤติปฏิบัติดีมีระเบียบวินัย		

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี
พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและ
สมบูรณ์ที่สุด

การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน	ระดับการปฏิบัติ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	๕	๔	๓	๒	๑
ด้านการให้ทาน					
๑. ท่านบริจาคเงิน สิ่งของ กำลังกาย ช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเต็มที่					
๒. ท่านร่วมทอดกฐิน ทอดผ้าป่า					
๓. ท่านทำบุญตักบาตร ถวายสังฆทาน เป็นประจำ					
๔. ท่านคอยแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการทำบุญแก่ผู้อื่น					
๕. ท่านสามารถให้อภัยคนที่ทำให้ท่านเดือดร้อนเสียใจได้					
๖. ท่านให้ความร่วมมือในการทำงานกับชุมชน สังคมที่ท่านอยู่					
ด้านการรักษาศีล					
๗. ท่านมีความเมตตา กรุณา ไม่ทำร้ายหรือทำลายผู้อื่น หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน					
๘. ท่านรู้สึกละอายต่อบาป ที่นำสิ่งของ ของผู้อื่นมาเป็นของตน					
๙. ท่านไม่นอกใจคู่ครองหรือแย่งชิงคู่ครองของคนอื่นมาเป็นของท่าน					
๑๐. ท่านไม่พูดโกหก หรือดิฉินินทาให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย					
๑๑. ท่านไม่บริโภคสิ่งที่มีเมามาก หรือยาเสพติด					
๑๒. ท่านพยายามฝึกอบรมให้ตนเองมีสติในการกระทำสิ่งต่างๆ					
ด้านการเจริญภาวนา					

๑๓. ท่านไหว้พระสวดมนต์ก่อนเข้านอน					
๑๔. ท่านปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา					
๑๕. ท่านได้ฝึกสมาธิ ฝึกจิตให้สงบตามหลักของพุทธศาสนา					
๑๖. ท่านนำการทำสมาธิและการฝึกสติทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน					
๑๗. ท่านเข้าร่วมกิจกรรมเมื่อทางวัดจัดปฏิบัติธรรมรักษาศีลอุโบสถ					
๑๘. ท่านมีการอบรมตนและศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาตนเอง					

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะต่อการปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี
พุทธศาสนิกชนวัดบางนาค

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอเจริญพร ขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างยิ่งที่กรุณาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

พระครูปลัดปลัดกิตติวัฒน์ (จิรเศวตพิทักษ์)
 นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตบ่านีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

ผลการวิเคราะห์ความเชื่อมั่น (Reliability Analysis)
เรื่อง การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี
พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก

ข้อ	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
๑	๒๒๘.๑๑	๒๘๓.๙๔	๐.๖๔	๐.๙๑
๒	๒๒๗.๘๕	๒๘๖.๕๒	๐.๕๖	๐.๙๑
๓	๒๒๗.๙๓	๒๘๖.๔๒	๐.๖๓	๐.๙๑
๔	๒๒๗.๙๓	๒๘๗.๑๔	๐.๕๘	๐.๙๑
๕	๒๒๘.๒๑	๒๘๘.๔๐	๐.๕๐	๐.๙๑
๖	๒๒๗.๙๘	๒๘๔.๘๒	๐.๕๙	๐.๙๑
๗	๒๒๗.๘๔	๒๘๕.๓๗	๐.๕๙	๐.๙๑
๘	๒๒๘.๒๒	๒๘๔.๓๕	๐.๖๓	๐.๙๑
๙	๒๒๘.๓๘	๒๘๖.๒๓	๐.๕๕	๐.๙๑
๑๐	๒๒๘.๑๔	๒๘๓.๑๐	๐.๖๘	๐.๙๑
๑๑	๒๒๘.๓๓	๒๙๐.๔๖	๐.๔๓	๐.๙๑
๑๒	๒๒๘.๑๖	๒๘๖.๔๔	๐.๖๔	๐.๙๑
๑๓	๒๒๘.๒๓	๒๘๗.๘๕	๐.๕๔	๐.๙๑
๑๔	๒๒๘.๔๐	๒๘๓.๒๓	๐.๖๑	๐.๙๑
๑๕	๒๒๘.๔๒	๒๘๓.๔๓	๐.๖๑	๐.๙๑
๑๖	๒๒๘.๓๓	๒๘๔.๘๐	๐.๖๑	๐.๙๑
๑๗	๒๒๘.๑๖	๒๘๓.๘๐	๐.๖๗	๐.๙๑
๑๘	๒๒๘.๒๑	๒๘๒.๗๖	๐.๖๙	๐.๙๑
๑๙	๒๒๗.๙๗	๒๘๒.๒๙	๐.๖๖	๐.๙๑
๒๐	๒๒๘.๑๖	๒๘๖.๑๗	๐.๖๑	๐.๙๑
๒๑	๒๒๘.๑๖	๒๘๕.๑๕	๐.๖๔	๐.๙๑

အမှတ်	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
၂၂	၂၂၈.၄၈	၂၈၃.၃၆	၀.၆၂	၀.၈၈
၂၃	၂၂၈.၄၀	၂၈၃.၃၃	၀.၃၃	၀.၈၈
၂၄	၂၂၈.၈၈	၂၈၈.၈၃	၀.၆၃	၀.၈၈
၂၅	၂၂၈.၄၈	၂၈၆.၄၀	၀.၃၃	၀.၈၈
၂၆	၂၂၈.၈၂	၂၈၆.၃၃	၀.၃၈	၀.၈၈
၂၇	၂၂၈.၈၀	၂၈၈.၄၀	၀.၆၃	၀.၈၈
၂၈	၂၂၈.၈၈	၂၈၃.၂၈	၀.၆၈	၀.၈၈
၂၉	၂၂၈.၄၀	၂၈၃.၆၈	၀.၃၃	၀.၈၈
၃၀	၂၂၈.၈၈	၂၈၈.၈၃	၀.၆၃	၀.၈၈

Reliability Coefficients ၈၀ Items

N of Case ၈၀
Alpha ၀.၈၈၃
Standardized item Alpha ၀.၈၈၈

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อความ (IOC)

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณีพุทธศาสนิกชน
วัดบางนานอก

การปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุของ พุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณี พุทธศาสนิกชนวัดบางนานอก	ผู้เชี่ยวชาญ					สรุปและแปลผล		
	๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า (IOC)	แปล ผล
ด้านการให้ทาน								
๑. ท่านบริจาคเงิน สิ่งของ กำลังกาย ช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเต็มที่	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒. ท่านร่วมทอดกฐิน ทอดผ้าป่า	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓. ท่านทำบุญตักบาตร ถวายสังฆทาน เป็น ประจำ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔. ท่านคอยแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการ ทำบุญแก่ผู้อื่น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕. ท่านสามารถให้อภัยคนที่ทำให้ท่าน เดือดร้อนเสียใจได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖. ท่านให้ความร่วมมือในการทำงานกับ ชุมชน สังคมที่ท่านอยู่	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
ด้านการรักษาศีล								
๗. ท่านมีความเมตตากรุณา ไม่ทำร้ายหรือ ทำลายผู้อื่น หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘. ท่านรู้สึกละอายต่อบาป ที่นำสิ่งของ ของผู้อื่นมาเป็นของตน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๙. ท่านไม่นอกใจคู่ครองหรือแย่งชิง คู่ครองของคนอื่นมาเป็นของท่าน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐. ท่านไม่พูดโกหก หรือดิฉินินทาให้ ผู้อื่นได้รับความเสียหาย	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๑. ท่านไม่บริโภคสิ่งที่มีนเมา หรือยาเสพติด	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

๑๒. ท่านพยายามฝึกอบรมให้ตนเองมีสติ ในการกระทำสิ่งต่างๆ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
ด้านการเจริญภาวนา								
๑๓. ท่านไหว้พระสวดมนต์ก่อนเข้านอน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๔. ท่านปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของ พระพุทธศาสนา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๕. ท่านได้ฝึกสมาธิ ฝึกจิตให้สงบตามหลัก ของพุทธศาสนา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๖. ท่านนำการทำสมาธิและการฝึกสติ ทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๗. ท่านเข้าร่วมกิจกรรมเมื่อทางวัดจัด ปฏิบัติธรรมรักษาศีลอุโบสถ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๘. ท่านมีการอบรมตนและศึกษาหา ความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนา ตนเอง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ภาคผนวก ฉ

จดหมายขออนุญาตแจกแบบสอบถาม

รายนามผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย

๑. พระมหาโกมล กมลไธ

ปธ. ๘, พธ.บ (บาลีพุทธศาสตร์), ศศ.ม. (ภาษาสันสกฤต),
ผู้อำนวยการวิทยาลัยบาลีศึกษาพุทธโฆส
อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบาลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

๒. พระมหาบุญเกิด ปณฺญาปวุฑฺฒิ, ดร. (เจริญแนว)

ป.ธ. ๗ พธ.บ. (สาขาวิชาภาษาอังกฤษ), ศศ.ม. (สาขาวิชา
จารึกภาษาตะวันออก), ศศ.ด. สาขาวิชาภาษาสันสกฤต
อาจารย์ประจำภาควิชาบาลีและสันสกฤต คณะพุทธ
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ผศ.ดร. วิโรจน์ คุ่มครอง

ปธ.๘, พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบาลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

๔. ดร. ไพเราะ มากเจริญ

ร.บ. (รัฐศาสตร์), นท.ม. (นิเทศศาสตร์), ศศ.ม. (พุทธ
ศาสนศึกษา), พธ.ด (พระพุทธศาสนา)

อาจารย์ประจำวิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

๕. ดร. ศุภกฤต เตชะนามเมือง

นธ.เอก, ปธ.๓, พธ.บ.(ภาษาอังกฤษ), พบ.ม. (พัฒนา
สังคม), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

นักวิจัยประจำโครงการ ศูนย์วิจัยการปฏิรูประบบราชการ
และการประเมินผลโครงการภาครัฐ
สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : พระครูปลัดกิตติวัฒน์ สีสกุลิโต (เมธาวัจน์ จิรเศวตพิทักษ์)

วัน/เดือน/ปีเกิด : ๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๓

สถานที่เกิด : สมุทรปราการ

การศึกษา : นักธรรมเอก

พ.ศ. ๒๕๕๖ ประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) รุ่นที่ ๙
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส
นครปฐม

พ.ศ. ๒๕๕๙ ปริญญาตรี พธ.บ. (พระพุทธศาสนา)
หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส
นครปฐม

อุปสมบท : ๑๑ มิถุนายน ๒๕๓๒

สังกัด : วัดบางนาคอก เขตพระโขนง-บางนา กรุงเทพมหานคร

หน้าที่ : ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม
ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ปีที่เข้าศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๙

ปีสำเร็จการศึกษา : พ.ศ. ๒๕๖๑

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดบางนาคอก เขตพระโขนง-บางนาคอก กรุงเทพมหานคร

นักเรียนเข้าวัดทำบุญ

เวียนเทียนวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

นักเรียนเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม

นักเรียนเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม

กิจกรรมจิตอาสา

กิจกรรมจิตอาสา

กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา

กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา

กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา